szolgálat

VILÁGIAK – KERESZTÉNY HIVATÁS

A tartalomból:

Laikusok az első századokban
Mozgalmak a XIII. század folyamán
Világi keresztények a barokk korban
A lelkiség alapjai Pázmány Péternél
A II. Vatikáni Zsinat után
M. Candia: a szegények apostola

non ministrari, sed ministrare

szolgálat

73. szám 1987 Húsvét

TARTALOM

Laikusok – keresztény hivatás 3

TANULMÁNYOK

Alexandre Faivre: Laikusok a kereszténység első századaiban 7
Szántó Konrád: Laikus mozgalmak az Egyházban a XIII. század folyamán 14
Szilas László: A barokk kori világi keresztények életéből 23
Szabó Ferenc: A keresztény lelkiség alapjai Pázmány Péternél 30
Françoise Tailleur: A világiak a II. Vatikáni Zsinat után 40
Ipacs Katalin: Marcello Candia, a szegények apostola 52

AZ EGYHÁZ SZAVA

Tartsuk elevenen Assisi szellemét 61
Aranyszájú Szent János a világiak felelősségéről 67

ESZMÉK ÉS ESEMÉNYEK

Dél keresztje alatt (Gaál K. – Orosz M.) 72
Húsvéti gondolatok (Németh József) 76
Ne feledkezzünk meg róla! (A. P.) 80
Egy felmérés tanulságai (Benkő Antal) 85
A tabernákulum előtt (Alexia) 90
Levelek a missziókból 90

KÖNYVSZEMLE

A laikusok lelkipásztori szolgálatáról (Teleki Béla) 95
Lukács L.-Szabó F.: Pázmány Péter emlékezete (Puskely Mária) 96
Három könyv a pápáról (Szabó Ferenc) 98
Szántó Konrád: A katolikus egyház története. II. (Szilas László) 100
Jean Vanier: A közösség (Benkő Antal) 101

HALOTTAINK 102

Dr. Klempa Sándor Károly O. Praem. (Confrater) 103
Dr. Rezek Sándor Román O. S. B. (R.) 103
Haigli Sándor Szilárd O. Praem. (Rendtársai) 104

PÜSPÖKKINEVEZÉSEK MAGYARORSZÁGON

Március 5-én tették közzé, hogy II. János Pál pápa **Dr. Paskai László** eddigi kalocsai koadjutor-érseket esztergomi érsekké, Magyarország prímásává nevezte ki. (Életrajzát 38. számunkban közöltük.)

Marosi Izidor István, a kecskeméti főplébánia plébánosa és massulai c. püspök váci megyéspüspök lett. (Életrajza 42. számunkban található.)

Dr. Dankó László, a Római Pápai Magyar Intézet rektora midilai c. püspök és kalocsai apostoli administrator sede plena lett. – 1939. április 22-én született Szarvason. Középiskolai tanulmányait a kecskeméti piaristáknál, a teológiát pedig Szegeden majd Budapesten végezte. 1963. június 16-án szentelték pappá Szegeden, 1964-ben pedig a Budapesti Hittudományi Akadémián doktorált summa cum laude. 1964–1965-ig káplán Újkígyóson, majd teológiai tanár Szegeden. 1966–68-ig Rómában ösztöndíjasként végez erkölcstani és lelkipásztori tanulmányokat az Academia Alfonsiánán. Utána ismét tanár Szegeden és püspöki titkár, szentszéki jegyző. 1972–77-ig a Budapesti Központi Szeminárium spirituálisa, s egyidejűleg különböző hivatalokat tölt be a szegedi egyházmegyében. 1979-től c. prépost és a Római Pápai Magyar Intézet rektora. Jelmondata: Jesus Christus Redemptor hominis (Jézus Krisztus az ember Megváltója).

Szolgálat (Dienst), spirituelle Quartalschrift, Klerusblatt. Eigentümer, Herausgeber und Verleger: Trägerverein der Unio Cleri Hungarici. Präsident: DDr. Stefan László, Bischof von Eisenstadt, Obmann und Redakteur: Dr. Antonius Benkő S. J., Administrator und Herausgeber: György Hegyi. Alle: A-1030 Wien, Gerlgasse 10/3. Erscheinungsort: A-1030 Wien, Postamt: 7000 Eisenstadt. — Mit Druckerlaubnis des Bischöflichen Ordinariats, Eisenstadt. — Levelezési cím: Hegyi György, A-1030 Wien, Gerlgasse 10/3. — Druck: Eisenstädter Graphische GesmbH, A-7000 Eisenstadt, Haydng. 10, Österreich.

„A Vigasztaló, a Szentlélek, akit majd nevemben küld az Atya, megtanít benneteket mindenre és eszetekbe juttat mindent, amit mondtam nektek" (Jn 14,26). — Jézus nemcsak születésével és halálával bizonyította, hogy igazi, teljes ember. Tanító tevékenységében is elfogadta az idő és a tér szabta határokat. Feltárta ugyan a Szentháromság és az Oltáriszentség emberi ésszel ki nem gondolható csodálatos mélységeit, de sem ezekről nem akart mindent elmondani, sem pedig közösségének, az egyháznak történelmi jövőjét, életformáját közelebbről ecsetelni. Nem kívánta az „Übermensch" látszatát sem kelteni. Ugyanakkor feltámadásával és a Lélek kiáradásával igazolta, hogy Ő és az Atya egy, s így képessége, ereje túlszárnyalja a természet adta korlátokat. S az Igazság Lelke örökké velünk marad (Jn 14,16), velünk emberekkel, akiket Jézus — főleg a hittel felvett szentségek útján — mint szőlőtő éltet, testével s vérével táplál, hogy mi is hű és igazi gyermekei legyünk az Atyának.

A Lélek pedig értelmünket világosítja, akaratunkat erősíti, szívünket lobbantja lángra, pünkösdtől kezdve Krisztus újrajöveteléig. Így élteti meg velünk, emberi s mégis isteni módon azt, hogy miképpen kövessük Krisztust a koroknak és életkörülményeknek megfelelően. Őrködik, hogy Krisztus közössége tanításában tévedhetetlen maradjon s egyszersmind hiteles jelként világíthasson minden jóakaratú embernek. Nemhiába őriztette meg a Lélek működésének megnyilvánulásait az egyház kanonikus irataiban s főleg az Apostolok Cselekedeteiben. Nem a feszültségek hiánya jellemzi jelenlétét, vezetését; az imában feléje hajló s vele egyesülő közösségben nyilvánítja ki irányítását. Megrendítően tanúskodik erről a Jeruzsálemi (apostoli) Zsinat (ApCsel 15,1-29). A tét életre-halálra ment: zsidónak kell-e előbb lenni mindazoknak, akik Jézus megváltott közösségéhez akarnak tartozni, vagy elég, ha közvetlenül ehhez csatlakoznak? Más szóval: Jézus megváltó kegyelme hatékony a mózesi törvény nélkül is? — Ma talán fel sem mérjük ennek a kérdésnek igazi horderejét. De a beszámoló érzékelteti, hogy mi ment végbe a tiszteletreméltó apostolok és a lelkes új keresztények tanácskozásán: „Heves vita támadt" (ApCsel 15,7). Majd jön a csodálatos zárójelentés: „A Szentlélek is, mi is úgy láttuk..." (ApCsel 15,28). Igen, a Lélek Jézus közösségében marad a világ végéig, megtanít arra, hogy milyennek kell lennie a krisztusi életnek az adott körülmények között.

Szinte kézzelfoghatóan követhetjük a Lélek működését mindig, amikor jelentős kérdések merülnek fel az egyház életében. Gondoljunk csak a IV—VIII. századi vitákra a Szentháromságról és Krisztus személyéről, természetéről. Majd a Tridenti Zsinat határozataira, amelyek világ-

gos képet teremtettek a hit lényeges elemeiről és a szentségi életről. Az I. és II. Vatikáni Zsinaton pedig Ő sugall és vezet, hogy tisztábban lássuk az egyház mibenlétét, hierarchiáját s a világhoz való viszonyát.

De a zsinat sem oldott meg minden problémát; dekrétumai újabb kérdéseket vetettek fel. Ismerjük a legfontosabbakat: Hogyan kell a gyakorlatban összeegyeztetni a péteri küldetésen alapuló pápai hatalmat és a többi apostolutód, a püspökök joghatóságát? Ehhez kapcsolódik az ún. harmadik világ egyházainak problematikája: mennyiben építhetik ki saját rítusaikat és életformájukat? Mit is kíván tőlünk az ökumenizmus valamint a nem keresztény közösségekhez való viszony? Miben áll a világiak hivatása és küldetése az egyházon belül s a világ felé 20 évvel a II. Vatikáni Zsinat után? — Az utolsó kérdés lesz az év végén tartandó Római Püspöki Szinódus témája.

Gyönyörű a zsinat világiakról szóló tanítása. Isten népének minden tagját „szeretetből eleve arra rendelte..., hogy Jézus Krisztus által gyermekeivé" legyenek, megadta nekik a Szentlélek pecsétjét (vö. Ef 1, 5-12). „Választott nemzetség, királyi papság, ... tulajdonul kiválasztott nép" vagyunk, hogy annak dicsőségét hirdessük, aki a sötétségből meghívott bennünket csodálatos világosságára (vö. 1Pét 2,9). Ennek ellenére feszültségek jelentkeznek világszerte az egyházban éppen a világiak szerepét és feladatát illetően. Egyes világiak, sőt papok nem is ismerik a zsinat idevágó határozatait (LG 31; AA 1; AG 21 és GS). Mások észre sem veszik, hogy sok szempontból változtatni kell az eddig megszokott s járt utakon és tűzzel-vassal ragaszkodnak a „bevált" módszerekhez. A zsinat ugyanakkor azt is kimondja, hogy ma semmiképpen sem elegendő, hogy a világiak elvárják (s ezzel meg is elégszenek): A papok lássák el őket szentségekkel, s gondoskodjanak a hit terjedéséről. Ilyen értelemben megkérdőjelezhető sok pap beállítottsága is: Minden fáradság ellenére kényelmesebbnek, „egyszerűbbnek" tűnik nekik, hogy minden vallási felelősséget magukra vállaljanak, mert így — talán öntudattanul — továbbra is uralkodhatnak a hívek felett, egyedül parancsolhatnak s dönthetnek. Mások demokratikus módszerek bevezetését sürgetik. Az egyháztörténelem tanúskodik is arról, hogy (Szent Ambrus megválasztásakor például) a nép szavazatától függött, ki lesz a város püspöke. De jogosan kérdezheti valaki, hogy ez e legfontosabb? Elég mélyre tekint-e ez a felfogás? A demokrácia hangoztatása kidomborítja-e a világiak méltóságát és feladatait? Van, aki a Katolikus Akció különleges csoportjainál (JOC, JUC stb.) kialakult modellt tartja a jövő útjának. A pap ezeknél „assziszten" (lelkipásztori kísérő). A világiak döntik el itt, hogyan is apostolkodjanak környezetükben: felnőtt keresztényekként élik életüket, akiket átjárt a Lélek ereje. Ismét mások elsősorban azért sürgetik a világiak bekapcsolódását a lelkipásztori munkába, mert nincs elég pap. Főként a teljes munkaviszonyban álló világiak feladata

lenne az, hogy „segítsék" a hierarchiát. Esetleg még azt engedik meg, hogy egykor ezek közül a házas világiak közül egyeseket majd pappá szentelhet az egyház.

De valóban erre helyezi a zsinat a fő hangsúlyt, amikor a világiak papi méltóságát ismét központi témává tette? Minden jóakarat ellenére nem forog fenn ezeknél a törekvéseknél az a veszély, hogy „miniklerikusokká" léptetünk elő egyes világiakat? A harmadik világ bázisközösségeinek vezetői között már felütötte a fejét ez a kísértés. Mind az evangéliumokból, mind pedig Szent Pál leveleiből világos, hogy Krisztus rendelt hierarchiát egyházában. De hogy ennek pontosan milyen legyen a viszonya a laikusokhoz, arról már nem nyilatkozott. S talán azért bizonytalanodnak el egyes papok hivatásuk gyakorlásában, mert nem tudják, mit kezdjenek azokkal a laikusokkal, akik legalább is annyi, ha esetleg nem több teológiát tanultak, mint ők. Mintha a szentségekre épülő hierarchia egyet jelentene a teológiai képzettséggel!

Ezeknek s hasonló problémáknak a láttán ne csodálkozzunk, hogy 1987 a világiak éve lesz. A szinódust előkészítő bizottság közzétett egy iratot (Lineamenta), amelyben sürgeti, hogy imádság, tanulmányok s megbeszélések által az egyház minden tagja s elsősorban a közvetlen érdekeltek, a világiak működjenek közre a római tanácskozás helyes előkészítésében.

Jelen számunk ezt a célt kívánja szolgálni. Az egyház történelméből emeltünk ki néhány fontosabb mozzanatot, s ezeken keresztül szemléltetjük, hogy egyes korszakokban milyen szerepet s feladatot töltöttek be a világiak a közösségben.

Legtöbbünk számára ismeretlen a laikusok helyzete az ősegyházban. Alexandre Faivre, *lőveni professzor érdekes áttekintést nyújt az egyház életének első három századáról. Rendszerint ugyanis azt kutatjuk, hogyan alakult ki a hierarchia, pedig legalább olyan fontos tudni, miért is merült fel a laikus fogalma az őskeresztények között. A szerző azt is kiemeli, hogy mi lehet ezeknek a megállapításoknak jelentősége mai problémáinkra, s óv, ne akarjuk egyszerűen korunkba átültetni az elmúlt századok tapasztalatát.*

A középkorban már keresztény az egész nyugati világ. S mégis itt vált szét — az egyházon belül! — az „egyházi" és „világi" hatalom. Ekkor jegecesedett ki a még ma is bántóan hangzó szóhasználat, miszerint az „egyház" egyenlő a klerikusokkal, a világiak pedig szembeállnának vele. Hála Istennek, a XIII. század folyamán sokakban nem ez a jogi és társadalompolitikai megkülönböztetés volt a mérvadó. Bár laikusok voltak s maradtak, Assisi Szent Ferenc példájára radikális elkötelezettséggel követték Krisztust. Ezekre a főbb kezdeményezésekre valamint a világiak és a hierarchia részéről történt és az ezzel kapcsolatos elcsúszásokra mutat rá Szántó Konrád *tanulmánya.*

A világiaknak az egyházon belüli helyzetére s a világgal szembeni szerepére nagy hatással van a kor uralkodó egyházképe. A reformációt követő századokban a védekezés nyomta rá bélyegét, bár nem hiányzott a katolikus megújulás lelkesedése sem. Ebből a szemszögből vizsgálja Szilas László *a barokk kori világiak életét.*

Az egyes korok laikusainak lelkiségét jól tükrözik az imakönyvek, prédikációk, és teológiai fejtegetések. Tanulságos tehát 1987-ben, Pázmány Péter emlékévében az ő tanításán keresztül szemlélni, milyen alapelveket hangoztatott a magyar egyház egyik legkiemelkedőbb egyénisége a világi kereszténykekről. Ennek főbb vonásait tárja elénk Szabó Ferenc *Pázmány-szakértő.*

Francoise Tailleur *kisasszony élénken vesz részt a belga katolikus életben. Kérésünkre írta meg tanulmányát a laikusok helyzetéről a II. Vatikáni Zsinat után. Hozzáértéssel elemzi, milyen lépésekkel jutottunk el a mai állapotokhoz, s ízelítőt ad abból, hogyan készül fel a brüsszeli egyházmegye a laikusok évére. Soraiból kiérezzük: feszültségekkel lehet terhes ez az út, de nem hiányzik a remény, hogy jó irányban haladunk, ha kitárjuk szívünket a Lélek sugallatainak.*

Ipacs Katalin, *a Vatikáni Rádió munkatársa írta meg az olasz és az észak-braziliai katolikus élet egyik markáns világiának életrajzát. Marcello Candia pályafutása sokakat megdöbbentett: A gazdag és sikeres milánói gyáros alkotóerejének teljében elhagyja megszokott körülményeit s az Amazonas partján sínylődő leprások szolgálatába állítja vagyonát, idejét és erejét: világiként, teljes szívvel szolgálta Krisztust.*

1987 a világiak éve azért is, mert az emberiség legnemesebb világi személyének, Máriának szentelte a pápa. Az Úr alázatos szolgálóleánya nem volt a hierarchia tagja, s — ahogy sok mai teológus kiemeli — háttérben marad az evangéliumi leírásokban is. A János-evangélium még a nevét sem mondja ki, csak „Jézus anyjának", az „asszonynak" nevezi. A Szűz és Anya azonban hittel felelt Isten szavára, s ezért „boldognak hirdeti minden nemzedék" (Lk 1,47). „Emiatt köszöntjük őt, mint az egyház egészen kiemelkedő és páratlan tagját, másfelől az egyház hitének és szeretetének ősmintáját és ragyogó példaképét" (LG 53). Ezért biztosan jó úton járunk, ha ebben az évben különösképpen őt mintázzuk, ha az ő lelkülete tölti be szívünket, — legyünk világiak vagy a szolgálati papság tagjai. Maradjunk állhatatosak vele együtt az imában, mert köréje gyűlnek össze Jézus apostolai (ApCsel 1,13-14). Így készülünk fel legjobban a Lélek kiáradására. Az Ő erejében az egyház ma is egy szív s egy lélek lehet, minden nép szeretni fogja, az Úr pedig naponként fog hozzá vezetni olyanokat, akik hagyják, hogy megmentsék őket (vö. ApCsel 2,42-47).

TANULÁMNYOK

Alexandre Faivre

LAIKUSOK A KERESZTÉNYSÉG ELSŐ SZÁZADAIBAN

„Az ősegyházzal foglalkozó történészek arról nevezetesek, hogy a halottakat arccal a jövő felé fordítják a sírjukban." Peter Brow-nak ez a mondása különösképpen érvényes az ősegyház laikusainak eredetét, szerepét és feladatait vizsgáló szakemberek történelmi munkáira.

A keresztény laikus kérdése ugyanis nem vonzza és nem is sugallja tulságosan a történészeket. Vizsgálódásuk területét, tárgyát sokkal inkább maga a történelem, az anyag gazdagsága valamint az elődök kutatásai és iránymutatásai határozzák meg. Forrásdokumentumokban ugyanakkor igen szegényes a téma. Az első században egyetlen írásos emlék, Római Kelemen korintusiakhoz írt levelének egy talányos mondata utal a keresztény laikusokra, s egészen a második század végéig, Alexandriai Kelemen írásáig senki sem említi újból a kifejezést. Számottevő történelmi kutatásokat végeztek az utóbbi száz esztendőben, különösen az elmúlt évtizedekben az úgynevezett „keresztény szolgálatokról" (ministeria christiana), de ezek a vizsgálatok nem vezettek sem általánosan elfogadott, sem összefüggő eredményekre.

Elégedjünk meg tehát azzal, hogy pusztán e szolgálatok vetületeként tárgyaljunk a kérdésről? Elevenítsük fel az 1891-ben megjelent Kirchenlexikon problematikáját (amit azóta is sokan elmarasztalnak), amely a „laikus" címszónál egyszerűen utal: „lásd klerikus"? Láthatóan és érezhetően ma is ez a történelmi irányzat uralkodik, legfeljebb több-kevesebb alkalmazással a jelenlegi aktuális kérdésekre. A történész azonban nem elégedhet meg azzal, hogy leszűkíti a II. és III. század mezsgyéjén megjelenő jelenséget a klerikusok és laikusok közötti határról a szolgálatok problematikájára. De avval sem elégedhet meg, hogy a klerikus-laikus különválasztás ma közkézen forgó megállapításaival és elméleteivel vizsgálja az első két század szolgálatainak történetét.

Alapvető módszertani kérdés merül fel tehát itt: Megírható annak a történelme, amelyről százötven év alatt egyetlen egyszer történik említés? Vagy a harmadik század hajnalával kell kezdeni a történelmet, amint azt a keresztény intézményekkel foglalkozó történészek zöme teszi? Ebből a korból maradtak ránk ugyanis alapvető dokumentumok. Hagyjunk tehát árnyékban egy korszakot, amelyet aztán – éppen ismeretlensége miatt – idealizálunk? Megcsodáljuk benne az eszményi kereszténységet s azt a modellt, amely segítségével igyekszünk feloldani a napjainkban tapasztalt feszültségeket és ellentéteket?

Nem. A keresztény történész nem hagyhat üresen egyetlen lapot sem. Feladata kettős: egyrészt utalások és tanúságtételek alapján állítsa helyre a tényeket, másrészt pedig őrizze meg múlt-jellegüket. A „szisztematikus" teológia a hagyomány összhangját keresi az egyes korokban, a történelem pedig – Paul Veyne mondásának megfelelően – „különbségek leltárát" próbálja felállítani. A történész számára ezek a néha kicsi, máskor jelentős különbségek teszik múlttá azt a kort, amelyet vizsgál. Mindenekelőtt azonban arra kell törekednie, hogy elhatárolja egymástól az egyes korszakokat.

I. Laikusok az ősegyházban. Kísérlet a korszakok elhatárolására

A ránk maradt dokumentumok segítségével a keresztény intézményekkel foglalkozó történész három, viszonylag jól elhatárolható korszakot különít el.

Az első két század adatanyaga elég szegényes, s értelmezése is sok kérdőjelet vet föl. 180 és 260 között – kétségkívül – egyházi és intézményes változás következett be, s a IV. századtól kezdve fejlettebb, a maihoz közelebb álló egyházi szervezettel találkozunk.

a. A két első század

Sok más társadalmi jelenséghez hasonlóan nehéz pontosan meghatározni a keresztény laikátus születésének idejét. Az újszövetségi írásokban nem találkozunk a „laikus" kifejezéssel, jóllehet a szó már forgalomban volt, a papiruszokon is megtalálható a Kr. e. III. századtól kezdve: a laikusok a „bennszülöttek" és a „közigazgatás alá esők", vagyis azok, akik szolgáltatásokkal illetve főre eső illetékkel tartoznak a közigazgatásnak azért, hogy beírják őket az anyakönyvbe („laographia" vagy „capitatio plebeia").

Az irodalomba az első század végéről származó keresztény irattal, Római Kelemennek a korintusiakhoz írt híres levelével került be a „laikus" szó. A szövegösszefüggés homályos, éppen ezért vitatott; a mondat rövid és rejtélyes: „A laikust laikus törvények kötik."

Értelmezésünk szerint – Kelemen teológiájának összefüggésében – a kifejezés arra vonatkozik, aki az Ószövetség betartásától reméli üdvösségét. Vagyis arra, aki még nem tökéletes tagja a népnek, aki nem jutott el a lelki megismerésre. Római Kelemen laikusa tehát egy olyan zsidó, aki abban látja egyetlen feladatát, hogy engedelmeskedjen a törvényeknek. Csak a III. századtól kezdve vonatkozik a „laikus" szó az „egyszerű hívő keresztényre". Az egész II. század folyamán a „szent rész", „az Atya választottjai", „Krisztus nyája", „választottak" és a „testvérek" kifejezéseket használták a keresztények megjelölésére.

b. Változás az Egyházban: a 180 és 260 közötti időszak

Elsőként Alexandriai Kelemen használja a II. század végén a „laikus" szót olyan értelemben, hogy azzal a keresztények egy bizonyos csoportját jelöli

meg: „Az apostol szerint az egyszer házasodott férfi – legyen az presbiter, diakónus vagy laikus – ha feddhetetlenül él a házasságban, megmenekül azáltal, hogy gyermekeket nemz" (Stromata III, 12,90).

Az úgynevezett „enkratita" (megtartóztatás) vita sajátos légkörében említi ezt a szót: a keresztények ingadoztak, hogy le- vagy felértékeljék-e a világot (kifejezetten: a házasságot és a gyermeknemzést). Ebben az összefüggésben tehát a laikus úgy jelenik meg, mint Isten népének tagja. A püspökökhöz, presbiterekhez és diakónusokhoz hasonlóan házasodjék ő is egyszer. A „laikus" szó tehát megtisztelő. Kifejezi, hogy az illető az Isten népéhez tartozik, s emlékeztet az ebből származó erkölcsi követelményekre. Ilyen értelemben a laikusok az elitet képviselik.

Ne feledjük, hogy a kereszténység jelentős intézményes változáson megy keresztül akkor, amikor feltűnik ez a fogalom, mint a keresztények egyik csoportjának a neve. A keresztény közösségek erősen szaporodtak létszámukban, s a kor szellemi vezetői (Alexandriai Kelemen, Tertullianus a 200 körül élő nemzedék számára, 20 évvel későbbieknek pedig Hippolütus és Órigenész) feladatuknak tartották, hogy összeegyeztessék a kereszténység elkerülhetetlen szervezettségét annak lelki dimenziójával. Sokan ugyanis visszakívánták a múltat, amikor is kevesebben voltak, de buzgóbb keresztények.

Ekkor tűnik fel, s tolódik is el a határ a keresztény társadalmon belül a laikusok és a klerikusok között, amelynek jogosságát nem fogadta el mindenki. Vitairatok s a liturgiai szabályok felállítására vonatkozó első kísérletek tanúskodnak a vita hevességéről. Úgy látszik, hogy a „laikus" szó kristályosodási pontként szerepelt a „liturgiára", a tanítás (kifejezetten a tanítók [= doktorok] s katekéták) szerepére a püspökök bűnbánati hatalmára és a közösség gazdasági vezetésére vonatkozó ellentétekben. Főként az utolsó pont világítja meg a „laikus" fogalomban rejlő teológiai megokolást. A laikusnak van sajátos szolgálata (ministerium): biztosítania kell az oltár szolgájának a megélhetését.

Akár a Didaszkáliát, akár Órigenészt, akár Cyprianust tanulmányozzuk, a 230-as, 260-as évek szerzői egyértelműen utalnak az ószövetségi tipológiára. Az Egyházban, az ószövetségi törvényhez hasonlóan, „nem szabad eltéríteni feladatuktól azokat, akik az isteni szolgálatra szentelték magukat, s arra kényszeríteni őket, hogy profán foglalkozásoknak szenteljék gondolataikat s gondjaikat" (vö. Cyprianus: I. levél). Cyprianus óta tehát pontosan meghatározott mindkét kategória szerepe: a laikus a klerikus lelki gondozottja, akit viszont anyagilag ő gondoz.

c. A keresztény lét új formái

Cypriánus korában, a III. század közepén kirajzolódnak az alapvető egyházi struktúrák. A IV. századtól kezdve két tényező járul hozzá a „laikus" fogalmának átalakulásához: Konstantin „megtérése" és a szerzetesség (monachizmus). Kiéleződik a klerikusok és a laikusok közötti két pólusú viszony.

Néha eltúlozzák Konstantin megtérésének történelmi jelentőségét a keresztény intézményekre nézve, de mindenesetre tény, hogy 320-tól megváltozik a keresztény csoportok élete. A klerikusok hamarosan „kiváltságosak" lettek, a püspökök székhelyet változtatnak, hogy ezáltal feljebb kerüljenek a ranglétrán, s egyesek eltávolodnak a helyi közösségektől. A IV. század a világi közigazgatás és a bürokrácia aranykora, s aranykora lesz a klerikusoknak is: mindkét csoport gyarapszik és terebélyesedik. Ez vezet oda, hogy a „laikus", az „egyszerű keresztény" függő s alárendelt viszonyba kerül a két párhuzamos hierarchiával, a világi és egyházi hatalmasságokkal szemben.

Szüntelen viták folytak a Szentháromságról, a Nikaiai Zsinat követői és ellenzői között, ezért a püspökök újabb zsinat összehívását kérték a császártól. Valentinianus (364–375) valószínűleg már torkig volt az Egyházon belüli vitákkal, ezért száraz, kimért hangon csak ennyit válaszolt: „Én csak egy laikus vagyok, nincs jogom beleszólni ezekbe a kérdésekbe".

Az Egyház kezdetben tárt karokkal fogadta a császári hatalom megtérését, s hamarosan törekedett is arra, hogy – függetlensége feladása nélkül – éljen kiváltságos helyzetével. Szent Ambrus, Milánó püspöke az állami hatalom ellen fordult, amikor az „laikus" bíráknak akarta alávetni a püspököket. Ebben az összefüggésben a „laikus" szó értelme közel áll ahhoz, amit mi is használunk, amikor a „világi" vezetőket szembeállítjuk az egyháziakkal.

Valószínű azonban, hogy a keresztények harmadik csoportjának, a szerzeteseknek a megjelenése jelentette a legfontosabb tényezőt a „laikátus" és az egyházi intézmények történetében. Néhány nemzedék leforgása alatt (Remete Szent Antal, a „humanista" monachusok alapítója, Szent Vazul s a cenobita Pakhomius stb.) átalakul az értékrend. Papok elhagyják közösségüket, hogy remeték legyenek, bár megőrzik „papi karakterüket"; szerzeteseket – személyes érdemeikre való tekintettel – meghatározott egyházközség nélkül szentelnek pappá. Ezek a tények nagymértékben megváltoztatják az egyházi szolgálat fogalmát, következésképpen a laikusokét is. Ettől kezdve a papság és a szerzetesség magával sodorja mindazt, ami csak keresztény „elitnek" tűnik. Kezdik csökkentett értékűeknek tartani azokat az egyéneket, akik se nem papok, se nem szerzetesek, hanem csak egyszerű „laikusok", világiak. Ebben az értékrendszerben azzal büntetik a súlyos vétket elkövető klerikust, hogy „visszahelyezik a laikus állapotba". A keresztény őskor végén, Nagy Szent Gergely korában a klerikusok, a „rektorok", azok, akik összeegyeztették a lelkipásztorkodást és a szerzetesi eszményt, az egyszerű szerzetesek, vagyis a „megtartóztatók" (continentes) felett álltak, s ez utóbbiak a laikusok felett. A IV. század végétől „a laikus" fogalma kezd keveredni az „egyszerű hívőével", illetve Szent Pálnak a Korintusiakhoz intézett első levelében említett „idiotai"-okéval (vö. Küroszi Theodorétos: Commentarium super 1Cor 14.). De a fogalomban mindvégig megmaradt eredetének kétértelműsége és többféle jelentéstartalma. Mindig vissza lehetett nyúlni hozzá, ha szükség volt egy katalizátorra a rendszeren belüli vitás kérdések levezetésében.

II. A különbözőségek leltára

A laikusok történetét áttekintve — a kereszténység kezdetétől az Egyház őskorának végéig — elérkezünk egy olyan időszakhoz, amelyben a laikus arcéle sajátosan ismert, s zavaróan hasonlít korunk laikusáéhoz. A laikus fogalma a VI-ik századtól a XX-ig jó néhányszor fordít köpönyeget a politikai életben, de kevésbé változik az Egyházon belül. A klerikus állapotot jelző tonzúrával szentesül a határ a laikusok felé, amely aztán megdöbbentő szilárdságról tanúskodik ezer éven keresztül: a X. századi ún. Pontificale Romano-germanicumtól VI. Pál 1968-ban megjelent római pontificaléjáig és az 1972. augusztus 15-i „Ministeria quaedam" Motu proprió-jáig. A klerikális kiképzés lépései lépcsőkké válnak, amelyek szimbolikusan eltávolítják a jövendő papot a laikus állapottól.

Gyakran azonban inkább a különbségek mintsem a hasonlóságok által válik érdekessé, sugallatossá a történelem. Ezért térünk vissza most kiindulópontunkra, hogy rövid leltárt készítsünk azokról a különbségekről, amelyek felmerültek az áttekintett korszakokban. Ezáltal új szemszögből láthatjuk a „laikus" fogalmát és a használatával törvényszerűen együtt járó kockázatot.

A. A laikus nélküli kor

Az első és legjellemzőbb különbség az, hogy létezett egy laikusok nélküli korszak, amelyikben a laikus fogalma is elképzelhetetlen volt az Egyházban. Kétségtelen, hogy ez a tény megütközést kelt a mai felfogásban, és emiatt néha másképp írják a történelmet. A mai ember inkább hajlandó arra, hogy kétségbe vonja a klerikusok létét a kereszténység kezdetén, mintsem a laikusokét, akik „magától értetődően" léteztek. Ennek ellenére a történésznek mégis azt kell keresnie, hogy miért keletkeztek a „laikusok", miért és hogyan jelentek meg a „keresztény laikusok".

Az igazat megvallva, a történész jelenleg még nem képes elfogadható módon megmagyarázni, hogy miért vezették be a keresztény szóhasználatba a „laikus" fogalmát, de legalább rámutathat, hogy mikor történt ez, és megállapíthatja ennek a változásnak főbb összetevőit.

Ha igaz az a feltevésünk, hogy a „laikus" szó és fogalom első használata Római Kelemen levelében nem a keresztény embert, hanem a zsidó nép egy tagját jelöli, akkor állíthatjuk, hogy a „laikus keresztény" kifejezés a második század második felében született meg. Akkor jelennek meg az első laikusok, amikor erősen kísért és ellentéteket szül az enkratia. Számuk olyan korban gyarapodik, amikor a keresztény csoport jelentős számbeli növekedésének lehetünk tanúi. Lehetetlen pontos számokkal kifejezni ezt a növekedést, de tény az, hogy fontos küszöb átlépésének, ugrásszerű változásnak tűnhetett azok számára, akik átélték.

A növekedéssel szükségessé vált a keresztény közösségek számára, mint

minden embercsoportban, hogy irányelveket fogalmazzanak meg, s hivatalosan lefektessék a szervezet életében nélkülözhetetlen szabályokat s kiosszák a szerepeket. A számbeli növekedés késztette őket arra, hogy enyhítsenek az eljövendő keresztényekkel szemben támasztott igényeken? Avagy a növekedéssel oly erősnek érezték magukat, hogy nem vonakodtak gyengébbeket is befogadni? Kétségtelen, hogy a hívek nagy számú beáramlása néhányszor puritán reakciókat váltott ki, s ezek egyházakat akartak megkülönböztetni az Egyházban. Választani kellett tehát az enkratia, a belső tisztaság és a küldetés között. 180 és 260 között döntöttek a keresztények, habár nem minden vita nélkül. Erre a döntésre felmerült a laxizmus (erkölcsi lazaság) vádja is, s a korszak „tradicionalistái" nosztalgiával fordultak egy idealizált, az elit uralta múlt felé. Ebben az összefüggésben helyezhető el a második különbség: a „laikus" fogalom eredetileg nem a hívek alaktalan tömegét, hanem az elitet nevezi meg.

B. Az elit-keresztény „laikus"?

Bár a III. század elején az Egyház már hívei közé fogadta azokat is, akik esetleg második vagy harmadik házasságot kötöttek, a laikus éppúgy csak egyszer házasodhatott, akárcsak a presbiter vagy a diakónus, s nem többször. Egyre több klerikus áll a közösségek szolgálatába, akikre a hívek mindinkább áthárítják keresztény kötelességeiket, de a laikusoknak minden pillanatban méltóknak kell lenniük, hogy vállalhassák a papi szerepet: vagyis ugyanaz a a kötelességük, méltóságuk s főleg erkölcsi életük mint a klerikusoknak. A klerikus-laikus különbséget ekkor még sokan az egész közösségtől szabadon elfogadott megegyezésnek tartják. Ilyen értelemben mondja Tertullianus: „Esztelenek lennénk, ha azt gondolnánk, hogy ami tilos a klerikusoknak, az megengedett a laikusoknak. Bár laikusok vagyunk, nem vagyunk mégis papok?" (De exhortatione castitatis 7,2-6)

A „laikus" keresztény ténylegesen akkor születik meg az Egyházban, amikor – az őskeresztény kor végén – lényeges folyamat indul meg a számbeli gyarapodással. Még nem tudják, hasznosabb-e növelni a klerikusok számát, akik képesek vezetni a beáramló híveket, vagy pedig minden áron meg kell őrizni (a „laikus erőközpontok" felhasználásával) a tömeg dinamizmusát. Ilyen értelemben a laikus elit-keresztény, aki még emlékezetében tartja, hogy pap, jóllehet egyidejűleg egyre inkább a klerikusok kizárólagos osztályrészévé válik a papi feladatok gyakorlása. Ebben a korban tehát ingadozó a laikus szó jelentése; jelentéstartalma tágítható de szűkíthető is. Jelentheti azoknak az érett s méltó férfiaknak az elitjét, akik egyszer házasodtak, anyagilag hozzájárultak az oltár szolgálnak fenntartásához. Mintegy a „klerikusok tartalékát" képezik, akik közül – ha szükséges – pappá lehet szentelni egyeseket. De „demokratizálódhat" is, úgy hogy a szó magába foglalja a keresztények összességét. Ez utóbbi történik meg a IV. század folyamán.

C. A nők nem tartoznak a laikusokhoz

Jóllehet a laikus fogalma jelentésváltozáson ment át, s általános alkalmazást nyert, egy „történelmi botlás" továbbra is utal az eredeti kettősségre. Ezt bizonyítja a laikusok történetének harmadik különbsége. A dokumentumokban alig észrevehetően, finoman jelenik meg, de mégis igen jelentős, mivel érinti az emberiség felét: a nők nem tartoznak a laikusokhoz.

A laikus-klerikus elkülönülés létrejötte után többmint egy századon át a nőket soha sem említik és illetik a „laikus" pozitív jelzővel. Nincs vita, nincs polémia erről a kérdésről: a nők mintha egyszerűen kívül maradnának az újonnan megalakult egyházi szervezeten. Talán ők nem akartak klerikusok lenni? Több szöveg az ellenkezőjét látszik bizonyítani (vö. a Traditio apostolica 10. pontjában rejlő tételt: A keresztény kor egyházfegyelme, 79. o. Erdő Péter fordítása. Bp., 1983 A keresztény írók V.) Vagy elképzelhetetlen volt ez a III. század társadalmi és kulturális környezetében? A III. századba való átmenet éveiben észlelhető azonban bizonyos törekvés a nők emancipációjára. Nem rendelkeztek volna elegendő anyagi függetlenséggel, hogy személyesen tehessenek eleget a laikusok „sajátos" szolgálatának, azaz az oltár szolgái eltartásának?

Nehéz lenne eldönteni, melyik volt a legfontosabb ok. Tény az, hogy csak akkor sorolják először a nőket is a laikusok közé, amikor olyan személyekről van szó, akik előbb eretnek diakonisszák voltak (vö. a Nikaiai Zsinat 19. kánonját. Értelmezéséről lásd A. G. Martimor: Les diaconesses, essai historique, Roma, 1982, 99–102 o.). Ekkor fejeződik be a laikus mozgalom, s a fogalom lényeges kifejlődése, amely napjainkig nem változik az Egyházon belül: azáltal laikus valaki, hogy nem klerikus keresztény. Nem kétséges, hogy amiatt „léptették elő laikussá" a nőket is, mert egyesek közülük szemet vetettek bizonyos szolgálatokra. Sajnos, amikor ez az „előmozdítás" megtörtént, a „laikus" már elveszítette elitista pozitív értelmét.

D. A „laikus szolgálatok" kérdése a szervezeti bizonytalanság jele

Rövid áttekintésünk befejezéseként újból fölvetünk egy kérdést, azt, amelyet a III. század hajnalán tettek fel, s amely – bizonyos értelemben – közel visz az akkori keresztényekhez: „A klerikusoké minden szolgálat?" Létezhet-e egyáltalán „laikus" szolgálat?

A II. század elején csak három szolgálat alkotta a klérust: a püspöki, a presbiteri és a diakónusi. Jó néhány szolgálatot tehát nem klerikusok gyakoroltak, hanem olyan keresztények, akiket ma „laikusoknak" neveznénk. Kifejezetten ide tartoztak a kulturális szerepet betöltő doktorok, tanítók, katekéták és a felolvasók. A történelem tanúskodik arról, hogy ezek a szerepek ténylegesen nem élték túl azt a nemzedéket, amelynél intézményesült a klerikus-laikus határ. Egyes feladatok (mint például a felolvasóké) tartalma kiürült, s ezzel jelentőségét veszítette a szerep. Más teendőkkel, mint például a katekézissel, elsősorban klerikusokat bíztak meg. Végül a tanítás (didaskália) teljesen tilos

lett a laikusoknak. Mindez gyors lépésekben valósult meg; fél század elég volt arra, hogy a közösség azon feladatai, amelyeket eddig nyilvánosan a laikusok gyakoroltak, nagyrészt a klerikusok kezébe kerüljön, akik egyre több teret nyertek. Az a benyomásunk, mintha a klérus léte természetszerűen a laikusok kizárásához lett volna kötve.

Igen rövid, átmeneti, bizonytalan és egyensúlyozó korszakban létezett tehát az, amit ma „laikus szolgálatoknak" nevezünk, s amit az 1972-es „Ministeria quaedam" című Motu proprio óta ismét próbálnak értékelni. A közösség első pillanatban igényt teremtett egy laikus elitre, a másodikban azonban kialakult a szervezett klérus, amely arra törekszik, hogy kielégítse a közösség alapvető és lényeges szükségleteit. Az Egyház életében ez a korszak rövidebb annál, amikor még nem volt se klerikus se laikus. Ez az a korszak, amelyben mintegy tükörben nézhetjük magunkat.

Bármilyen okok miatt is idealizáljuk ezt a kort, a benne felfedezett modell nem képezheti a végleges megoldást, mert csak egy krízisben levő korszak számára szolgáltathat átmeneti elemeket. Merre tart ez az átmenet? Történelmi kutatásaink arra köteleznek, hogy ne hallgassuk el ezt a kérdést. Milyen cél felé l e h e t vagy k e l l haladni ma, amikor újra értékeljük a 200-as évekéhez hasonló modellt? A l e h e t ő s é g a helyi szükségleteknek megfelelően fog változni.

A laikus szolgálat alkotná egyes nyugati, klérusában kiöregedő egyházak fennmaradási lehetőségét? A laikusok szolgálatai segítenének átvészelni egy válságot, amely után újból megfordulna a klerikusok élet-piramisa? S ha ez a kísérlet nem sikerül, bízzuk magunkat más egyházak misszionáriusi gondoskodására? Törjük szét azt a formát, amely alkalmatlannak bizonyult társadalmunk kulturális változásai közepette? Készen állunk, hogy új fogalmakban fejezzük ki a keresztény társadalmi intézmények sajátosságát, s megdöntsünk néhány hagyományos felfogást, amelyek bástyája a klerikus-laikus megkülönböztetés?

A k e l l - et az Egyháznak kell eldöntenie, annak tudatában, hogy a történelem se nem parancsol, se nem tilt egy határozott megoldást.

Valószínű, hogy ebben rejlik a történelmi folyamat és a jelen változások döntő tétje.

Forrás: Lumen Vitae, XLI (1986), 367–378

Szántó Konrád

LAIKUS MOZGALMAK AZ EGYHÁZBAN A XIII. SZÁZAD FOLYAMÁN

A Szolgálat 71. számában Siegfried Muhrer „Laikus, légy az, aki vagy" című tanulmányában írja, hogy az Európa szívében fekvő egyházak jövője nagymértékben attól függ, „mennyire vagyunk képesek bennük felébreszteni

azt a pótolhatatlan öntudatot, amelyet az a hivatás és méltóság ad nekik, hogy Isten népéhez tartoznak, mint Krisztus titokzatos Testének egy-egy sejtje."

Ennek az érdeklődésnek a felkeltésére s öntudat növelésére igen alkalmas egyházunk középkori történetének tanulmányozása. Ebből ugyanis kitűnik, hogy a 12. században sok világi hívőben egyre jobban megerősödött az egyházhoz való tartozás tudata, és ez arra sarkallta őket, hogy mind tevékenyebben kapcsolódjanak be az egyház belső életébe. Ez az aktivitás a 13. században érte el zenitjét, és nagyban hozzájárult a középkori élet felvirágzásához.

A világi híveknek az egyházon belüli tevékenysége mindenekelőtt a városi lakosság körében növekedett. Ennek egyik okát a korszak gazdasági, társadalmi, kulturális és vallási viszonyaiban kereshetjük. Az ipar és kereskedelem nagyarányú fellendülése következtében a polgárság egyes rétegei vagyonilag tehetősekké váltak és céhekbe, kereskedői szövetségekbe, vallásos testületekbe szerveződtek. Egyre több polgár végzett magasabb iskolát, miáltal kialakult a laikus értelmiség. Ez hamarosan nemcsak a királyi kancelláriákban, főúri udvarokban, hivatalokban hallatta egyre inkább a hangját, hanem a városi iskolákban és a kialakuló egyetemeken is. A meggazdagodott, társadalmi szerepében megerősödött polgárság gondolatvilágát s mindennapi életét mélyen átjárta a hit, és szervezeteit is vallásos tartalommal töltötte meg. Mind jobban és jobban bekapcsolódott az egyház életébe: szerepet kért a liturgiában, legalább is a jámbor testvértestületek és közösségek ájtatosságaiban. Felajánlotta szolgálatait nem csupán a hit fegyveres megvédésére, hanem a hit szóval történő hirdetésére, sőt a hitigazságok terjesztésére is, és több jogot kért az egyház világi ügyeinek intézésében.

A keresztes hadjáratok szervezésével nagy hadseregek vonultak végig Európán, nyomukban fellendült a helyi sőt a nemzetközi kereskedelem. Zarándokok ezrei keresik föl távoli országok kegyhelyeit, a tanulni vágyó ifjúság híres egyetemi központokba áramlik. Mindez kiváltotta a vallásos buzgóságot szolgáló eszmék gyors terjedését is. Ezekről az eszmékről valamint a hírekről elsősorban a városok lakói értesültek, hiszen a seregek itt vásároltak élelmet, ruhát, a zarándokok jelentős része innen indult el és ide tért vissza, s az ipar, a kereskedelem és a tudomány központjai is a városok voltak. A különféle vándorklerikusok, vándorprédikátorok a városokban tehettek szert a legnagyobb hallgatóságra, különösen a városi szegények, a napszámból, alkalmi munkából élő plebejusok körében, akiknek száma a faluról történő bevándorlás következtében egyre nőtt. A városi tömegek, akik közt ott találjuk a céhlegényeket, céhmestereket valamint a kereskedőket is, mohón, boldogan hallgatták a Krisztus szenvedésének színhelyeiről származó híreket, a zarándokok élménybeszámolóit, a helységről helységre vándorló klerikusok beszédeit. Mindezek az értünk szegénnyé és megvetetté lett Istenember szenvedéseiről szóltak, és életének utánzására, az apostoli élet követésére valamint Krisztus igehirdetői parancsának (Mt 28,19) teljesítésére buzdítottak.

A vándorprédikátorok igehirdetése, a zarándokok beszámolói, a szenthelyekről származó ereklyék tisztelete, az onnan származó ájtatosságok végzése, a ciszterci szerzetesek életéről szóló hírek, Clairvaux-i Szent Bernát lángoló szavai s élete hatalmas laikus mozgalmat indítottak el a 12. században. Ezek a mozgalmak tovább erősödtek a következő században és nagyban hozzájárultak a középkori egyház felvirágzásához, amely sokkal eredményesebb és tartósabb is lehetett volna, ha a hivatalos egyház vezetősége a világi hívek buzgóságában és aktivitásában rejlő roppant energiákat eredményesebben kamatoztatja.

A középkori egyház legvirágzóbb századában, a 13-ikban kibontakozott laikus mozgalmakat négy csoportra oszthatjuk: a Szent Ferenc féle evangéliumi élet-mozgalom, a különleges jámborsági aktusokat végző mozgalmak, az eretnek mozgalmak és végül a rajongó mozgalmak.

A következőkben mindenekelőtt azt vizsgáljuk meg, hogy mi jellemezte ezeket és az egyház vezetősége milyen magatartást tanúsított velük szemben.

1. Az egyház szolgálatában álló Szent Ferenc-féle élet-mozgalom

A 13. század leghatalmasabb és történelmi hatását tekintve legeredményesebb laikus mozgalmát Assisi Szent Ferenc († 1226) indította el. Önmaga és követői számára a legteljesebb evangéliumi szegénységet írta elő, s embertársait az igazi megtérésre buzdította. Mivel azt tapasztalta, hogy a püspökök gyanakodva szemlélik az ő és életmódját követő társai vándorprédikációit, 1210-ben III. Ince pápához ment. Az éppen Rómában tartózkodó Assisi püspökének valamint Colonna János bíborosnak a közbenjárására a pápa szóban jóváhagyta a Poverello által szerkesztett szabályzatot, neki és követőinek feladta a tonzúrát, az egyház joghatósága alá vonta őket, és megengedte nekik a bűnbánatra buzdító prédikációk mondását.

A Kisebb Testvérek (így nevezte önmagát és követőit Szent Ferenc) rendje és mozgalma gyorsan terjedni kezdett. 1212-ben az Assisi-beli Klára majd Ágnes húga csatlakozásával a ferences rend női ágazattal (klarisszák) bővült ki.

Szent Ferenc, hogy az evangéliumot a pogányok közt is hirdethesse, megkísérelte a Keletre való eljutást. Ez csak az ötödik keresztes hadjárattal sikerült, amikor 1219-ben megjelenhetett El Kamel szultán előtt is, akinek engedélyével felkereste a Szentföldet, majd 1220 őszén visszatért Itáliába.

A hazatérte utáni időszak gyökeres változásokat eredményezett a ferences mozgalom történetében. A távollétében keletkezett zavarok arra késztették, hogy a Szentszéktől rendje számára bíboros protektort, védnököt kérjen. Ezt Hugolino ostiai bíboros (a későbbi IX. Gergely pápa) személyében meg is kapta. Hugolino bíboros, aki felismerte Szent Ferenc mozgalmában rejlő mérhetetlen lehetőségeket, a mozgalmat úgy alakította át, hogy az minél alkalmasabb legyen az egyház igényeinek szolgálatában. Döntő szerepe volt az

1221-es, ún. gyékényes káptalanon kihirdetett, 23 fejezetből álló regula non bullata (bullával meg nem erősített második regula) átdolgozásában. Ennek következtében szabatos jogi megfogalmazást nyert és tömörebb lett a III. Honorius (1216–1227) pápa által 1223-ban bullával jóváhagyott végleges regula. Pontosan meghatározta a ferences rend, a Kisebb Testvérek rendje alapvető célkitűzéseit. Míg a második regula 17-ik fejezete mind a laikus, mind pedig a klerikus igehirdetőket elismeri, és mindenekelőtt a tettekkel való igehirdetést hangsúlyozza, a harmadik regula 9. fejezete már csak klerikus hitszónokokról beszél. Közülük is csak azok prédikálhatnak, akiket az általános rendfőnök levizsgáztatott és alkalmasnak talált az igehirdetésre. Kimondja, hogy a hitszónoknak képzettnek, értelmesnek, tisztának kell lennie, aki a nép lelki épülését tudja szolgálni.[1] A Regulának ezek az előírásai szükségszerűen megkívánták, hogy a klerikus hitszónokok – mielőtt tisztükre egyházi küldetést kapnak – folytassanak komoly hittudományi tanulmányokat, amelyek végén részesüljenek az egyházi rend szentségében. Ez utóbbi kettő (teológiai tanulmányok és pappá szentelés) eredetileg nem állott Szent Ferenc szándékában. Ez abból tűnik ki, hogy a Szentföldről hazatérve elrendelte annak a tanulmányi háznak a lerombolását, amelyet Bolognában alapított Staccia Péter. A parancsot Hugolino bíboros közbelépésére nem hajtották végre. A bíboros arra hivatkozott, hogy a ferenceseknek nem lehet tulajdonuk, ezért a tanulmányi ház a Szentszék tulajdonát képezi. Szent Ferenc engedett, sőt 1223-ban Páduai Szent Antalt (akit 1946-ban XII. Pius az egyházdoktorok méltóságával tüntetett ki) állította az első ferences hittudományi főiskola élére.[2]

Az 1220 és 1223 közötti években Szent Ferenc férfi rendje a laikus rendből klerikális, papi szerzetesrenddé kezdett átalakulni, amelynek fő célja az egyéni megszentelődésen kívül a belső és külső misszió. De a Szent Ferenc-i laikus mozgalom sem szűnt meg. Tovább élt a ferences harmadik (terciárius) rendben. 1221-ben Szent Ferenc ugyanis csak laikusokból álló közösséget alapított azok számára, akik a világban, családjuk körében maradva óhajtottak bűnbánatot tartani. Hugolino bíboros közreműködésével részükre még ebben az évben rendszabályt készített. Ebből, valamint ennek a IV. Miklós (1288–1292) pápa által új rendszerbe foglalt és kibővített változatából tudjuk, hogyan éltek Itáliában majd pedig Európa más országaiban is a hihetetlen gyorsasággal elterjedt ferences harmadik rend tagjai.[3]

Öltözékük igen egyszerű volt. A férfiak olcsó, festetlen posztóból szabott öltönyt és ugyanilyen köpenyt viseltek. A nők szoknyája és köntöse hasonló anyagból készült. Köntösük fölött egy másik, általában fekete színű köpenyt hordtak, fejükön pedig széles, lenből készült fejkötőt. Táncmulatságokra nem jártak, dorbézoló lakomákon nem vettek részt. Naponta kétszer, délben és este étkeztek. Húst csak vasárnap, kedden meg csütörtökön, továbbá nagyobb ünnepeken vehettek magukhoz. Évente két hosszú (Szent Márton napjától karácsonyig, farsang napjától húsvét vasárnapjáig), szigorú böjttel vezekeltek a maguk és embertársaik bűneiért.

Általában a papi zsolozsmát imádkozták. Aki a napi hét imaórát nem tudta elvégezni, bizonyos számú Miatyánkot imádkozott az egyes imaórák helyett. Az Úr asztalához évente háromszor: karácsonykor, húsvét és pünkösd ünnepén járultak, előtte elvégezvén a szentgyónást. Havonta egyszer de gyakran többször is közös szentmisén és oktatással összekötött gyűlésen vettek részt. Adakoztak a szegény és beteg testvérek, nővérek számára, akiket hetente meglátogattak. Gondoskodtak halottaik egyházi temetéséről, és érettük rendszeresen szentmisét mondattak, melyen – aki tehette – részt vett. Támadó fegyvert nem viselhettek, és ha embertársaik ellen valamit vétettek, azonnal jóvá kellett tenniük. Ha nehézségek merültek fel a kibéküléssel és jóvátétellel kapcsolatban, kérniük kellett az illetékes püspök közbelépését. Ha a városi hatóságok bántalmazták őket békeszeretetük miatt, elöljáróik tanácsára ugyancsak igénybe vehették a püspökök segítségét. Ha közülük valaki az eretnekség gyanújába keveredett, annak püspöke előtt kellett magát tisztáznia.

Ezek a szigorú előírások valamint életvitelük jól mutatja, mennyire egyházias érzületű volt egész beállítottságuk és milyen szoros kapcsolat állt fönn a terciáriusok és a hierarchia között. Ez jellemezte természetesen nem csupán a ferences, hanem a dominikánus harmadik rendiek életét is. A ferences és domonkos harmadik rend nagy tömegeket magába foglaló helyi közösségeivel, központi szervezeteivel, feltétlen egyházhűségével és mélységes vallásosságával a 13. század egyházának legbiztosabb támaszává lett. Ezt bizonyítja Pierre delle Vigne levele, amelyet mint titkár, urához, II. Frigyes császárhoz († 1250) intézett, aki IX. Gergely (1227–1241) és IV. Ince (1243–1254) pápasága idején élet-halál harcot vívott az egyház ellen. „A Kisebb Testvérek és a hitszónok-rend tagjai ellenünk keltek: nyilvánosan ócsárolják a mi életünket és a mi viselkedésmódunkat, jogainkat szétmorzsolják és befolyásunkat megsemmisítik. Most pedig, hogy hatalmunknak megadják az utolsó kegyelemdöfést, és elvegyék tőlünk a nép meghódolását; két új testvérületet alapítottak, amelybe általában férfiak és nők tartoznak. Mindenki utánuk fut: alig van már valaki, aki ne lenne az egyikbe vagy a másikba beiratkozva."[4]

Míg a ferences és domonkos harmadik rend bizonyos mértékben az Actio Catholica középkori változata, amelynek tagjai vallásos életük példájával és az egyház ügyeinek mindenben való támogatásával tűntek ki, a városokban létrejött betegápoló laikus közösségek fő célja az irgalmas szeretet gyakorlása volt. Az egyre jobbmódúvá lett városi polgárság által létesített kórházakban dolgozó férfiak és nők nem alakultak át betegápoló szerzetesrendekké, hanem a városi hatóság felügyelete alatt világi testvérületeket alkottak. Lelki ügyekben a püspök joghatósága alá tartoztak, lelki szükségleteikről pedig vagy az illetékes plébános vagy saját kórházlelkészük gondoskodott. Ennek a gondoskodásnak a függvényében alakult ki a kórházak szelleme, a betegápolóknak gondozottaik iránt érzett szeretete valamint a betegek türelme, gyógyulásuk üteme vagy halálra való felkészülésük minősége. De nem egyszer hiányzott a püspökből, a plébánosból, a kórházlelkészből a lelkek javáért minden

áldozatra kész lelkipásztori buzgóság. Főleg a kórházlelkészek láttak megélhetési forrást hivataluk ellátásában, nem pedig lelkipásztori hivatást. Ezért a városi betegápoló testületek nem mindig álltak hivatásuk magaslatán.

2. Különleges jámborsági aktusokat végző laikus mozgalmak

A keresztes hadjáratok, a szentföldi zarándoklatok s a köztünk élt, értünk szenvedett Jézusról szóló igehirdetés hatására a középkori ember lelkében újfajta szemlélet és jámborság alakult ki. Ez az új szemlélet Jézus Krisztusban nem annyira a világ felett trónoló és mindenkit megítélő Pantokratort látta, hanem sokkal inkább a bűnösökért kereszthalált vállaló Megváltót. Ennek a jámborságnak fő jellegzetessége, hogy a hangsúlyt Isten végtelen jóságának átélésére és az evangélium minél tökéletesebb megvalósítására helyezte. Az emberek jelentős része önként vállalta a vezeklő, bűnbánó élet különböző formáit, hogy minél hasonlóbb legyen a szenvedő Jézus Krisztushoz. A különleges jámborsági aktusokat végző, vezeklő életformák közül a legfontosabbak: a bűnbánó ruha állandó viselése, fárasztó zarándokutak és a nyilvános önostorozás.

A középkor embere, legalábbis akinek módjában állott, életében legalább egyszer elzarándokolt Jeruzsálembe, Rómába vagy Compostellába. S akik távoli országokba nem juthattak el, hazájuk híresebb búcsújáró helyeit látogatták meg. Igen sokan — évente többször is — vállalkoztak a tíz sőt száz kilométer távolságra eső kegyhelyek felkeresésére. A hierarchia a zarándokházak létesítésén, a zarándokok elhelyezésén és élelmezésén kívül igyekezett gondoskodni a hívek lelki szükségleteinek kielégítéséről is.

A búcsújáróhelyekre özönlő tömegek lelki gondozása nemritkán sok kívánnivalót hagyott maga után. A kegyhelyek vezetősége ugyanis gyakran a valódi vagy hamis ereklyék valamint a különféle emléktárgyak elárusítására helyezte a hangsúlyt, a prédikációk lényegét pedig nem a hívek lelki életének elmélyítését szolgáló gondos oktatás képezte, hanem az illető helyen történt csodás események minél színesebb ecsetelése valamint az ott vásárolható ereklyék hatásosságának dicsérete.

A Jézus-jámborság jellegzetes megnyilvánulása volt a 13-ik század második felében az önostorozó mozgalom.

Az önostorozást általában a szerzetesek, a világiak közül pedig egyes bűnbánók és tökéletességre törekvők gyakorolták. Tömegmozgalommá 1260-ban szélesedett, amikor Közép-Itáliában igen sokan zsoltárok éneklése és meztelen felsőtestük ostorozása közben vonultak helységről helységre. A középitáliai önostorozó mozgalomról Fra Salimbene de Adam ferences szerzetes tudósít „Cronica" című művében, melyet 1283 és 1288 között írt. Ebben olvashatjuk, hogy az emberek — egyszerűek és tekintélyesek, nemes lovagok és a nép fiai egyaránt — püspökök, papok és szerzetesek vezetésével vonultak keresztül a városokon, felső ruhájukat levetették, s ostorozták magukat. A mozgalom 1261-ben átterjedt a Rajna vidékére is. Eleinte papok sőt püspökök is

csatlakoztak a mozgalomhoz, – írja Salimbene. Amikor azonban az rajongó jelleget kezdett ölteni, és egyre több kihágás fordult elő, valamint téveszmék kaptak lábra, az egyház vezetősége egyre keményebben lépett föl ellenük.[5]

Az önostorozók közül sokan a szívből fakadó bűnbánat helyett hiú dicsőségvágyuk kielégítésére törekedtek, mások meg szexuális bűnök elkövetésére használták fel a zarándoklatot, illetve téveszmék rabjai lettek. Ebben bizonyos mértékig hibásak voltak az önostorozó körmenetben részt vevő papok és szerzetesek is. Legtöbbször nem figyeltek arra, mi történik a körmenetek után az önostorozók szállásain, vagy ha észleltek is gyanús dolgokat, nem vizsgálták ki, s nem törekedtek a bajok gyökeres orvoslására. Az inkvizíció viszont nem bánt kesztyűs kézzel az eltévelyedettekkel, amikor tudomására jutottak a kihágások.

3. Eretnekmozgalmak s a velük kapcsolatos egyházpolitika

A középkori nagy eretnekmozgalmak elindító és mozgásban tartó oka igen gyakran nemcsak a társadalmi igazságtalanság, a fokozódó kizsákmányolás volt, hanem a világi hívek őszinte vágya, hogy a szegény Krisztust minél tökéletesebben kövessék, s az Úr igehirdetésre szólító parancsát teljesítsék. Ebbéli törekvéseikben gyakran téveszméket hirdettek, és az evangélium radikalizmusát követelve szembekerültek az egyház vezetőivel, akik viszont nem a türelmes és hosszantartó oktatás és meggyőzés pedagógiáját alkalmazták velük szemben. Legtöbbször hatalmi eszközökkel, kiátkozással, börtönnel vagy máglyával némították el a sokszor jó szándékból fakadó ellenvéleményt.

Természetesen ennek ellenkezője is előfordult. Sok egyházi tisztségviselő tárgyalásokkal próbálta jobb belátásra bírni az eltévelyedetteket. Mindenekelőtt III. Ince pápa (1198–1216) alkalmazta a megnyerési politikát, s csak akkor nyúlt keményebb eszközök után, ha a szép szó nem vezetett eredményre. Hosszantartó tárgyalással sikerült például megnyernie azokat a szövetségbe tömörült, szegény, vezeklő életet élő észak-itáliai posztószövőket, akiket III. Lucius (1181–1185) pápa 1184-ben Valdes Péterrel († 1196) együtt kiközösített. III. Ince a tárgyalások eredményeként a humiliatiknak nevezett lombardiai vezeklőket szerzetesrendbe, mégpedig a humiliátusok (alacsony sorsot vállalók) rendjébe szervezte. 1201-ben már mintegy 100 kolostoruk volt. Hasonlóképpen sikerült Franciaországban a katharok hatása alá került valdiak (Valdes Péter követői) egy részét azáltal megnyernie, hogy megalapította a Lyoni Szegények Társulata nevű egyesületet, amelyhez csatlakozott a valdiak egy kisebb csoportja. A többség azonban az egyháztól elszakadva élt, megtagadta a hierarchiának kijáró engedelmességet, ezért ellenük a hivatalos vezetőség az eretneknyomozó bírósági intézmény, az inkvizíció segítségével vette föl a küzdelmet.[6]

Ugyancsak az inkvizícióval számolta fel a valdiakon kívül a kettős igazságot, a hittudományi és bölcseleti igazságot hirdető averroistákat, az ún. szabadszellemű fivérek és nővérek eretnekségét is, akik azt hirdették, hogy nincs

bűn és büntetés, számukra minden megengedett, a menyország és a pokol nem a túlvilágon, hanem itt a földön van. Sőt: egyik követőjük, Vilmos aranyműves nő- és vagyonközösséget követelt.

Az inkvizíció sújtotta a sátánt imádó, az egyház hatalmát tagadó luciferiánusokat is. Ez utóbbi két eretnekség ellen főleg Marburgi Konrád főinkvizítor, Magyarországi Szent Erzsébet gyóntatója harcolt kitartóan.

Az anyagot lebecsülő, a feltámadást tagadó, az egyház szervezetét és szertartását elvető, az esküt és a világi felsőbbség hatalmát el nem ismerő dualista eretnekek, a katharok (jelentése: tiszta), más néven az albiak ellen 1209-ben keresztes hadjáratot hirdetet a pápa, mert sem a meggyőzés sem az egyházi büntetés nem használt. Ez, sajnos, elfajult, s húsz évig tartott, mivel vezetőit, főleg a fővezért, Montforti Simont önző szándékok is vezérelték.

Abban, hogy az albiak elleni hadjárat értelmetlen irtóháborúvá fajult, súlyos felelősség terheli a legfőbb egyházi vezetőséget is, amely nem vizsgálta meg a keresztes seregek vezetőinek igazi, legtöbbször önző szándékait, s nem fordított kellő időt s energiát a mielőbbi béke és kiengesztelődés megteremtésére.[7]

4. A rajongó mozgalmak

Rajongóknak azokat nevezzük, akik az apostoli életre törekedve az általuk képviselt eszméket, a követett utat és használt módszereket nemcsak azokkal akarták elfogadtatni, akik karizmatikus lelkületüknél vagy bűnbánó életre való hajlamuknál fogva rokonszenveztek velük, hanem mindenkitől meg akarták követelni.

Az evangélium radikalizmusát általános és kötelező törvénnyé tevő eretnekek legfőbb követelése az volt, hogy a túlságosan jogivá és intézményes jellegűvé vált egyház alakuljon át mindenben lelkivé, spirituálissá. A rajongók eszméiket Gioacchino a Fiore ciszterci apát tanaiból merítették, aki az egyház történetét három korszakra osztotta. Szerinte 1260-ban kezdődik a harmadik korszak, a Szentléleké, amitől az egyház gyökeresen megújul, s mindenestül spirituálissá lesz. Az ő gondolatai elsősorban a ferencesek spirituális ágazatában terjedtek el. Így velük itt nem foglalkozunk, mivel nem laikus, hanem fölszentelt egyházi személyek mozgalma volt.

Gioacchino a Fiore eszméi éltették azonban az apostoli testvéreknek nevezett bűnbánó testvérületet is, amelyet az ún. Szentlélek-korszak kezdő évében, 1260-ban alapított Gerhardo Segarelli pármai kézműves. Az önostorozó körmeneteket vezető Segarelli a legszigorúbb szegénységet és vezeklést tette mozgalma alapjává, és külön szerzetesrendet alapított. Ezt a Szentszék nem erősítette meg, mert a közösségnek sem szabályai sem fogadalmai nem voltak, és a tagok minden kötöttségtől mentesen, csak a szeretet szellemétől vezérelve akartak működni. Mivel nemcsak az egyház jóváhagyását nem tudták megszerezni, hanem megtiltották számukra a prédikálást is, az intézményes egyház ellen fordultak, és egyre élesebb kritikával illették a gazdag és hatal-

mi egyházat. Emiatt a hivatalos egyház türelme lassan elfogyott velük szemben, és leszámoltak vezetőikkel.[8]

Az egyházi tisztségviselők ugyanis nem nagyon tudták elviselni a velük szemben gyakorolt kritikát. Nem érdekelte őket, hogy a nép éles szeme észreveszi a tetteik és szavaik közötti nagy ellentétet. Ahelyett, hogy életmódjuk megváltoztatásával valamint türelmes egyezkedéssel és megbeszélésekkel szerelték volna le a nyugtalankodókat, börtönnel és máglyával hallgattatták el őket.

A rajongó eszmék kezdtek terjedni a beginák körében is. Begina névvel azokat a jámbor asszonyokat (szüzeket és özvegyeket), illetve az általuk alakított közösségeket illették, akik főleg templomok vagy kórházak mellett épült házakban telepedtek le, s ott fogadalom nélküli közös életet élve betegápolással, leányneveléssel, jótékonykodással foglalkoztak. Tehát félig szerzetes félig világi közösségek voltak, és az illetékes püspök vagy a begina-házat alapító személy által szerkesztett szabályzat szerint éltek. A polgári társadalomhoz tartozó nőktől szürke színű ruhával különböztették meg magukat. Az első begina telepek az 1180-as években Flandriában keletkeztek, innen a mozgalom Franciaországba, Németországba később pedig hazánkba is átterjedt. Lelki gondozásukat gyakran a kolduló rendek tagjai látták el. Egyes házaik a Szent Ferenc illetve a Szent Domonkos harmadik rendjének szabályzatát vették át.

Ahol a beginák lelki gondozása rendben folyt, ahol az egyházmegyés papság, illetve a kolduló és egyéb férfi papi rendek tagjai állandó felügyeletet gyakoroltak felettük és megfelelő oktatásban részesítették őket, ott nem kaptak lábra sem rajongó eszmék, sem tévtanok.

A 13. század közepétől azonban egyre több kifogás merült fel ellenük, aminek két oka volt. Az egyik az, hogy idővel minden szürke vezeklő ruhát viselő nőt és férfit kezdtek beginának nevezni, ha nem volt kifejezetten szerzetesi közösség tagja, ámbár begina-házon kívül, magányosan igyekezett bűnbánó életet élni. Az ilyesfélék között bőven akadtak vándorprédikátorként működő, a koldulásból élő laikusok, kolostoraikból megszökött ferencesek, továbbá panteista meg quietista, hamis lelki megnyugváson alapuló, misztticizmust hirdető, a magukat minden isteni és emberi törvény fölött állóknak vélő egyének, akik a szabadszellemű fivérek és nővérek szektáját hozták létre.[9]

A beginákkal szembeni jogos kifogások másik okát a körükben lábra kapott és meggyökerezett lelki és szellemi sívárságban kell keresni. Sokfelé nem törődtek velük a papok és szerzetesek. Misét mondtak ugyan nekik, gyónásaikat meghallgatták, betegeiket, haldoklóikat ellátták, de komoly lelki nevelésben nem részesítették őket. Főleg azért, mert belőlük is hiányzott az igazi lelkiség, s az a meggyőződés, hogy gondozottaikkal egy közösséget alkotnak Krisztusban, ezért életük legfőbb hivatása, hogy a hívekkel közösen építsék Krisztus titokzatos testét, az Egyházat.

Az elmondottakból kiviláglik, hogy a 13. században az egyház tagjainak döntő többségét a legmélyebben átjárta az egyházhoz való tartozás boldog

tudata és az a vágy, hogy – szerepet vállalva a krisztusi igehirdetésben, s utánozva a szegény és szerény Istenembert – az elvilágiasodott egyházat buzgó emberekből álló közösséggé, valódi lelki egyházzá alakítsák át. Ezektől a törekvésektől vezettetve hatalmas tömegek hajlandók voltak vagyonukat, munkájukat sőt egész életüket az egyházért áldozni. A hivatalos egyházi vezetőség azonban ezt, a mai szemmel alig elképzelhető lelkesedést nem tudta maradéktalanul az egész közösség javára kamatoztatni; sok főpapból és papból hiányzott a kifinomult lelkiség, a kellő tapintat, a megértő türelem s a hívek lelki igényeinek kielégítését célzó buzgóság. Éppen emiatt váltak türelmetlenekké, s oltották ki a radikális, sokszor túlzásba eső de jó szándékú világiakból is a Lelket (Tessz 5,20).

---

1. Assisi Szent Ferenc iratai (ford. Takács Ince), Budapest, 1929. — 2. Agosto Gemelli: Il Francescanismo. Magyarra fordította „A Franciskanizmus" címmel Takács Ince. Budapest, 1933. 45. o. és Szent Ferenc levele Páduai Szent Antalhoz: In: Szent Ferenc iratai ... i. m. 173. o. — 3. Dám Ince: A ferences harmadik rend. Budapest, 1947. — 4. Vittorio Fachinetti: La Serafica Milizia, Quaracchi 1922. 68. o. — 5. Jacques Loew et Michel Meslin: Histoire de l'Église par elle-meme, Fayard 1978. 189—190. o. — 6. Szántó Konrád: A katolikus egyház története, I. köt. Budapest, 1983, 441. o. — 7. Hubert Jedin (hrsg.): Handbuch der Kirchengeschichte III/3. Die mittelalterliche Kirche, Zweiter Halbband, Herder, 1973. — 8. Bernhard Töper: Die Apostelbrüder und der Aufstand des Dolcino. Stadtliche Volksbewegungen des 14. Jh. Deutsche Historiker Gesellschaft, 1960. 62—84. o. — 9. H. Grundmann: Zur Geschichte der Beginen im 13. Jh. In: Archiv für Kulturgeschichte, Münster und Köln, 21/1934/ 296—320. o.

Szilas László

A BAROKK KORI VILÁGI KERESZTÉNYEK ÉLETÉBŐL

Amikor e tanulmány megírására vállalkoztam, tájékozódásul a Jedin-féle nagy egyháztörténelmi kézikönyv idevágó köteteit ütöttem fel. A tárgymutatóban kerestem, mit írnak a szerzők erről, a ma olyan fontos kérdésről. A „világiak" címszót megtaláltam ugyan, de az idézett helyeken éppen csak egy-két szóval említik meg őket. Valamivel bővebb adatforrásokat találhatunk az újabb művekben, pontosabban azokban, amelyek a népi vallásosság kérdésével foglalkoznak, bár ezek is nagyon hiányosak. Például Paolo Simiscalco római történész néhány hónapja megjelent „Világiak és laicizmus, egy történelmi áttekintés" című művében egyből szűkszavú lesz, amikor a XVI–XVIII. századdal kezd foglalkozni.

1. Ez a viszonylagos csend bizonyos mértékben megmagyarázható magából a történelemből. Az újkor kezdetén, még a lutheri reformáció előtt van

tudomásunk komoly világi mozgalmakról. Persze nem tömegeket megmozgató személyekről vagy egyesületekről van szó, hanem kis csoportokról, amelyek komolyan vették a keresztény életet. Példaként csak Vernazza Hektor genovai polgár alapítását, „Az isteni szeretet oratóriumát" említem, amelynek célját így fogalmazta meg az alapító: „Testvérek, a mi társulatunk nem másért, hanem csak azért alakult, hogy az isteni szeretetet, a karitászt szívünkbe ültesse és gyökereztesse... A társulat nem lesz gyümölcsöző, ha nem él az Isten és a felebarát szeretetében." Tehát tudatosan világi, elsősorban a világiak összefogását célzó alapítással állunk szemben. Világosan mutatja a tagok számát meghatározó szabály is: „Ahol sokaság van, ott van zavar is. Ezért a tagok száma nem haladhatja meg a harminchat világit és a négy papot, kivéve, ha a világiak közül valaki szerzetessé lesz." Legszebb művük a genovai „Ridotto", vagyis a gyógyíthatatlan betegek kórháza. Ez az oratórium Rómában is gyökeret vert, s nagy szerepet játszott abban, hogy az újjáéledés szelleme lassan áthatotta a kereszténység központját, a pápai udvart is. Így nagyban hozzájárult a Tridenti Zsinat létrejöttéhez, és általa az egész egyház megújulásához.

A katolikus reform, amely az egyházszakadás első évtizedeiben a reformáció támadását igyekezett elhárítani, érthetően a legkritikusabb pontokra, a pápaságra és az egyház hierarchikus szervezetére összpontosította a védekezést. A Tridenti Zsinat mindenekelőtt az egyház tanítását szilárdította meg, s ezzel erősítette annak szervezeti egységét.

Szántó Konrád írja egyháztörténetében: „A szervezetében megszilárdult egyház élén ... az a pápaság állott, melyet Péter és utódai személyében Krisztus helyezett az egyház élére, de amelyet onnan a reformáció végérvényesen el akart távolítani. Bár a zsinat a pápai primátus kérdésében, hogy elkerülje a viták kiéleződését az episcopalista és papalista irányzat között, nem hozott dogmatikus határozatot, a gyakorlatban elismerte a pápa egyetemes főségét az egyházban. Neki mindenben engedelmességet nyilvánított, a zsinat jóváhagyását tőle kérte, számos életbevágóan fontos kérdés elintézését reá bízta és kifejezetten hangoztatta: bármilyen szövegezésűek is a reformáló dekrétumok, mind kivétel nélkül azzal a céllal készültek, hogy a pápai Szék tekintélyét érintetlenül hagyják" (II., 132).

Döntő jelentőségű volt az egyházfegyelem erősítése. A zsinat ebben az értelemben is igen fontos határozatokat hozott. Szántó Konrád így foglalja ezeket össze: „A zsinat a protestáns reformációval szemben hatásos ellenintézkedésként az egyház belső megreformálását, fegyelmének megszilárdítását állította. Bár ez a reform a pápai kúriát, mivel a zsinat ezzel nem foglalkozott, nem érintette, azáltal, hogy elrendelte az egyházmegyék, a plébániák és a kolostorok életéből a súlyosabb visszaélések eltávolítását, és azokban új, egységes egyházfegyelem bevezetését írta elő, az egész egyház megújulását indította el. Felbecsülhetetlen volt a jelentősége annak, hogy a zsinat az egyház legfőbb feladatának a lelkek gondozását jelentette ki, és hogy ennek eleget tehessen, megrajzolta az új pap esz-

ményképét, a szellemében megújult papi nemzedék kialakítása érdekében pedig új típusú és egységes papnevelő intézetek felállítását rendelte el" (II., 132-3).

A katolikus teológiában a világiakról szóló tanítás szorosan összefügg az egyháztannal. Ezt pedig a barokk kor teológiája a Tridenti Zsinat tanítása és iránymutató döntései alapján dolgozta ki. Ott pedig elsősorban a pápai hatalomról, a primátusról volt szó, az egyház szervezetének magyarázatában pedig a hierarchiáról. A világiak, ha egyáltalán, csak mint hívek és így mint a lelkipásztorkodás tárgyai szerepelnek. Éppen ezért aránylag ritkán esik szó róluk az egyháztörténelmet összefoglaló művekben is.

A katolikus megújulás vallásos életében nagy szerepet játszott Loyolai Szent Ignác szelleme és lelkigyakorlatos könyve. A lelkigyakorlatok a keresztények megszentelődésének útját egyengetik: Istenhez, az Isten szolgálatára vezetik őket. Mondhatjuk, hogy Szent Ignác a hit védelmét és terjesztését tűzte ki rendje, a Jézustársaság céljául. Tagjait pedig éppen a lelkigyakorlatokkal képesítette a feladat betöltésére. Szellemének lényeges eleme volt az egyház szeretete és az egyház fejének szolgálata. Alapításuktól fogva ezt próbálták a jezsuiták mindazokba átültetni, akikkel csak kapcsolatba kerültek. Mindez akkor öltött nagyobb méretet, amikor tanítással kezdtek foglalkozni. Iskoláik mellett kezükbe került a papnevelés is, így lényeges befolyást szereztek az egész egyház vallásos életére. Az újkori egyháztörténelem tanítja, hogy tényleg iparkodtak közreműködni a hit védelmében és terjesztésében. Ezzel járultak leginkább hozzá, hogy a Tridenti Zsinat előbb említett főfeladatait az egyház megvalósíthatta, s ezáltal megújulhatott.

2. A hit teljes tanítására, az egyház szeretetére és védelmére összpontosított magatartásból megérthetjük, hogy a barokk kor laikusairól aránylag keveset írnak az egyháztörténeti összefoglaló művek. Ha azonban részletesebb kutatásba merülünk, és tekintetbe vesszük a XVI—XVIII. századi társadalmi viszonyokat, meglepő eredményekre juthatunk. Több országban észrevehetjük, hogy a világiak sok esetben módosították, befolyásolták sőt lényegesen meghatározták a hierarchia és a papság uralkodó szerepét.

a. Az első ilyen hatalom a világi katolikusok kezében a kegyúri jog volt. A császár és a királyok maguk nevezték ki a püspököket, apátokat és más egyházi méltóságokat. E mellé lehet állítani a nemesség és egyes országokban a gazdag polgári réteg kegyúri jogát, mellyel plébániákat, kolostorokat, kápolnákat, iskolákat, szociális intézményeket alapíthattak, azokat hatalmukkal védték. Ők választották ki és helyezték hivatalukba a lelkipásztorokat, előírásokat és szabályzatokat alkottak számukra. Mindebbe a helyi püspöknek alig volt beleszólása.

Óvakodnunk kell azonban attól, hogy túl gyorsan és pusztán mai szemmel alkossunk általános ítéletet erről a helyzetről. Középeurópai viszonylatban, s főleg azokban az országokban, ahol lábat vetett a protestantizmus, az ellen-

reformáció és a katolikus reform (a kettőt itt föltétlenül együtt kell említenünk), a világiak nélkül aligha mutathatná fel az elért eredményeket. Ne gondoljunk csak a „Cuius regio, eius religio" vitatott elvére! Meg kellene vizsgálni például azt is, hogy – csupán a történelmi Magyarországon – hány középfokú katolikus iskolát alapítottak a XVII–XVIII. században világiak, s bízták ezeket a jezsuitákra vagy piaristákra. Hány missziós állomást tartottak fenn birtokaikon éveken keresztül, hogy lehetővé tegyék egész vidékek lelkipásztori ellátását. Ezekben az alapítókban lelkiismereti kötelességként, élő hitük megvallásaként jelentkezett az egyház segítése és szolgálata valamint alattvalóik lelki üdvének szorgalmazása.

Ugyanakkor tagadhatatlan az is, hogy – főként az olyan katolikusnak maradt országokban mint Portugália és Spanyolország – nem egyszer éles ellentét támadt a püspök és a társulatok között, amikor ezek nem megfelelő papot választottak maguknak, vagy a társulat templomát illetve birtokát nem vallási célokra akarták használni. Mivel legtöbbször államilag is elismert és gyakran támogatott egyletekről volt szó, ezek a világiak a civil hatóságoknál kerestek védelmet az egyházi felsőbbséggel szemben. Még napjainkban is találkozunk ilyen visszás jogi esetekkel, amelyek a 200–300 éve alapított testületek alapszabályaiból adódnak.

b. A másik erőt a világiak többé-kevésbé egyházi jellegű szervezetei alkották. Az egyházban és az egyházért keletkezett szervezetek is a világiak vallásos igényeit jelezték a közösség életében. Ezek közé tartoznak az úgynevezett jámbor társulatok, a kongregációk és a harmadrendek. Virágkorukat az egész egyházban a XVIII. század elején élték.

Az egyik legelterjedtebb vallásos társulat a Mária-kongregáció. Célja az önnevelés a vallásos életre és az apostoli munkára, Máriának, Jézus anyjának oltalma alatt és példája szerint. A kongregáció alapításától, 1563-tól kezdve a jezsuita vallásos nevelés egyik fontos eszköze volt. Először csak növendékek számára szervezték meg (1576-ban már 30.000 tagot számláltak), később azonban mindenütt elterjedt, ahol a jezsuiták állandó lelkipásztorkodást fejtettek ki. (1751-től nők és leányok számára is alapítottak Mária-kongregációkat.) A kongregációk lelki iskolájából a XVII–XVIII. század folyamán számos öntudatos katolikus került ki, akik nemcsak magánéletükben, hanem a társadalomban is megállták helyüket. Sok kongreganistát találunk a nemesek és gazdag polgárok között, akik kegyúri jogukkal élve hathatósan támogatták az egyház nevelő és megszentelő munkáját. Többek között kongreganista volt II. Rákóczi Ferenc és Sobieski János.

c. A Mária-kongregációhoz hasonlóan, elsősorban az önmegszentelődést szolgálta a többi vallásos egyesület is, amelynek számos változatát ismerjük. Több közülük nemzetközileg is elterjedt, mindenekelőtt az ún. harmadrendek, amelyeket főleg a ferencesek és domonkosok vezettek. Másoknak csak helyi jellegük volt, s a püspök illetve a világi hatóságok jóváhagyásával működtek. Néha egyes hittitkok elmélyítésére, máskor pedig Szűz Mária, Szent József

vagy más, helyi szent tiszteletére alakultak. Az ún. „testvéri közösségeknek" (confraternitas-ok) csak férfi tagjai lehettek, mások, például a harmadrendek és a „vallásos társulatok" (sodalitates) nyitva álltak minden hívő számára.

Szabályzatuk széles skálája ellenére sok közös vonást fedezhetünk fel bennük. Fő jellemvonásuk, hogy közösséget alkottak, s ezzel akarták előmozdítani tagjaik vallásos életét s annak növekedését.

Az egymásért végzett ima és a gondoskodás, főleg a halállal kapcsolatban, igen fontos szerepet játszott a társulatok életében. A barokk szellemnek megfelelően főünnepüket nemcsak áldozással, hanem nagy külső fénnyel, körmenettel stb. tették nevezetessé. Egyetlen szervezet szabályzatából sem hiányzott a sürgetés, hogy ápolják a testvéri szeretetet. Anélkül, hogy teljességre törekednénk, megemlítjük ennek néhány gyakorlati megvalósulását: Gondozták a szegény betegeket, magukra vállalták a szegény halottak ingyenes temetését, s igen elterjedt volt az a szokás is, hogy a társulat évente hozománnyal ellátott és kiházasított egy-egy szegény árva leányt, aki a társulat ünnepi körmenetének az élén haladhatott. Mások évente egyszer hat szegényt ruháztak fel és a nagyböjtben az összes helybeli szegényeknek kenyeret osztottak ki stb. De fontos szerepet töltöttek be ezek a társulatok a város vagy község életében is. Szeretetszolgálatukkal egy kezdetleges szociális gondoskodást építettek ki akkor, amikor az állam ilyesmire még nem is gondolt. Gyakran ezek a társulatok gondoskodtak a fiatalok vallásos neveléséről s nemegyszer kézműves kiképzésükről is. Összekötő kapocs voltak a család és a plébánia, valamint a család, a hierarchia és a polgári társadalom között is.

Mai szemmel természetesen hiányokat fedezhetünk fel a barokk kor világi kereszténye inek életformájában. A vallásos közösségek gyakran nemcsak hivatalt és feladatot jelentettek, hanem korlátokat is: hozzájárultak a társadalmi osztályok elkülönüléséhez. A XVII–XVIII. század vallásos társulatai legtöbbször már túljutottak a középkori céhrendszerre alapuló megkülönböztetéseken, de tagjaik bizonyos fokig mégiscsak egy elitet, s így az átlag keresztényektől elkülönült csoportot alkottak. Érezhetőbb volt ez a Mária-kongregációknál. Rendszerint külön kongregációja volt ugyanabban a városban a nemeseknek, az iparosoknak, a polgároknak, a parasztoknak, a szolgáknak stb.

Bármennyire is imponáló ezeknek a társulatoknak és közösségeknek a száma és működése, viszonylag kevés, igazán mélyreható társadalmi hatást fedezhetünk fel náluk. Szétforgácsolt erők maradtak mindvégig az akkori idők világi és egyházi hatalmasságaival szemben. Főleg a társadalmi, kulturális és tudományos életben egyre inkább az egyházellenes – s ilyen értelemben „laikus" – erők vették át a vezető szerepet. Ellenük elsősorban a hierarchia tagjai küzdöttek. Sajnos, sem ők, sem pedig a világi keresztények nem vették észre, milyen fontos szerepet kellene kapniuk a laikusoknak a világ megszentelésében.

3. Az egyes korok vallási gyakorlatából is következtethetünk arra, hogy milyen lelkiség uralkodott a világiak körében. Érvényesül a kölcsönhatás elve: elsősorban a lelkipásztorok tanítják, oktatják, irányítják igehirdetésükkel a lelki életet, de a hívek is előterjesztik igényeiket. A lelkipásztor pedig észreveszi, hogy mi fogta meg hallgatói lelkét, és így ezeket a pontokat még jobban kidolgozhatja, szorgalmazhatja.

A XVII–XVIII. századot barokk kornak is nevezzük. Vallásosságáról gyakran hallhatunk negatív ítéletet: szélsőségesnek és triumfálisnak bélyegzik. A valóság azonban bonyolultabb, árnyaltabb. Szeretnék kiemelni néhány vonást, hogy erről az oldalról is megközelíthessük a kor világi keresztényeinek lelkiségét.

A barokk lelkiség hitvalló lelkiség. Az egész egyházban, papokban és laikusokban élt a tudat, hogy a hitet nem rejthetjük véka alá: hirdetni kell mindenkinek, magasba kell emelni. Ezt sürgette az új földrészeken felfedezett „pogányokkal" szembeni felelősségérzet; erre ösztönzött a reformáció folytán kialakult harcias magatartás. De van mélyebb teológiai alapja is: Luther csak az Isten művét, az „opus Dei"-t emelte ki. A „sola gratia" (csak a kegyelem) egyoldalú értelmezése feledtette az ember közreműködését. Ezzel szemben sürgette a katolikus teológia az „opus hominis"-t, az ember bevetésének fontosságát is: közre kell működnie a kegyelemmel. – Tagadhatatlan, hogy a barokk korban a hívek a hierarchia ilyen irányú kezdeményezéseit nemcsak örömmel fogadták, hanem néha túlzásba is vitték.

A barokk hitéletben fontos helyet foglalt el a Szentháromság. Hitünk alapigazsága soha nem állt annyira a hívek vallási életének középpontjában, mint a XVII–XVIII. században. Bizonyítják a prédikációs gyűjtemények, az imakönyvek és a számtalan Szentháromság-szobor, amit ebben a korban állítanak fel Európa szerte nagy- és kisvárosokban. E mellett jelentős szerepet kap a hívek életében az Oltáriszentség tisztelete és a szentek kultusza.

A Tridenti Zsinat jelentős dekrétumokat hozott a szentségekről, s a protestánsokkal szemben meghatározta az idevágó katolikus tanítást. A megújulást szolgálta a Breviárium Romanum (1568), a Missale Romanum (1570), a Martyrologium (1584) és a Rituale Romanum (1614). Növekvő gondot fordítottak a szentmise méltó és ünnepélyes végzésére, s mindinkább szorgalmazták, hogy a hívek rendszeresen járuljanak a szentáldozáshoz. Az Oltáriszentség tisztelete, érthető módon, egyre fontosabb szerepet kapott, s főleg a vallásos társulatok tagjai között terjedt. Míg a középkorban nagyon jámbor embernek számított az, aki évente háromnál többször áldozott, a barokk kori egyesületek, társulatok és testvériségek hivatalos ünnepein s a tagjaik halálakor tartott szentmiséken mindenki szentáldozáshoz járult. Erre a korra nyúlik vissza a gyermekek közös elsőáldozásának ünneplése is, valamint az a szokás, hogy ezt a húsvét utáni első vasárnapra, a „fehérvasárnapra" tegyék.

Ugyanakkor a latin nyelvű liturgia növekvő távolságot teremtett a szentséget kiszolgáló pap és a hívek között. Maga a szentmise is egyre inkább a

„pap dolga" lesz: ő mondja a szentmisét, a hívek csak hallgatják. Liturgikus tevékenységük természetszerűen az ún. népi ájtatosságra összpontosult: rózsafüzért imádkoztak a szentmise alatt, ami a nagyobb ünnepeken szentségi áldással kezdődött s avval is fejeződött be. Jelentős helyet foglaltak el a litániák, imaórák, zarándoklatok és a különféle szentelmények. Terjedt az írni-olvasni tudók száma: növekedett tehát azok tábora, akik mind a szentmise alatt mind pedig azon kívül „magánájtatosságokat" végeztek a népszerűsödő imakönyvekből. (Esterházy Pál nádor két imakönyvet is szerkesztett, s tőle származik a híres „Esterházy-ima".) S a különböző körmenetek és zarándoklatok pedig termékeny talajt biztosítottak arra, hogy a világiak szabad folyást engedhessenek vallási igényeiknek és kifejezési formáiknak.

A Szűzanya tisztelete soha nem hiányzott a kereszténység történetében. Alapját az evangéliumok és az első egyetemes zsinatok (IV. és V. század) képezik. A hitújítók ennek ellenére támadták Mária Isten-anyaságát és a Mária-tiszteletet. Ez azonban mintha csak erősítette volna a katolikusok kultuszát. Egyik gyümölcsét láttuk már a Mária-kongregációkban. A másik a török veszedelem elleni harcokban virágzott ki. A keresztények erőtlennek érezték magukat a mohamedán áradattal szemben, s ezért kérték Jézust anyja, Mária nevében, hogy erősítse karjukat és kardjukat. Hálás köszönetként terjesztette ki XI. Ince pápa Mária nevének ünnepét az egész egyházra 1683-ban, Bécs felszabadulásának emlékére. Az ezzel is fellendült Mária-tisztelet egybeesett Magyarország felszabadulásával a török uralom alól. A szentbeszédek egyik kedvelt témája lett Mária, Magyarok Nagyasszonya. A Regnum Marianum eszméje ebben a korban lesz népszerűvé, jóllehet a Mária-tisztelet nemzeti jellege nemcsak magyar vonás: Európa más katolikus országaiban is találkozunk hasonló jelenséggel.

A szentek tisztelete szintén erős lendületet kapott a barokk korban. Ebbe is belejátszott a protestánsok támadása. Ellenhatást váltott ki sokakban a kálvini puritanizmus, amely sem képeket, s — hosszú ideig — orgonát sem tűrt meg a templomokban. A reneszánsz szelleme is kiterjed a nép széles rétegeire: csodálkozó érdeklődéssel szemlélik és szemléltetik az ember testi és lelki kincseit, tulajdonságait. A barokk templom számos mellékoltárával bőséges teret kínált fel mindezek közlésére: a szentek közvetlen emberi példaképek lettek az Istenhez vezető úton. A hagyományos szentek mellett, főleg a szerzetesrendek működése folytán, újak is előtérbe kerültek. Szent József mindig ismert volt, de Nagy Szent Teréz és a karmelita rend nagyban előmozdította tiszteletét. Országok, egyházmegyék, városok egymás után választották őt védőszentjüknek. Páduai Szent Antal szintén népszerű tiszteletnek örvendett az egész egyházban. Ő a védőszent a háborúban, pestisjárvány idején, tengeren, utazáson stb. Németországban nemcsak a kis Jézussal a karján ábrázolták, hanem mint tengernagyot spanyol admirális-kalappal és karddal az oldalán. Az igazi barokk szent Magyarországon azonban Nepomuki Szent János. A népi vallásosságban ő a hidak szentje, a tutajosok, hajósok, molnárok patró-

nusa, aki az árvíztől is óvja tisztelőit. A cseh kanonok-vértanú szobra a barokk táj elengedhetetlen tartozéka lett hidakon és partokon.

Karl Egger szerint a barokk vallásosság fölülmúlta azt a szintet, amelyet a hit gyakorlása elért a középkor végén. A városok s a házak tele voltak szobrokkal, képekkel; a nép mindenfelé kálvária-hegyeket épített, kereszteket és kápolnákat állított föl az utak mellett, a határban stb. Az egyik egyháztörténész találóan jellemzi ezt a kort: „Ismét szakrális jelleget kapott az egész vidék és az otthon." (J. Wodka: Kirche in Österreich).

Ennek az életet igénylő „barokk katolicizmusnak" egypár vonását mutattuk be néhány oldalon, s jellemeztük a világi keresztények lelkiségét.

Sok szempontból másként élték hitüket a világiak mint ma? Lelkiségük számos vonása a megújult s újonnan keletkezett szerzetesrendek lelkiségének a vetülete volt? Tagadhatatlan. De az is világos, hogy – koruknak és társadalmi helyzetüknek megfelelően – igen sokan tudatában voltak felelősségüknek. S az is, hogy mint világi hívek teljesebben és gyümölcsözőbben élhessék hitüket, vallásos közösségeket alkottak, s így gyakorolták a felebaráti szeretetet. Tudták: ez a leghitelesebb megnyilvánulási formája a Krisztusba vetett hitnek és annak, hogy valóban élő tagjai akarunk lenni az ő egyházának.

Szabó Ferenc

A KERESZTÉNY LELKISÉG ALAPJAI PÁZMÁNY PÉTERNÉL

Most emlékezünk Pázmány Péter halálának 350. évfordulójára.[1] Amikor a világiak lelkiségéről, egyházi szerepéről szóló számunkban Pázmány ide vonatkozó gondolatait ismertetjük, nem pusztán a kötelező emlékezés, az évforduló „időszerűsége" vezet bennünket. Mindjárt látni fogjuk, hogy mindaz, amit Pázmány a keresztény lelkiség alapjairól mond, teljesen időszerű ma is, miként maga a Szentírás, legfőbb forrása, miként Szent Ágoston, legnagyobb mestere, és miként Szent Ignác lelkigyakorlatos megfontolásai, akinek lelkiségét a jezsuita hosszú kiképzése alatt magába szívta.[2]

Pázmány egyházszemlélete

A kérdéshez számos értékes elemet szolgálatott Öry Miklós S. J. (1909 – 1984), lapunk volt főszerkesztője, az ötvenes évek elején közzétett doktori disszertációjában és egyéb tanulmányaiban. Valójában azonban feldolgozásra vár Pázmány egyháztana (főleg a II. Vatikáni Zsinat és az újabb teológia szemszögéből), miként általában teológiája. Ha alaposan tanulmányozzuk felfogását a grazi Theologia Scholasticá-tól a Kalauzon át a prédikációkig, ha el-

helyezzük művét a kor szellemi áramlataiban, az egyetemes teológiafejlődésben, kiviláglik, hogy Pázmány Péter európai távlatú szellem, aki bizonyos kérdésekben, mint pl. a hitelemzésben és a kegyelemvitában, vagy akár a Kalauz apologetikai beállítottságában – viszonylag – eredeti nézeteket vall.[3] Meghamisítaná Pázmány művét az, aki csak – ma már legkevésbé időszerű – vitairatait venné alapul teológiája bemutatásakor, jóllehet a kontroverzia-irodalom nem elhanyagolható részét alkotja életművének. Az is egyoldalú szemlélet, amely a prédikációkban – legérettebb és nyelvi szempontból is legtisztább alkotásaiban – a moralizálást emeli előtérbe.[4] Őry Miklós többek között rámutatott arra, hogy Pázmány beszédeiben a dogmatikai, a Jézus misztériumaira vonatkozó eszmélődés még mennyiségileg is döntő. Persze, mint minden lelkipásztornak, Pázmánynak is egyik célja volt az erkölcsök, a keresztények krisztusi életének elmélyítése, vagyis az evangéliumi megtérés és a Szent Ignác-i életreform.

Pázmány Péter – amint ezt újabban Kolozsvári Grandpierre Emil megfigyelte[5] – „a renaissance-ból a barokkba való átmenetet készítette elő, mégpedig többnyire renaissance eszközökkel". Korábban már Brisits Frigyes, Szekfű Gyula és Rónay György is a renaissance-elemeket emelte ki a jezsuita térítőnél. Kolozsvári Grandpierre idézi Rónayt: „Hiába érkezett Pázmány a barokk centrumokból, telve a barokk kultúra és művészet élményeivel, egy késő renaissance kultúrájú protestáns országba került. A magyar renaissance és humanizmus olyan nagy alakjai működnek még ekkor, mint Szenczi Molnár Albert, s alig egy évtizeddel hamarabb halt meg a magyar renaissance legnagyobb alakja, Balassi Bálint."

De minket most elsősorban Pázmány egyházszemlélete érdekel, hiszen azt keressük, miként látta a laikusok szerepét az Egyházban. Történeti szempontból világos, hogy a XVII. század elején, a trentói zsinat utáni időszakban másként merült fel a világiak szerepének kérdése, mint ma, a II. Vatikáni Zsinat után, a modern szekularizálódás korában. Egészen sematikusan H. Fries-szel[6] így jellemezhetjük az egyházszemlélet fejlődését: Az első három században az Egyház-Misztérium (az Egyház mint a hit titka) volt az uralkodó motívum; a konstantini fordulat után viszont egész a középkor végéig az Egyház-Imperium eszme hódított teret. Azzal, hogy a kereszténység államvallás volt és az egyház jelentős evilági, politikai hatalomra tett szert, a keresztény nép helyzete is megváltozott. Az „egyház" lassanként a hierarchiát, a pápát, a püspököket, a papságot jelentette. VII. Gergely, majd még inkább VIII. Bonifác († 1303) idejére a pápa lett a keresztény nép egyetemes, korlátlan ura – nemcsak lelki, hanem politikai értelemben is. Jellemző, hogy a „lelki" jelző (amely 1Pét 2,5-ben minden megkeresztelt hívőt jelöl), most a felszentelt papokat jelöli. Míg a korai kereszténységben a világ az egész egyházzal állt szemben, ezentúl az egyházon belül is világi és lelki hatalomról beszélnek. Az egyház a pápa állama lesz (lásd a pápai államot); általában a jogi szemlélet érvényesül az egyházi életben, míg a „lelki egyház",

a misztérium motívum (az Egyház Krisztus Teste, Krisztus Jegyese) háttérbe szorul. Bár Gioacchino a Fiore (XII. sz.) volt ciszterci „lelki" mozgalma, továbbá az egész középkori misztika (pl. Szent Bernát és követői), majd a XIV. században Kempis Tamás és a „devotio moderna", az ágostonrendi Luther és általában a reformáció „lelki" egyházképét készítették elő.

Az újkor elején felbomlik a középkori (társadalmi) kereszténység; tért hódít a szubjektivizmus, a „szabad gondolkodás" és a kritika; a pápai tekintéllyel szemben erősödik a konciliarizmus. A természettudományok függetlenülnek (lásd a Galilei-esetet 1633-ban), a renaissance és a humanizmus az antik művészethez, irodalomhoz és filozófiához való visszatérést sürgeti. Minden szinten az ember független egyéniségének kibontakoztatását tűzik ki célul. Az egyházi hierarchia, a pápaság és általában az intézményes egyház kritikájával polarizálódik a klérus és a laikátus közötti különbség. A középkorban a klérus felsőbbrendűségét hirdették, közben a világiak körében különféle mozgalmak indultak el (világi fejedelmek, királyok függetlenültek). Most viszont nemcsak a felsőbb társadalmi rétegek, hanem a keresztény nép is keresi az emancipációt. Ezt a reformáció kihasználja. Közben a hivatalos egyházban visszatér az impérium motívum, s ezzel párhuzamosan bizonyos triumfalizmus érvényesül (lásd pl. a Szent Péter-bazilikát). A barokk művészetben ez a triumfalizmus válik uralkodóvá. Ugyanakkor a pápaság és a papság romlottsága (hatalmi intrikák, nepotizmus, lelkiekkel való kereskedés, erkölcstelenség) a belső reformot követeli. Luther kezdeti kritikája megalapozott; de egy idő után a reformátorból hitújító lesz.

Az el nem odázható reformot a trentói zsinat igyekszik megvalósítani. A zsinati megújulás vezéregyénisége a XVII. század első harmadában Magyarországon (a három részre szakadt országban) Pázmány Péter. Katolikus megújhodást mondunk, mert amint ezt újabban kimutatták (Lortz, Jedin, egyháztani szempontból Congar), az erőszakos térítést megvalósító ellenreformáció mellett ott voltak a katolikus reformátorok, akik szellemi-lelki fegyverekkel vívták a csatákat, tehát a meggyőzés és a belső térítés útját választották. Így Magyarországon Pázmány Péter. Pázmány írásainak jórésze – zömében még főműve, a Kalauz is – vitairodalom. A magyar jezsuita egyháztani nézeteiben a jezsuita bíborost, Bellarmino Róbertet követi. Más teológiai kérdésekben viszont, pl. a hitelemzésben és a kegyelemtanban eléggé eklektikus, de nagy mértékben függ Valenciai Gergelytől és Suareztől. Persze mindig Szent Ágoston a legfőbb forrás, a Szentírás és az egyházi tanítás (trentói zsinat döntései) után. Ez áll Imádságoskönyvére és prédikációira is. Ez utóbbiakban Ágoston mellett a leggyakrabban Szent Bernátot idézi, főleg Jézusról szóló „misztikus" beszédeiben.

Bellarmino és a kor teológiája nyomán Pázmány is az ún. ismertető jegyek (notae) alapján mutatja be az egy igaz Egyházat, a római Ecclesiát a Kalauz VIII. és IX. könyvében. A nicea-konstantinápolyi hitvallás szerint az igaz egyház: egy, szent, katolikus és apostoli. A X. könyvben pedig válaszol a hitújí-

tók ellenvetésére: „a római pápa nem Antikrisztus". Pázmány hangsúlyozza Bellarmino és a trentói zsinat nyomán, hogy az igaz egyház látható gyülekezet. Természetesen, sem ő, sem Bellarmino nem tagadja az egyház kegyelmi valóságát. Az újszövetségi Szentírást és az egyházatyákat véve főforrásul ezt nem is tehetnék; de a reformátorok támadásai, egyoldalúságai miatt a láthatóságot egyoldalúan kiemelik. A kontroverzia és az apologetikai beállítottság az egyháztanban is egyoldalúságokhoz vezet, főleg a későbbi ellenreformációs légkörben és a triumfalista barokk idején.

Pázmány „intim" írásaiban az Imádságoskönyvben és a Prédikációkban ez az egyoldalúság nem érezhető. A nemes magyar asszonynak, Kapi Annának Grazban szerkesztett imakönyvben szinte nyoma sincs a polémiának. Így történhetett, hogy 1609-ben egy eperjesi prédikátor (Mihálykó János) a maga neve alatt a könyv nagyrészét kinyomtatta. Pázmány az imakönyvben bemutatja a katolikus lelki élet szokásait, liturgikus gyakorlatait: ezeket meg kellett védenie az újítók ellen. A Miatyánkról és a szent kereszt jeléről szóló elmélkedést vagy a litániákat elhagyta a prédikátor, amint Pázmány a 2. kiadáshoz írt második elöljáró levélben jelzi („sok helyen megszaggatta, és az ő foltos teczésének rongyával bé is tatarazta az én írásomat..."). A papi öltözetről szóló megjegyzései végén maga meghatározza célját: „Ezekrűl bővebben szólhatnánk, és több bizonyságot támaszthatnánk káromlóink ellen; de állítom, hogy ez—is feletéb—való a mostani munkában, mert itt nem a mi vallásunkat óltalmazzuk, hanem az híveknek ajtatosságát isteni szolgálatra akarjuk gerjeszteni" (ÖM II, 106). Egyébként Kapi Anna asszonynak, Hethesi Pethe László feleségének szóló ajánlásában ezt írja 1610-ben, a 2. kiadásban: „Egyníhány esztendeje vagyon, hogy az Nagyságod kívánsága és intése szerént, egy kisded imádságos könyvecskét az végre írtam vala, hogy mind a világi állapotban, s mind az Istenhez való ajtatosságban megfogyatkozot hazánkban lakozó híveket, igaz hittel gerjedező fohászkodásra, keresztyéni szeretetből származott imádkozásra vezérleném, és oktatnám..." (II, 5). Azt is megjegyzi, hogy imakönyve „minden rendektűl nagy kedven fogadtaték", ezért hamar el is fogyott.

Az Imádságoskönyv tehát nem polemikus írás, hanem a keresztények lelki életének táplálására íratott: „töb dolgaim közt egynehány ajtatos könyörgéseket és hálaadásokat szedék öszve, nemcsak a régi szent Atyák írásiból, de legképpen a Szent Írásból, hogy az Istennek szájából származot igékkel könyörgenénk" (II, 4). Pázmány még hozzáfűzi: noha a szentírási helyeket nem jelölte meg, az imádságoknak csaknem minden része a Szentírásból vétetett. Az Írás mellett a főforrás Szent Ágoston volt, miként a Prédikációkban és egyéb műveiben. Az imakönyv egyben feltárja Pázmány lelkét, belső világát. Nem véletlen az sem, hogy magyarra fordította a „devotio modernát" képviselő Kempis Tamás Krisztus követése c. könyvét, amely a magyar fordításirodalom gyöngyszeme. Mert akármennyire renaissance főpap lett is az érsek-bíboros Pázmány (1616, ill. 1629 után), a jezsuita lelkiségen, Szent Ignác lelkigyakorlatain nevel-

kedett szerzetes magára is alkalmazta Aranyszájú Szent János mondását, amelyet Kapi Annának idézett: „mivelhogy... valaki az imádkozást nem gyakorolya sem az tekélletes jószágokban nem gyarapodik, sem a lelki életnek gyönyörűségét meg nem kóstolta..." (II, 5). Amikor a prédikációit időnként imádságokkal tűzdeli meg, vagy Jézus misztériumai előtt (karácsonykor vagy nagypénteken) imádó elragadtatással könyörög, nem retorikai fogással él, nem is pusztán Ágostont vagy Bernátot tolmácsolja, hanem a saját lelkét is kifejezi. Ugyanígy, amikor Kempis Tamást fordítja. Krisztus követését olvasva a hívő „lelki vigasztalást és isteni szolgálatra-való gerjedezést vészen". És az ajánló sorok végén: „Adgya a mennek földnek Istene, hogy valakik ezt olvassák, lelki vigasztalással gerjedezzenek naponként az isteni szolgálatra" (I, 208).

Látjuk tehát, hogy az imakönyv, Krisztus követésének lefordítása, miként a prédikációk célja is ez: a hívek ájtatosságát isteni szolgálatra gerjeszteni. Ezzel a keresztény lelkiség alapjaihoz jutunk. Most ezt vizsgáljuk meg néhány prédikáció elemzésével.

A keresztény lelkiség alapjai a prédikációkban

A prédikációk mindig a „kereszténykekhez" szólnak, tehát minden rendű és rangú világi hívőkhöz. Ezért alkalmasak arra, hogy megvilágítsuk: miként látta Pázmány a világiak küldetését, lelkiségét, istenszolgálatát. Öry Miklós már röviden bemutatta Pázmány lelkiségét, amelyet hármas nagy élmény jellemzett: Isten misztériuma előtti hódolata, Jézus-eszménye (a Lelkigyakorlatok Jézus-teológiájából eredően), végül a harcban álló és hódító Egyház képe. Ebből a hármas lelki élményből vonta le a gyakorlati következtetést: a szolgálat szükségességét.[7] Pázmány lelki írásaiban és beszédeiben Szent Ignác Lelkigyakorlatainak fundamentumát magyarázza: „Az ember arra van teremtve, hogy Istent, a mi Urunkat dicsérje, tisztelje és szolgáljon neki, és ezáltal lelkét üdvözítse. Minden egyéb a föld színén az emberért van teremtve, és azért, hogy segítse őt a cél elérésében, amire teremtve van. Ebből következik, hogy az embernek ezeket annyira kell felhasználnia, amennyiben célja elérésében segítik, és annyira kell megválnia tőlük, amennyire akadályozzák abban..." A vezérelv mögött pedig megsejtjük a Krisztus Királyról és a Két Zászlóról szóló elmélkedést, az ignáci Krisztus-követés paradigmáit.

Pázmány az Imádságoskönyvben elsőnek a Miatyánkot kommentálta, hiszen ebben az Úr maga foglalta össze a sokaságnak és tanítványainak a leglényegesebbeket. Több beszédében a Miatyánk kéréseit variálja és magyarázza – Szentírást, az egyházatyákat (főleg Ágostont), a pogány bölcseket (főleg Senecát) és a mindennapi tapasztalatot idézve.

A pünkösd utáni XIV. vasárnapra szóló prédikációban (VII, 421–437) arról beszél Pázmány, hogy legfőbb feladatunk Isten országának keresése. Ez Krisztus parancsolata nekünk, ez a legszükségesebb, e királyság méltósága mindent felülmúl, hozzá képest „minden világi jók aprólékok és keveset érnek". Különben is: Isten országa minden jót magában foglal; ha azt

keressük, a világi jók is hozzáadatnak, azokat is megkapjuk ráadásul. Miután az első részben — állandóan a Szentírást idézve — így megindokolta, miért kell mindenekelőtt az Isten országát keresnünk, a másodikban megmutatja, miként kell ezt naponta megvalósítania a kereszténynek. Több gyakorlati példát idéz, majd rávilágít arra, hogy ki-ki állapotbeli kötelessége teljesítésével valósíthatja meg Isten országának keresését és Isten szolgálatát: „Egy szóval, abban ál nemcsak cselekedetünk ízi és jó illattya, de az is, hogy minden munkánkban, egyéb dolgok-előt és felet, Isten országát és igazságát keressük, hogy a mit hívatalunk- és tisztűnk-szerint mivelünk, azt tekélletesen és jól mivellyük, arra igazítván, hogy abban Istennek engedgyünk, az ő tiszteletire és neve dícséretire cselekedgyük minden munkánkat. Ki-ki vagy tehát, járj-el abban, a mit Isten hívatalod- és állapotod-szerént kíván tőlled. Igyekezzél, hogy tiszted- és kötelességed-szerént-való dolgaidat fogyat-kozásnélkül, igazán végezzed és Istened tisztességére igazítcsad. Ha ezt miveled, igazán mindenekben Isten országát keresed" (VII, 433-34).

Isten tehát nem kíván a kereszténytől lehetetlent (Pázmány példákat sorol fel: kemény vezeklés, böjt, roppant templomok építése...), majd így folytatja: „Semmit effélét nem kíván Isten tőlled, a tekélletes jóság elnyerésére, csak olyan dolgot kíván, mely Istennek segítő-malasztya-után akaratodon ál és annak hátra-hagyásában egyéb mentséged nem lehet, hanem a nem-akarom..." (VII, 434) Jól kell tehát teljesítenünk állapotbeli kötelességünket. Pázmány mindjárt megmagyarázza, mit jelent ez a jól. De előbb fontos megjegyzést tesz. Mintha csak a II. Vatikáni Zsinat Lumen gentium kezdetű konstitúcióját olvasnánk: „Minnyájan egyenlő állapotúk és egy hivatalúk vagyunk abban, hogy a Szent Keresztségben felvettük a Christus bélyegét és keresztyénekké lettünk. Ez a hivatal kötelez minnyájunkat, hogy szabott üdőben imádkozzunk; misét, predikációt halgassunk, egyéb szokott isteni szolgálatokat végbe-vigyünk. Ezt, a mivel tartozunk és a mit naponként mivelünk, mivellyük jól, az-az mivellyük úgy, a mint Isten kívánnya, abban csak Istenre nézzünk, csak az ő neve tisztességére igazítcsuk cselekedetünket. Ha ezt mivellyük, igazán keressük az Isten országát és igazságát. Ezen-kívül világi állapatunkban külömböző hívatalok és rendek vannak, ki fő, ki alacson közöttünk, ki egy-képpen, ki más-képpen keresi táplálását. Ha a mí rendünk és hívatalunk munkáit, mellyeket naponként cselekszünk, jól és híven cselekeszük, minden munkánk Isten országának keresése" (VII, 434). Következik a példák felsorolása, a különböző foglalkozások említése: az emberi élet „comédia", színjáték, abban mindenki más és más szerepet kap; a lényeg az, hogy jól játssza a szerepet. A keresztény életében a legfontosabb az, hogy „Istenhez-való akarattal és néki-való kedveskedés szándékával" művelje tetteit, teljesítse állapotbeli kötelességét: „Ha jobbágy, ha szolga, ha szabó, ha ötvös, ács, kovács vagy akár-minémű műves vagy, elnyerheted az Isten országát, csak azt, a mit mivelsz, jól mivellyed..." Ehhez pedig jószándék (Isten dicsőségének keresése), minden hamisság, hiúság, haszonlesés kizárása szükséges.

A Pünkösd utáni IV. vasárnapra írt prédikáció (VII, 179–194) azt fejti ki, hogy minden cselekedetünket „Isten tisztességének", vagyis Isten dicsőségének kell irányítania. Hogy e célra irányítsuk minden cselekedetünkben igyekezetünket, értenünk kell, hogy Isten mi végre teremtette a világot és minket. A hit tanítása alapján ezt mutatja meg Pázmány, szép kommentárt fűzve az ignáci Fundamentumhoz. Az ó- és újszövetségi írásokból vett idézetek mind Szent Pál szavait illusztrálják: „Minden a miénk, mi Krisztuséi vagyunk, Krisztus pedig Istené" (1Kor 3,22-23).

„Azt kívánnya tehát Isten tőllünk és az igaz okosság azt mutattya, hogy a mi végre Isten teremtett, arra igazítcsuk cselekedetinket, a mely czélra nézett Isten, mikor a világot fondálta és építette, arra arányozzunk mí-is." (VII, 184) Mindent Isten nagyobb dicsőségére! – ezt az ignáci mondást világítja meg a továbbiakban a prédikáció. Pázmány arra is figyelmeztet, hogy a cél nem szentesíti az eszközt: „Noha tehát a gonosz jóvá nem lészen, bár jó szántunkból mivellyük is: de azért, a jó szándéknak és jó végre-nézésnek két csudálatos és felséges nagy ereje és hasznos tulajdonsága vagyon. Első az, hogy a minémű cselekedetek, magok mivólta- és természete-szerént, sem Isten-előt kedvesek, sem a mennyei boldogságban jutalmazandók nem vólnának: ha azokat Istenre nézve és néki-való kedveskedésért cselekeszük, kedvesek, böcsülletesek jutalmat érdemlők Isten-előt..." Itt megint példák következnek: akár eszünk, akár iszunk, Isten tisztességére (= dicsőségére) tegyük. A házas ember, a szolga, a magas méltóságban levő, a betegséget vagy nyomorúságot szenvedő stb. egyaránt az Isten dicsőségét tartsa szem előtt. „...Második ereje a tekélletes jó szándéknak az, hogy e-nélkül, Vanitas vanitatum, et omnia vanitas (Préd 1,2); akár-mely nagy és tettetes fáradságok csak hiúságok és Isten-előt nem kedvesek..." (VII, 190) Pázmány itt röviden kitér egy kegyelemtani problémára, amelyet G. Vasquez alapján hosszan tárgyalt grazi De Fide-traktátusában. Nem mondja azt, amit a hitújítók, hogy kegyelem nélkül minden cselekedetünk bűn, ha nem igazítjuk tiszta szándékkal Istenre; hiszen vannak úgynevezett „közömbös cselekedetek" (actus indifferens-ek), amelyek hasznosak, alkalmatosak a mindennapi életben, tehát amelyek nem bűnösek; de jóságuk, Isten előtt érdemszerző értékük csak akkor lesz, ha nem „magad akarattyát és kedved-tőltését keresed", hanem „ha Istenre-néző, ingyenes jó szándékkal" munkálkodol. Ki van zárva tehát a hiú dicsőség, mert egyedül Istent illeti a dicsőség (soli Deo gloria, 1Tim 1,17). „Valami jó vagyon bennünk, bizonyos, hogy Istentűl vagyon, a ki szerzi bennünk a jó akaratot és végbe viszi a jó szándékot (Fil 2,13), mert ő-nálla-nélkül semmit nem mivelhetünk (Jn 15,5)..." (VII, 191) Mindezt, a kegyelem és a szabadság, a hit és a megigazulás kérdéseit Pázmány részletesen kifejtette De Fide-traktátusában, magyarul pedig a Kalauz XII. könyvében, válaszolva a protestánsok ellenvetéseire. A könyv végén arra az ellenvetésre, hogy Krisztus érdemeit kisebbíti a mi érdemeink hangsúlyozása, Kálvin szavait idézi, majd így következtet: „Én-is azért azt mondom, hogy a Christus érdemével nem ellenkezik a mí

érdemünk; mert ez amabból árad. És valamint a szőlő-tőt nem gyalázza, hanem böcsűlletessé tészi a gyümölcsöző vessző: úgy a Christus érdemét magasztallya, hogy annak erejéből az erőtlen vessző gyümőlcsözik. Elégeséges azért a Christus érdeme, mert ebből ered a mí érdemünk" (IV, 55).

A Vízkereszt utáni III. vasárnap első prédikációja azt fejti ki, hogy „minden dolgainkat Isten akarattyához kell alkalmaztatnunk" (VI, 330–359). Pázmány felsorakoztatja példának az ószövetségi szenteket (Jób, Dávid, Héli...), majd Pál megtérésére utal, és végül Isten Fia, az Üdvözítő engedelmességét hozza fel példának. Jézus nemcsak tanította, hogy mindennapi imádságunkban Isten akaratának teljesítéséért kell könyörögnünk, hanem saját példájával is arra serkent, hogy mindenben az Atya akaratát, tetszését keressük. Hangsúlyozza, hogy esztelenség is lenne Isten akarata ellen rugdalóznunk. Isten végzései ellen úgysem tehetünk semmit. „Keresztyének; ez a világ: foglyok-bűntető tömlöcze; ki arany-, ki vas-lánczal kötöztetett: kit szoros, kit tágas tömlöczben tartanak: de azért minnyájan rabok vagyunk; kötözve vagyunk. Mint a mely vad, tőrbe esik: mennél inkáb vergődik, annál inkáb nyakára foltya a kötelet és nagyob kínnyát érzi: úgy mi, ha csendeszen, Isten akarattyára hadgyuk magunkat, könnyebben visellyük rabságunk nyavalyáját. De, ha rugóldozunk Isten-ellen, nem szabadúlást, hanem kínt szerzűnk magúnknak" (VI, 336).

Ez az újplatonikus és középkori szemléletre emlékeztetne bennünket, ha Pázmány – kizárva minden egyoldalú fatalizmust és helytelen értelemben vett predestináció-hitet – hozzá nem fűzné: „Nem mondom, hogy betegségűnkben orvosságot ne keressünk; ellenségűnk hada-ellen fegyverhez ne nyúllyunk; hamissan rajtunk szegezgetőnek ellene ne állyunk: igen-is tartozúnk óltalmazni magúnkat. Mert, noha tudgyuk, hogy Isten akarattyából vagyon a betegség és hadakozás; de nem tudgyuk, ha Isten ezt a betegséget halálunkra, ezt a hadat tellyes romlásunkra rendelte-e, vagy csak próbánkra: azért kötelesek vagyúnk a magúnk óltalmazására. De e mellett, arra készen kel lennünk, hogy, ha Istennek mélységes itíletiből, sem az orvosságok, sem az óltalmazások nem használnak: mind halált, mind rabságot és egyéb romlást, kész akarattal vegyűnk az Úr Isten kezéből..." (VI, 337) Pázmány – Ágoston nyomán – azt is hangsúlyozza, hogy nekünk kell Isten akaratához igazítanunk a miénket, nem pedig azt várnunk, hogy Isten tegye meg azt, amit mi akarunk. Utána még bőven buzdítja a keresztényeket arra, hogy hagyatkozzanak Istenre a csapásban (említi a török rabságot is!), rossz sorsban, betegségben, hiszen nem érthetjük Isten útjait, gondolatait (Róm 11,34; Jób 36,26; Iz 55,9). „Annakokáért, noha mí okát nem tudgyuk, miért látogat Isten keserves csapásival: de azt bizonnyal tudgyuk, hogy az ő végtelen jó-vólta és irgalmas gondviselése, nem bocsátaná ostorit reánk, ha azok-által valami nagy jót nem akarna kihozni. Mennyin vannak, kik egyéb-képpen örökké elvesztek vólna: de az Isten ostori-közöt, magokba szállottak és üdvözültek? ..." (VI, 338) A prédikáció

végén Pázmány arra buzdít, amit Szent Ignác a fundamentumban indifferenciának, vagyis Isten akaratához igazodó készségnek nevez. Ugyanezt fejezi ki a Suscipe is, a Lelkigyakorlatok végén. „Minden órában kiálcsunk Istenűnkhöz: fiat voluntas tua; tellyesedgyék Uram mindenben a te akaratod: nem az én kedvem, hanem a te akaratod légyen. (...) Gazdagságomat, jó híremet, egészségemet, el akarod-e venni? Régen reád bíztam mind azokat: kedved-szerént rendelj róllok. Gyermekeimet magadhoz szólítod-e? Tőlled vettem őket, néked neveltem: úgy bánnyál véllek, mint sajátiddal. Fájdalommal látogatod-e valamely tagomat? Egész testemmel szabad vagy: azt miveld, a mit akarsz. Kikívánod-e lelkemet? Ved hozzád, a mit adtál: fiat voluntas tua; mindenek mindenben úgy légyenek, a mint te akarod" (VI, 341).

Mindez a keresztényeknek szól, minden megkereszteltnek, hiszen valamennyien meg vannak híva az életszentségre; a Hegyi Beszéd mindenkitől ilyen lelkületet kíván. Pázmány a Vízkereszt utáni VI. vasárnap második prédikációjában (VI, 411—423) kifejti azt, hogy „a lelki jóságban mindenkor növekedni kell az embernek": tehát a dinamikus, tökéletességre törekvő lelkiséget sürgeti a keresztényeknél. A szentek (pl. Szent Pál) példájára hivatkozva állítja: „mennél inkáb elő-mégyen valaki a lelki jóságokban, annál inkább eszébe vészi, hogy sok vagyon még hátra dolgában (VI, 413). Szent Ágoston is figyelmeztet: „az istenes életben, vesztég nem álhatunk: ha eléb nem megyűnk, vissza-térünk" (VI, 414). „Nincs oly nagy tűz, hogy magátúl el ne aludgyék, ha fát nem raksz reá. Nincs oly erős ember, hogy meg ne szakaszkodgyék, ha mindennap ennyie nem adsz. A nyilat, ha fellövöd, mihent fellyeb nem mégyen, ottan alá-fordúl: és sebesseb alá-jőte hogysem felmente. (...) E szerént vagyon dolgúnk a tekélletes életben: gyakorlás-nélkül, ízetlenek a jó erkölcsök; és apróként, a gonosz szokások fakadozási elnyomják és fojtyák, a mi jó bennünk vagyon" (VI, 414—415). A prédikáció második részében arról beszél, miként kell az előmenetelre, a jóban való haladásra serkentenünk („izgatnunk") magunkat. Itt Szent Bernát és a bölcs Seneca tanácsait ismerteti, közben ismételten visszatér a Szentíráshoz és Szent Ágostonhoz. A végső buzdítás: „Légyünk azon, hogy, ha aprónként-is, de szűntelen, mindennap, eléb-eléb ménnyünk a bűnök gyözedelmében és a jó erkőlcsök plántálásában. Mert, ha meg nem szűnünk, hanem kisded nevésekkel, mint a mustár, nevekedten nevekedünk a jóban: végre égik nevekedünk. Melyre segítcsen minnyájunkat az Atya, Fiú, Szent Lélek Isten. Amen" (VI, 423).

Hasonló gondolatokat — az istenszolgálat indítékait — fejt ki a Pünkösd utáni XXII. vasárnap prédikációja (VII, 566kk): „Minnyájan Istené vagyunk, a kinek hasonlatosságát visellyük". Pázmány megmagyarázza, hogy nemcsak Isten képmását hordozzuk magunkban a teremtés által, nemcsak szolgái, hanem az ő fiai is vagyunk a kegyelem révén. „Minnyájan ördög szolgai vóltunk (a bűnbeesés miatt), de mikor Keresztség-

ben ellene-mondottunk az ördögnek és a világnak, mikor Christus zászlója-alá szolgálatra irattuk magunkat, mikor kezeseket vetettünk, keresztatyákat, anyákat, mikor a szent Bérmálásban a Christus bélyegét magunkra vettük, akkor Istent választottuk Urunknak (MTörv 26,27), szolgálattyára köteleztük magunkat..." (VII, 575). Isten új szövetséget kötött velünk és a mennyei királyságot ígérte örökségül, ha híven szolgálunk. Harmadik kötelességünk pedig abból származik, hogy Isten fiai vagyunk (1Jn 1,12; 3,1; Róm 8,16-17 stb.) Végül az összefoglalás: „Meghallátok keresztének, hogy a mí lelkünk nem-csak Isten képét és bélyegét viseli, hanem sok-képpen, nagy és hatalmas okokból Istené vagyunk: mivel ő-tőlle teremtettünk, szolgáivá lettünk, fiaivá fogadtattunk..." (VII, 578).

A bűntől való tartózkodásra és az istenes életre sarkall Pázmány a Pünkösd utáni XX. vasárnapra írt prédikációjával is (VII, 538kk), amely arról szól, hogy Isten mindenütt jelen van. E prédikációból megsejtjük, ami az Imádságoskönyvben és másutt is gyakran visszatér: Pázmány mélységes hódolata Isten misztériuma előtt. Minden ezen múlik, amint a bibliai és más szentek példája tanúsítja: higgyük valóban (tehát éljük meg), hogy Isten mindenütt jelen van és lát bennünket. E jelenlét „emlékezete" megóv a „gonosztul és minden jókat belénk táplál: olyan csatorna, mellyen reánk szállanak a mennyei áldások".

Végezetül röviden jellemezzük a Pünkösd utáni XII. vasárnapra írt prédikációt, amely a testvéri szeretetről szól (VII, 354). Ebben Pázmány utal a P. u. XVII. vasárnap prédikációjára, ahol az isteni szeretet méltóságáról beszélt. A szeretet a törvény összfoglalata, természetes, hogy a keresztényeknek a főparancs megtartása az első kötelességük: ez a boldogság útja, ez vezet a mennyországba, az üdvösségre. Pázmány az evangéliumok és az apostoli levelek, sőt az ószövetségi írások ide vonatkozó szövegeit idézi, elemzi. Szeretnünk kell egymást, mint Isten gyermekeinek és Krisztus testvéreinek. Főleg azt részletezi, hogy Krisztus nemcsak új parancsolatot adott, hogy szeressük egymást, hanem ő maga szeretett minket, példát adott, hogy hogyan kell szeretnünk egymást, amikor életét adta szeretetből váltságunkért (VII, 360–364).

Végül Szent Pál hasonlatára utal: a keresztség által Krisztus Testének tagjai lettünk, tehát mint egymás tagjait kell szeretnünk egymást (Ef 5 és 1Kor 12). „Végezetére: minek-utána Christus minket megvett Szent Vérével és a Keresztség-által magába óltott, minnyájan Christus tagjai vagyunk (1Kor 12,28; Ef 5,30); az ő Testéből és nemzetségéből vagyunk: egy-másnak (Ef 4,4) tagjai vagyunk. Ha Christus tagja minden felebarátunk: tehát úgy böcsüllyük őket, mint Christus tagját; úgy kerűllyük, hogy meg ne sércsük, mint távoztatnók a Christus Teste sérelmét. Ha mí tagunk minden felebarátunk: tehát, mivel senki maga testét nem gyűlöli, hanem óltalmazza (Ef 5,29), szeressük és segítcsük felebarátunkat..." (VII, 368). Itt következik a testről szóló páli hasonlat (1Kor 12),

majd a következtetés: „Mind ezeket értvén, keresztyének: szeressük egy-mást, mint Isten fiait, Christus attyafiait, mint magunk saját tagjait..." (VII, 369)

---

1. Lásd: Pázmány Péter emlékezete. Halálának 350. évfordulóján, Róma 1987, 492. old. Szerk. Lukács László SJ és Szabó Ferenc SJ. — Szabó F., Lukács L., Bitskey I., Szántó K., Mészáros I., Fricsy Á., Gyurás I., Herner J., Hargittay E. és Polgár L. tanulmányai. — 2. Lásd erről Ory Miklós Pázmány Péter tanulmányi évei (1970) c. könyvét és közös bevezetőnket a Szent István Társulat által kiadott Pázmány-antológiához: Válogatás műveiből (1983), I., 11—86. — 3. Lásd: Szabó F., Pázmány hitelemzése a grazi „De Fide-traktátusban", Pázmány Péter emlékezete, 99kk. — 4. Vö. Bitskey István, Humanista erudíció és barokk világképp (1979). — 5. Irodalomtörténet, 1971/I. 41kk: „Pázmány". — 6. H. Fries, „Wandel des Kirchenbildes und dogmengeschichtliche Entfaltung", in: Mysterium Salutis, IV/1, 223—285. — 7. Ory M., Pázmány Péter lelkisége, Klagenfurt 1964.

Françoise Tailleur

A VILÁGIAK A II. VATIKÁNI ZSINAT UTÁN

XXIII. János pápa előszeretettel mondogatta: egészen spontán módon, mintegy új tavasz zsengéjeként támadt az a gondolata, hogy zsinatot hívjon össze. Számára s mindazoknak, akiket a II. Vatikáni Zsinat megérintett, tagadhatatlan, hogy a Szentlélek a Zsinattal kifejtette hatóerejét az Egyház szívében. A világiak természetének s hivatásának újrafelfedezése volt ennek egyik gyümölcse. Az elmúlt hatvan év történetét tekintve határozott fejlődést állapíthatunk meg.

A fejlődés állomásai

1906. február 11-én jelent meg a Vehementer kezdetű enciklika. Ebben X. Pius a következőket írta: „Egyedül a lelkipásztori testület rendelkezik a joggal és a szükséges tekintéllyel ahhoz, hogy előmozdítsa (az Egyház) minden tagját a társadalom célja felé; ami a sokaságot illeti: nincs más kötelessége, mint hogy hagyja magát vezetni és tanulékony nyájként kövesse pásztorait."

Valóban ez volt Krisztus szándéka, aki „azért jött, hogy a juhoknak élete legyen, éspedig bőségesen legyen" (Jn 10,10)? Az egyháznak ez a hierarchizált felfogása a laikátusnak csak negatív önazonosságot és olyan passzivitást szánt, amely semmi helyet sem hagyott a Lélek lendületének.

De a húszas években a hívők tudatára ébrednek az elkereszténytelenedésnek. XI. Pius észreveszi a nép között működő pásztorok nyugtalanságát, akik többek között találkoztak a munkásosztály kizsákmányolásával és elhagyatottságával. Belgiumban a fiatal Cardijn abbé plebániáján meghallgatja a fiatal

munkásokat. Felkelti felelősségérzetüket és kialakít körükben – soraikból – egy apostolcsoportot. Megszületik a híres JOC (= Jeunesse Ouvrière Chrétienne), a keresztény ifjúmunkás mozgalom. Később az ifjúság apostoli mozgalma szétágazik: a falusi és az egyetemi ifjúság körében is elterjed. Az új tapasztalat egyáltalán nem a bégető nyájé! Az uralkodó egyháztan próbálja igazolni ezt a valóságot; keresi a „tanulékony nyáj" új tapasztalatának teológiai megfogalmazását. Hogyan lehet megalapozni a világiaknak ezt a missziós tevékenységét? Az idősebbek még emlékeznek arra, hogy a hivatalos szövegek a világiak mandátumáról, megbízatásáról beszéltek: „A katolikus akció a világiak szervezett részvétele az Egyház hierarchikus apostolságában."

Ez a missziós megbízatás kezdetben kielégíthette azokat, akik teljes erővel keresték önazonosságukat. Ott, ahol hiányzik a pap vagy távol van a püspök, a világiak hivatalos megbízatással hirdetik az Örömhírt, közben újra kereszténnyé teszik testvéreiket. De fokozatosan belegyökereznek életkörülményeikbe, megismerik környezetük problémáit, várakozásait, értékeit, hiányosságait és tragédiáját is. Lassan tudatára ébrednek a társadalmi szövet bonyolultságának, amelybe beépültek és amelytől most már elválaszthatatlanok. Megtanulják a helyzetelemzést, és mélyebb indítékokat találnak az elkötelezettséghez. Érzik a földi valóságok súlyát.

Az így „aktivizált" világiak mesterekre, teológusokra találnak. Ki tudná pl. felmérni P. Yves Congar domonkos befolyását a laikátus teológiája terén? Egyháztanában mindig ügyelt a hierarchia-laikátus fogalompár mindkét oldalára, megtalálta a testvéri nyelvezetet, mindig érthető maradt eszmefuttatásaiban.

De végül is a világiak mandátuma, küldetése problémákat vetett fel. „Azt kérdeztem: honnan származik ez a megbízatás, mi is ez a ‚nyolcadik szentség'?! Vajon az igazi megbízatás nem a keresztségből és a bérmálásból származik?" (Fr. Varillon S. J.: Beauté du monde et souffrance des hommes, Centurion, Párizs 1980, 97. old.) Nemcsak az élen járó lelkészek tették fel ezt a kérdést. A világiak maguk is hangsúlyozták új önazonosságukat, azt, hogy Krisztus Testének tagjai, be vannak oltva a szőlőtőbe, Krisztustól küldetést kaptak, felelősek evilági elkötelezettségeikért. A biblikus és liturgikus mozgalom is segített abban, hogy a világiak tudatára ébredjenek egyházi küldetésüknek.

A nyitás a hierarchia legmagasabb fokán is észlelhető. 1946. febr. 20-án XII. Pius a bíborosi kollégiumhoz intézett beszédében kitér a világiakra: „... általuk az Egyház az emberi társadalom életelve. Következésképp főleg nekik kell egyre világosabban tudatára ébredniök, hogy nemcsak az Egyházhoz tartoznak, hanem ők maguk alkotják az Egyházat, vagyis a hívők közösségét a földön."

A világiak apostolsága nemzetközi kongresszusán, 1952-ben és 1957-ben XII. Pius talán első ízben határozza meg a világiak apostolságát úgy, mint sajátos felelősséget (nem pusztán részesedés a hierarchikus apostolságban!).

Túl a Misztikus Test egyháztanán, lassan kibontakozik az Isten népe eszméje is, amelyet a II. Vatikáni Zsinat átvesz a Lumen Gentiumba. Ismeretes, hogy az „Isten népéről" szóló 2. fejezet hosszú viták után kapta meg végleges helyét a zsinati konstitúcióban. Ki kellett emelni azt, hogy Isten népe a Szentlélek által létezik, Jézus Krisztus Istene nagylelkűségéből. A Lumen Gentium 31. pontja így határozza meg a világiakat: „Világi hívőkön az összes keresztényeket kell érteni az egyházi rend és az egyházban jóváhagyott szerzetesség tagjainak kivételével; itt tehát azokról a keresztényekről lesz szó, akik a maguk részéről az egész krisztusi nép küldetésében járnak el az egyházban és a világban, hiszen a keresztség Krisztus testébe építette be őket, Isten népének tagjaivá, és Krisztus papi, prófétai és királyi tisztének részeseivé tette. A világi hívőknek sajátos és megkülönböztető vonása a világba-tartozás."

A már elkötelezett világiak így elnyerték a jóváhagyást. Ők is Isten népéhez tartoznak. Így tehát mindaz, amit az Egyházról mondtak, rájuk is vonatkozott. Léttanilag, nem pusztán megbízatás révén elkötelezettek az Egyház küldetésében, a megfelelő jogokkal és kötelességekkel. Magától értetődött, hogy Krisztus egyháza számára apostoli szolgálatot akart és nem lenne teljes Krisztus Egyháza e valóság nélkül.

II. János Pál pápa a zsinat egyháztanát fejti ki, amikor ezeket mondja (1986. jún. 7-én a Világiak Tanácsa tagjainak): „Semmi sem világíthatja meg és serkentheti jobban a világiak részvételét az Egyház életében és küldetésében, mint a Zsinat kommúnión alapuló egyháztanára való figyelés és annak a lendületnek tudatosítása, amelyet a mai világ új evangélizálásának adott. (...) Arról van szó, hogy minden szinten át kell vinni a gyakorlatba ezt a kommúnió-egyháztant, az egyházi közösségről és a belőle fakadó küldetésről szóló tant, tanulékonyan követve Isten Lelke sugallatát, fokozatosan tudatosítva Krisztus Teste minden tagjának méltóságát és keresztségi felelősségét: e megkereszteltek a világ sójának és világosságának kell lenniök."

Csakugyan minden ebből a dogmatikai felfogásból fakad, amelyet a II. Vatikáni Zsinat megfogalmazott: „Jézus Krisztus Egyháza kommúnió (szeretetközösség)." Ahogy a Lumen gentium 2. magyarázó jegyzete mondja: Ezen „nem valami szétfolyó érzelmet értünk, . . hanem szervezetszerű valóságot, amely jogi alakot követel, és ugyanakkor a szeretet élteti."

Ennek az élő szervezetnek láthatatlan eleme tehát a szeretet. A szeretet teremti meg az alapvető egységet és a kapcsolatokat Isten népe tagjai között; a szeretetben kölcsönösen tisztelik egymás sajátos funkcióját (feladatát).

Azt lehetne ellenvetni, hogy az új kánonjogi kódex kifejezésmódja elmarad a Zsinat világiakról alkotott felfogása mögött. Csakugyan a 207. kánon 1. §-a pl. így határozza meg a világiakat: „Az egyházban a krisztushívők között isteni rendelés folytán vannak szent szolgálatot teljesítő személyek, akiket a jogban klerikusoknak is nevezünk; a többieket pedig világiaknak hívjuk."

E tényt talán megmagyarázhatjuk azzal, hogy az új kánonjogi kódex intézményes jogi formulába önti azt, ami egyébként misztérium. Csak sajnálhatjuk a kifejezés elszegényedését. Ennek ellenére a jogi szöveg számára is Isten népén belül helyezkednek el a papság különböző formái, amelyeket Isten népe egészének javára ismer el. Mert Isten egész népe „választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet, tulajdonul lefoglalt nép (...), valaha nem nép, most pedig Isten népe..." (1Pét 2,9-10).

A világiaknak keresniök kell az Úr szándékait, mert nem pusztán teológiai kutatásról van szó, hanem igazi erőfeszítésről, hogy a Szentírás forrásából merítsenek.

Így a világi hívők újra felfedezik, hogy a prófétai és királyi papság funkciójával (tisztével) vannak felruházva. Tudatára kell ébredniök sajátos hivatásuk dimenzióinak, és keresniök kell ennek kapcsolódásait a felszentelt papsággal, hogy kinyilvánítsák az Egyház kommúnióját.

A laikátus hivatása: evilági hivatás

„A világi hívőknek sajátos és megkülönböztető vonása a világba-tartozás... Sajátos hivatásuk alapján a laikusok dolga az, hogy az ideigvaló dolgok intézése és Isten szerint való rendezése által keressék az Isten országát... Itt hívja őket az Isten, hogy szerepük a kovászé legyen: mintegy belülről szenteljék meg a világot... Különleges módon őrájuk vár tehát az, hogy az evilági dolgokat, amelyekben benne élnek, mindenestől úgy világítsák meg és úgy rendezzék, hogy e dolgok mindig Krisztus szerint menjenek végbe s fejlődjenek és váljanak a Teremtő és a Megváltó dicsőségére" (LG 31).

Ezt a sajátos hivatást a consecratio mundi (a világ megszentelése) kifejezéssel szokták jelölni. Jegyezzük meg: a kifejezés nem a Zsinaton született, hiszen már XII. Pius is alkalmazta a világiak apostolsága 1957-es nemzetközi kongresszusán. Láthatjuk tehát a Szentlélek működésének nyomait: a tavaszi kibontakozást lassú csírázás előzi meg.

Hangsúlyoznunk kell: a világi hívek sajátos és elsődleges hivatása az evilági valóságok felemelése. Szóval és tettel ezen a területen gyakorolják prófétai papságukat.

Krisztus maga támasztja életre a megtestesülés teológiáját. Ő maga az emberi életet éli, belemerül, komolyan veszi, megújítja, visszaállítja teljes távlatát. Ő veszi fel elsőnek új szövetségbe (a kenyérből lett Eucharisztia által) az evilági rendet. Mi tanítványai vagyunk. A világiaknak kell tanúskodniok testvéreik körében, a világ szívében arról, hogy az evilági valóságok nemcsak eszközértékkel bírnak az ember végső céljához viszonyítva, hanem megvan a saját értékük, amelyet a Teremtőtől kaptak: ezt kell megérlelni és kibontakoztatni.

A földi valóságokkal szemben a világiaknak két szélsőséges magatartástól kell óvakodniok: annyira áthatja őket az Abszolútum felé való törekvés, hogy eltompul, elhalványul szemükben a földi valóságok belső értéke, autonómiája és méltósága. Vagy ellenkezőleg: annyira előtérbe emelik és bálványozzák az evilági értékeket, hogy gyakorlatilag ezeket teszik meg abszolútnak. Úgy kell

tehát tisztelni a földi valóságokat, ahogy maga Isten tiszteli, de eszközként kell felhasználni őket a mindennapi életben. (Lásd a GS 43. pontját a földi feladatok hűséges teljesítéséről.)

Mi tehát a világi hívő feladata, hogy a földi valóságokat Isten országa építése felé irányítsa?

Itt hosszabban idézzük F. Varillon S. J. megfontolásait, aki a francia katolikus akció lelkésze volt (id. könyv, 155. old. és kk.). P. Varillon jezsuita atyától kölcsönözzük ezeket a bekezdéseket, aki hagyta, hogy a világi fiatalok tanítsák, s aki ugyanakkor csodálatos képzést biztosított nekik: az Evangélium fényében értelmezte a földi valóságokat, egyszerre a megtestesülés és a természetfeletti szelleme hatotta át. Ezt írta a világiak lelkiségéről:

„Az ember feladata az, hogy megalkossa az embert. Bármi legyen állapotunk – házas vagy cölebs –, életkorunk, nemünk, foglalkozásunk, közvetve vagy közvetlenül az embert kell megalkotnunk, hiszen az ember még nem kész... Az ember egyszerre természet és szabadság. A szabadság lényege az, hogy önteremtő (önmeghatározó). Isten nem késznek teremti a szabad embert, hanem megalapozza a lehetőséget, hogy az ember megteremtse szabadságát... Nem vagyunk szabadok, meg kell teremtenünk szabadságunkat. A természetre támaszkodva...

... Ha az emberi feladat ez: megteremteni az embert a szabadság megteremtésével, a természetre támaszkodva, akkor az evilági valóság az ember döntéseinek színhelye... Mi az evilági (időbeli)? Az a világ, ahol az ember humanizáló tevékenysége kibontakozik. Minthogy arról van szó, hogy meg kell teremteni az embert, az ember csak akkor lesz ember, ha döntései humanizálók. Az ember emberré teszi magát azzal, hogy embert teremt.

Márpedig... a konkrét ember mindig szituált: család, foglalkozás, haza határozzák meg. Mindig hatnak rá az események. Alá kell húznunk a szituációkat és az eseményeket: családi, foglalkozásbeli, politikai események...

Ezek a helyzetek és események kérdésessé teszik az értékeket, vagyis igazságosság vagy igazságtalanság, igazság vagy tévedés, szabadság vagy szolgaság, testvériség vagy gyűlölet. Egy helyzet sohase semleges, egy esemény sohase ‚tiszta'...

... Erkölcsi döntés az, amely – a tényektől kiváltva – győzelemre akarja vinni az értékeket. Szükségszerűen az evilágihoz kapcsolódik... Következésképpen minden erkölcsi döntés az evilágival konfrontált szabadság konkrét döntése; az ember elmerül ebben az evilágiban, akár akarja, akár nem... De a keresztény hisz abban, hogy a Szentlélek jelen van a szabadságban, ezért az erkölcsi döntés lelki döntés lesz; a keresztény szóhasználatban ugyanis a lelki a Szentlélekre utal; azt jelöli, amiben a Szentlélek kezdeményez, amit a Szentlélek belülről átalakít."

Így tehát a világiak tevékenysége révén az Egyház valóban kovászként hat a világban, megerjeszti az evilági valóságokat. Az evilágiba való betestesülés éppen a világi hívő sajátos hivatása. „Az Ige testté lett és közöttünk lakozott" (Jn 1,14); azok, akik befogadták, együttműködnek vele, hogy elősegítsék minden ember teljes fejlődését (VI. Pál: Populorum progressio, 14).

Ezek a földi valóságok számosak és változatosak. A társadalmi, politikai vagy kulturális felelősség révén a keresztény világiak elkötelezik magukat:

szolidaritást vállalnak minden emberrel, elősegítik a fejlődést, részt vesznek koruk küzdelmeiben. Érettek az Evangéliumra, amely vonatkozási pont és világosság számukra.

Az evilági valóságok autonómiája, amely megállapítja és vállalja a szekularizációt, nem jelenti szükségképpen azt a szekularizmust, amely függetleníteni akarja a világ fejlődését és az emberi cselekvést a Teremtő és Megváltó Istentől. — Ismeretes, hogy a pogány reneszánsz korában nem egy keresztény aszkéta azzal gyanúsította és kárhoztatta ezt a „világot", hogy a csalárd élvezet és a rossz szimbóluma. A keresztények megvetették ezt a „világot", rettegtek az általa képviselt ismeretlen előtt, tekintetüket az ég, a végső valóságok felé fordították. Elhagyták tehát azt a területet, ahol üdvösségüket munkálniok kellett volna. Ugyanakkor szemük előtt zajlottak le a világraszóló események: a felfedezések, a társadalmi változások, amelyek új problémákat vetettek fel. Anélkül, hogy kifejezetten akarták volna, a keresztényeket elragadta a koráramlat: végül is a kiváltságosok oldalára kerültek és távol álltak a szociális igazságosságért folytatott küzdelemtől. Így már az eszkatologikus reménység könnyen a „nép ópiuma" szerepét játszhatta...

Ebben az összefüggésben, nevezetesen a felvilágosodás filozófiája és az ipari kapitalizmus megjelenése hatására bontakozik ki a szekularizálódás. Nyugaton eltűnik a „keresztény rendszer", magával együtt szétfoszlatva azt az ideológiát, amely a középkori feudalizmus maradványaként a szakralizálást vallotta. A „keresztény társadalom" tapasztalata nyomokat hagyott egészen napjainkig, és néha nosztalgiát kelt. De ezentúl már autonómiát követel az ész, a technika és a tudomány, az egyéni szabadság — követvén saját törvényeiket.

A most vázolt fejlődés meghatározó volt a laikátus új értelmezésében. A világiak sajátos hivatása az evilági valóságok prófétai átalakítása. Arra hivattak, hogy Krisztus szakramentumának tanúi legyenek a szekularizált világ szívében. Megélik a már elérkezett és még eljövendő Isten országa kezdeteit; hozzájárulnak eljöveteléhez mint a megtestesült és üdvözítő Isten partnerei, részesedve Krisztus személyes áldozatában.

Felelős pluralizmus

A társadalmi élet szekularizálódásában az a jó, hogy eltüntetett bizonyos kétértelműségeket. A II. Vatikánum hangsúlyozta azt, hogy az Egyház nem hatalmat akar gyakorolni, hanem szolgálni óhajtja a világot, az embereket. A szekularizált feladatok megvalósításában a világi hívő saját lelkiismereti felelősségére van utalva. Neki kell kifinomítania ítélőképességét, s az Evangéliumban ihletet és mértéket találnia, hogy aztán ahhoz igazítsa életét. Innen érthető, hogy a döntések és magatartások különfélék lehetnek, sőt még egymástól határozottan eltérők is. Kezdetben a valóságok azonosak mindenki számára, de a nézőpontok, elemzési módszerek, a tájékozódás és a képzés, sőt

a vérmérséklet szerint különbözők lesznek a vélemények. A pluralizmus igazolható, sőt szükséges.

Ha a különféle helyzetek különféle ítéletekre és választásokra sarkallnak is, az Evangéliumot mégsem mondhatjuk semlegesnek. A profán kérdésekben hagy helyet többfajta ítéletnek és állásfoglalásnak. Így a keresztények különféle csoportokba, egyesületekbe, sőt pártokba tömörülnek; a születéstől a halálig, az iskolán, az egyetemen, a munkahelyen stb. átfogja őket a „keresztény" szervezetek hálózata azzal a kockázattal, hogy gettót alkotnak. Ugyanabban a helyzetben viszont más világiak pluralista csoportosulásokba tömörülnek, hogy kollégáikkal, hitetlen társaikkal küzdjenek, cselekedeteiken keresztül nyilvánítva ki az őket mozgató fényt és erőt. A munka világa, a szegények felszabadítása, a fejlődésben elmaradt népek segítése, a béke szolgálata, a fiatalok és kisemmizettek felkarolása; gazdasági problémák, közéleti gondok, az élet tisztelete, jelenlét a tudományos kutatásban, a művészetekben és a kultúrában: íme, számos feladat, amelyekből ki-ki választhat vonzalmai és adottságai szerint. Bármilyen szolgálatra kötelezik is el magukat, felfedezik, hogy minden területen a hozzáértés az első követelmény. A pluralista világban ez a hozzáértés lesz a hitelesség tesztje. XXIII. János pápa Pacem in terris kezdetű enciklikájában (1963-ban) hangsúlyozta ezt a szempontot: „Hogy egészséges elvekkel hassák át a civilizációt és keresztény szellemmel itassák át azt (a világiak), nem elégszenek meg a hit fényével, sem a buzgó jóakarattal a jó előmozdítására. Jelen kell lenniök a társadalmi intézményekben, belülről kell befolyást gyakorolniok azok szerkezetére. Márpedig a modern civilizációt főleg a tudomány és a technika megszerzése jellemzi. Nem lehetséges tehát az intézményekre való hatás tudományos hozzáértés, technikai alkalmasság és foglalkozásbeli jártasság nélkül."

A Gaudium et Spes kezdetű zsinati konstitúció (43. pont) nagy realizmussal így idézi fel a felelős pluralizmus kérdését:

„A világi hívők eleve jól kiművelt lelkiismeretére hárul a feladat, hogy az isteni törvényt a földi társadalom életének irányítójává tegyék. Papjaiktól viszont a lelki világosságot és erőt kell várniok. Ne higgyék azonban, hogy lelkipásztoraik mindenhez értenek, és az összes felmerülő, esetleg súlyos kérdésekben is azon nyomban gyakorlati megoldást tudnak ajánlani, vagy hogy ez lenne a papok küldetése. Vállalják csak a világi hívők a maguk sajátos szerepét, keresztény bölcsességgel és engedelmesen figyelve a tanítóhivatal eligazító szavaira.

Bizonyos körülmények között, akárhányszor, éppen a dolgok keresztény szemlélete ajánl egyeseknek valamilyen megoldást. Más hívők viszont, amint ez gyakorta és egészen jogosan megtörténik, nem kisebb őszinteséggel másképp vélekednek ugyanarról a dologról. Ha mármost a mindkétfelől javasolt megoldásokat, a felek szándékán kívül is, sokan meggondolatlanul kapcsolatba hozzák az evangélium tanításával, nem szabad elfelejteni, hogy ilyen esetekben senkinek sem szabad az egyház tekintélyét a maga véleményének támogatására lefoglalni. Mindig őszinte párbeszéd útján iparkodjanak magukat a másikkal megértetni, a kölcsönös szeretetet gyakorolva és a közjóval törődve mindenekfelett."

A szöveg őszinte párbeszédet említett. Minél érettebbek a hitben a világi hívők, minél felelősségteljesebbek elkötelezettségükben, annál inkább igénylik, hogy a párbeszéd őszinte és hiteles legyen. Előfordulhat, hogy ebből problémák születnek. De általában úgy tűnik, hasznos a párbeszéd, amikor a felek őszintén törekszenek az igazság közös keresésére és a felvilágosítások közlésére. Ilyen magatartásnak kell uralkodnia Isten népének tagjaiban, akár a laikusok egymás között, akár a laikusok a hierarchiával tartanak párbeszédet.

Találó példát éltünk meg ezzel kapcsolatban II. János Pál belgiumi látogatásakor. A falu képviselői úgy találták, hogy a tervek kidolgozásánál nem vették eléggé figyelembe igényeiket. Egyébként is kemény az életük, amit gyakran kevésre becsülnek, sőt mellőznek a közfelfogásban. Liège-be, vallon ipari városba hívták össze „az Egyházban elkötelezett s a világ építésén dolgozó francia nyelvű világiakat", hogy találkozhassanak a Szentatyával. S végül is éppen a Katolikus Akció falusi, agrár szektorának egyik vezetőjét, Gilson-nét választották ki, hogy képviselje az Egyházban elkötelezett s a világ építésén dolgozó francia nyelvű (vallon) világiakat. Gilson-né külön gondot fordított arra, hogy érzékeltesse II. János Pállal a falusiak helyzetét. Sokan ellenezték eljárását, s óvták is ettől. Ő egyszerűen, minden cirkalom nélkül ecsetelte a falusi nép helyzetét és problémáit. A falusi bázisközösségek szószólóinak nyelvezetét használta; úgy beszélt mint a nép, amelyet jól ismert s amelyet képviselt. Lehet, hogy a Szentatyát körülvevő személyiségek nem szokták meg, hogy valaki ekkora szabadsággal beszéljen a pápa jelenlétében. De akik átélik ezeket a problémákat, azok azonnal megérezték, hogy most valóban közel kerültek az Egyház legfelsőbb elöljárójához, bár legtöbbször csak a második helyre szorulnak az egyházi életben.

Gilson-né a következőket mondotta:

„Álmodozni kezdtem. Ha Szent Péter utóda eljönne az én falumba, Gaume-ba, a falusi asszonyokhoz és férfiakhoz, akkor egyszerűen meghívnánk, hogy járjuk be a vidéket. Útközben üdvözölné a Jánosokat, Lajosokat, Mártonokat és Andrásokat s mindazokat, akik a földeken dolgoznak, s azt kérdezik: Nem jön-e majd holnap egy városi megbízott, hogy egyes helyi hatóságok cinkosságával nyaralótelepnek vagy betonozott autópályának sajátítsa ki ezt a jó földet..., Megmutatnánk neki a nemrég még virágzó kisüzemek s kisebb méretű tanyák kongó romjait, amelyeket árván hagyott a fiatalság, hogy csalóka kereset után fusson. Megkérnénk Szent Péter utódját, hogy álljon meg egy percre az egyik falusi iskolában, amely még fennmaradt az elkötelezett szülők akaratából, akik meg szeretnék menteni a falusi kultúra alapsejtjét. Meglátogatnánk a problematikus gyermekek számára létesült tanulmányi központot vagy egy „emberi méretű közösség" védett műhelyét (sérültek részére fenntartott műhely — a fordító megjegyzése).

Azt is megmondanánk neki, hogy dobra verés nélkül, de lassan és biztosan megvalósulnak a II. Vatikáni Zsinat határozatai. Csoportok gondolkoznak és cselekszenek az evangélium szellemében; világi hitoktatók működnek, s bár úgy tűnik, hogy megfeledkeztünk a körmenetekről, növekszik azok száma, akik közösséget vállalnak egymással. Férfiak és nők vállalkoznak lelkipásztori

feladatokra, jóllehet visszautasítják, hogy elklerikálisodott laikusok legyenek, akik elszakadtak az emberi társadalom sajátos felelősségeitől."

Gilson-né sajnálatát fejezte ki, hogy a Szentatya nem látogathatta meg a falusi bázisok által szervezett kiállítást.

„Ennek a kiállításnak az indítékai ugyanis a következők voltak: — vidékünk évszázadokon keresztül átszármazott hite; — az a hátrány, amely az Egyházat érte, amikor — főleg az ipari forradalom óta — elvesztette kapcsolatát a nép széles rétegeivel; — az a szükséglet, hogy ma egy politikailag, filozófiailag és vallásilag valóban pluralista társadalomban kell működnünk, vagyis egy szekularizált környezetben, amelyben — főként Valloniában és Brüsszelben — a keresztények kisebbséget alkotnak; — az a törekvés, hogy szolidárisak legyünk Európa s az egész világ, főleg a Harmadik-Világ népeivel. Az elkötelezett keresztények, Krisztushoz hasonlóan, fel akarják tárni korunk igazságtalanságait, s inkább tetteikkel mint szavaikkal akarnak segíteni, megosztani a kisemmizettek sorsát illetve megvédeni őket.

A laikusoknak, férfiaknak és nőknek fő vágya, hogy e g y ü t t v á l l a l h a s s a n a k f e l e l ő s s é g e t (co-responsabilité) az Egyháznak ebben a feladatában. A kölcsönös m e g é r t é s és e g y ü t t m ű k ö d é s eme gondjában — amely minden szinten szükséges lenne — még nem minden pap és laikus osztozik. Pedig e g y ü t t e s e n alkotják Isten népét.

Az elkötelezett keresztények nem mindig érzik magukat ugyanazon a hullámhosszon mint az „intézményes" Egyház, s emiatt szenvednek. (...) Nem ellenkezik az evangéliumi értékekkel azok kultúrája és magatartása — mind a társadalom mind pedig az Egyházon belül —, akik birtokukban tartják a tudást, a vagyont és a hatalmat?

A hagyományos értékekben változást állapíthatunk meg mind falun mind pedig a városi környezetben. Tagadhatatlan azonban az, hogy az új magatartás a remény hordozója lehet. Ma is éppen olyan hitelesen élik mint régebben a családi köteléket és hűséget, a szülői felelősséget, a vallás gyakorlatát, a katekézist, a szentségeket és a nevelést, csak új körülmények között és új hangsúlyokkal."

Gilson-né kitért még egyéb kérdésekre is. Utalt a nők helyére az Egyházban:

„Kétségtelen: nagy részük elfogadja és elismeri, hogy kiváltságos a szerepük a gyermekek nemzésében és nevelésében, de t ö b b e t kívánnak, Szentatya! F e l e l ő s s é g t e l j e s feladatokat akarnak vállalni az Egyházban (...) Vallonia és Brüsszel keresztény férfiai és női (...) készen állnak arra, hogy az Evangélium követelményeinek vonalán küzdjenek a szegények és a kisemmizettek érdekében: egy s z o l i d á r i s világért."

Egyesek tartózkodó hallgatással fogadták ezt az őszinte és nyílt beszédet. Nem válik kérdésessé az egység ebben a pluralizmusban? De felvethetjük: Milyen az egységről alkotott felfogásunk? Ha merev és monolitikus, félő, hogy a feszültség szétrobbantja. De Isten vándorló népe tudja, hogy ideiglenes birodalmában menetel, olyan egységben, amely nincs készen adva, hanem meg kell alkotni, várva az Úr visszatértét. Ez az egység az élő testhez hasonlít, amely tagjai különbözőségétől csak gazdagszik, feltéve, hogy kész a halálfeltámadás állandó húsvéti tapasztalatára.

Az Egyház építése

A Zsinat (LG 33) kiemeli még a világiak apostolságának következő szempontját: „... A minden keresztény hívőt érintő apostolságon kívül a világiak még különféle módokon is bevonhatók közvetlenebb együttműködésre, a hierarchia apostoli munkájába, azoknak a férfiaknak és nőknek a példájára, akik Pál apostolnak segítettek az Evangélium hirdetésében, sokat fáradozva az Úrban (vö. Fil 4,3; Róm 16,3kk). Arra is alkalmasak, hogy a hierarchia felvegye őket egyes olyan egyházi munkakörökbe, amelyek lelki célt szolgálnak."

Minden megkereszteltnek hivatása az Egyház építése; azért kapták a kegyelmet és az Úr ajándékát (esetleg személyes karizmát), hogy szolgálják Isten országa kibontakozását. A világiak tehát a felszentelt papokkal együttműködve az Egyház építésére hivatottak, szolgálatuk Krisztus hármas, prófétai, papi és királyi tisztjének megfelelő. A világiak így „Jézus Krisztus által Istennek kedves lelki áldozattá" (1Pét 2,5), a kialakulóban levő Isten országa bajnokaivá válnak, és társulnak Krisztus bűn felett aratott győzelméhez. Így számos és különféle papi funkciót végezhetnek a hívek.

A II. Vatikáni Zsinat nagyban hozzájárult a világiak felelősségének kibontakoztatásához. Kialakultak a katekétikai csoportok hálózatai. Olyan világi katekéták működnek, akik tudatosan elkötelezték magukat a közösségek megújítására és a tanúságtételre. Missziós területeken bejárják a katekéták a dombokat-völgyeket, hogy felkeressék a szétszórt közösségeket. Őrködnek felettük, oktatják őket, várva arra, hogy megérkezik a pap, aki bemutatja az eucharisztikus áldozatot. Latin-Amerikában — de a mi országainkban is — a világiak a pap nélküli közösségek összegyűjtői és vezetői. Megtartják az igeliturgiát, kiosztják az Eucharisztiát. Maga a liturgia sem kizárólag a felszentelt pap ügye: világi csoportok vele együtt készítik elő a kommentárokat, a homíliát, a hívek könyörgéseit. A lelkipásztori tanácsokban a világiak a különféle állapotokat vagy tevékenységeket képviselnek az egyházmegyei hatóságoknál. Sajnálhatjuk, hogy a Zsinat, amely kötelezővé tette a papi tanácsok létrehozását, nem rendelte el a lelkipásztori tanácsok megteremtését. Tetszőlegesek maradtak, tanácskozásuk nem döntő.

Jegyezzük meg: a gyakorlati életben, a bázis szintjén, a szervezett vagy spontán közösségekben a világiak nagyobb szerepet kaptak, mint azt az Egyház hivatalos dokumentuma megjelölte. A Ministeria quaedam kezdetű (1972. aug. 15) rendelkezés óta a lektorok és akolitusok „intézményes" (hivatalos) szolgálatot teljesítenek a liturgiában. Márpedig az új kánonjog, amely az Egyházról mint társaságról tárgyal, nemcsak a felszentelt szolgálatokat, hanem az „intézményes" szolgálatokat is férfiaknak tartja fenn. Ugyanakkor a tény kétségtelen: Számos plébániai közösségben nők és férfiak egyaránt felolvasnak a miséken, ministrálnak, segítenek az áldoztatásban. A Lélek ott fúj, ahol akar. Az említett tényben is prófétai jelet kell látnunk? Talán azt sugallja, hogy nagyobb teret kellene juttatni a nőknek az Egyházban? A Zsinaton az egyik

felszólaló atya felhívta a figyelmet arra, hogy az Egyház híveinek több mint felét a nők képviselik.

Figyeljük meg még, mit mond a Lumen Gentium a karizmákról:

„A Szentlélek az Isten népét nemcsak a szentségeken keresztül és a papi szolgálatokkal szenteli meg, vezeti és ékesíti erényekkel, hanem ajándékait ‚tetszés szerint juttatva kinek-kinek' (1Kor 12,11), sajátos kegyelmeket is oszt szét a hívők minden fokozata között. Ezekkel a kegyelmekkel alkalmassá és készségessé teszi őket különféle munkák és feladatok vállalására, az Egyház megújhodása és továbbépítése érdekében..." (12)

A világiak apostolságáról szóló határozat (Apostolicam actuositatem, 3) pedig ezeket írja: „A hívőket apostolságukhoz különleges adományokkal is ellátja a Szentlélek (vö. 1Kor 12,7) ... Ezeknek a kegyelmi ajándékoknak, még az egyszerűbb karizmáknak az elfogadásából is, származik minden egyes hívőnek az a joga és kötelessége, hogy ezeket az emberek javára és az Egyház építésére fordítsa az Egyházban és a világban."

Ezek a zsinati dokumentumok itt egyszerre utalnak az „intézményes" és a spontán karizmákra. „A Lélek által felkeltett tettekről, tanúságtételekről, újdonságokról, profetizmusról, kontesztálásról is szó van itt, de m á s o k r ó l, mint amelyeket az Egyház ismert intézményes keretei között megvalósít, sőt néha ezekkel egy bizonyos feszültség alakul ki" (G. Thils). Természetesen lényeges, hogy a karizmákat elismerje a hivatalos egyház: „Valódiságukat és célszerű felhasználásukat illetően azokra tartozik az ítélet, akik elöljárók az Egyházban, és akiknek különösképpen feladatuk nem a Lélek kioltása, hanem az, hogy vizsgáljanak felül mindent, és a jót tartsák meg (vö. 1Tessz 5,12 és 19-21)" (LG 12).

Az olyan karizmákon kívül, amelyek láthatóan gazdag és termékeny tevékenység forrásai, lehetséges, hogy mások bizonyos ellenkezésre sarkallnak. Vajon Krisztus nem volt ellentmondás jele? Nagy alázatra és szegénységre van szüksége az Egyháznak, hogy észre vegye azt a fuvallatot, amely az Úr hangját hordozza.

A világiak kapcsolata a hierarchiával

Szerencsés volt, hogy a Zsinat az Isten népe fogalmat használta az Egyház jelölésére. A bibliai kép felidézi a választott nép bolyongását a pusztában, ahol semmi sem volt megállapodottan biztos. Elméletileg mindenki elismeri, hogy a Zsinat alapvetően megújította a tanítást a klerikusok és a laikusok kapcsolatáról. De még át kell vinni a gyakorlatba a Zsinat tanítását az egymást kiegészítő funkciók, szerepek helyes elosztásában. II. János Pál pápa mondotta 1986. ápr. 25-én az olasz Katolikus Akció közgyűlésén: „Az Egyház alkotmánya alapján hierarchikus, van tehát hierarchikus apostolság, amely a felszentelt szolgálatok sajátja; van a világiaknak is sajátos apostolságuk, amely abban nyilatkozik meg, hogy az Egyház jelen van olyan helyeken és körülmények között, ahol csak a világiak révén válhat a föld sójává."

A Lumen Gentium 37. pontja leírja a papok és a világiak eszményi kapcsolatát:

„A világi hívőknek... joguk van ahhoz, hogy felszentelt pásztoraiktól bőségesen kapjanak az Egyház lelki javaiból, legfőbb támaszként az Isten igéjéből és a szentségi kegyelmekből... Tudásukhoz, illetékességükhöz és rátermettségükhöz mérten szabadságukban áll, sőt olykor kötelességük is, hogy véleményt nyilvánítsanak az Egyház javát illető dolgokban... A világi hívők, mint minden Krisztus-hívő, keresztény engedelmességgel készségesen fogadják el mindazt, amit a felszentelt pásztorok Krisztus képviselőiként mint tanítók és vezetők kimondanak az Egyházban... A felszentelt pásztorok viszont ismerjék el és gyarapítsák a világi hívők megbecsülését, tekintélyét és felelősségét az Egyházban; szívesen használják fel okos tanácsukat, bizalommal ruházzanak rájuk tisztségeket az Egyház szolgálatára, hagyjanak nekik szabadságot és teret a cselekvésben, sőt bátorítsák őket, hogy kezdeményezzenek is... Azt a jogos szabadságot, amely a földi társadalomban kijár mindenkinek, ismerjék el és tiszteljék a lelkek pásztorai."

Érdekes a malines-brüsszel-i egyházmegyék példáján megvizsgálni, hogyan valósul meg ott a hierarchia és a laikusok közötti együttműködés.

1983-ban nagyméretű, 700 tagból álló laikus küldöttség gyűlt össze az egyházmegye felelősei köré, s tárgyalt a kérdésről: „Hogy állsz, Brüsszel egyháza?" 1984 novemberében 300 brüsszeli kiküldött beszélte meg a témát: „A misszionárius egyház." 1985-ben 400 hívő foglalkozott a következő kérdéssel: „Húsz évvel a Zsinat után — Hogy állunk mi?" Az egyházmegye hivatalos vezetői az első két gyűlés résztvevőitől véleményt kértek a további teendőkről. Azt ajánlották, hogy hosszabb lejáratú tervben, a belga egyház jelenlegi fő kérdésének keretében („Új evangelizálás") s a tervezett Római Püspöki Szinódussal párhuzamosan tárgyaljanak 1987-ben a témáról: „Világiak küldetése az Egyházban s a világban." Mindez azt célozza, hogy hatékonyan készítsék elő a brüsszeli egyház 1988-as általános közgyűlését. Ezt tartották szem előtt a brüsszeli helyi egyház 1986 novemberi fórumán: „A brüsszeli helyzet nyilatkozattételre szólítja fel a brüsszeli egyházat." Három kérdést mélyítettek el: 1. Brüsszel kulturális helyzete (beleértve a bevándorlás kérdését); 2. Társadalmi és gazdasági helyzet Brüsszelben (a munkanélküliség égető kérdése); 3. A családi helyzet Brüsszelben. Ez a fórum az első szakasza a két évre terjedő programnak. Brüsszel francia nyelvű lelkipásztorkodásáért felelős segédpüspök, a Helynökségi Csoport és a Lelkipásztori Tanács sürgette a „brüsszeli egyház tevékeny közegeinél": „pozitív módon fontoljuk meg, mit is akarunk tenni. Lelkipásztori tervet kívánunk kidolgozni a brüsszeli egyházmegye számára, amely 1988-ban a nagygyűlés megbeszéléseinek tárgyát képezi. Az 1986-os fórum után tehát egy átfogó folyamat indul majd meg véleménykutatással, mozgósítással és döntésekkel a brüsszeli francia nyelvű helynökségre vonatkozóan. A segédpüspök és helynökségi csoportja követni fogja az egész folyamatot s kívánja, hogy mielőbb ajánlatok szülessenek arra vonatkozóan: melyek a legégetőbb kérdések az egyházmegyében, s hogyan kell azokat megoldani. Ez az 1988-as nagygyűlés résztvevői számára az anyag, amit majd tudomásul vesznek, megfontolnak, s amelyről egységes véleményt alkotnak; ez határozza meg a következő évek munkáját. Hosszú ez az eljárás, de idő kell ahhoz, hogy mélyreható munkát végezhessünk..."

Nem könnyű előmozdítani, átélni és követni az ilyen tárgyalások munkáját, mert ezeket az ajánlásokat a gyakorlatban nem mindig valósítják meg sem a világiak sem a papok. A párbeszéd és együttműködés kényes és nehéz fel-

adat. Nagy nyitottságot, készséget, alázatot és érettséget követel. A világiak képviseletének szervezeti formát is kell adni (pl. lelkikásztori tanácsok), hogy felelős és hivatalos fórumot képviseljenek. A tapasztalat azt mutatja, hogy az Egyházon belül igen nehéz a párbeszéd ott, ahol széthúzó és centralizáló erők ütköznek össze s okoznak feszültségeket. A világiak azt kívánják, hogy ne csak szabadon kifejezhessék véleményüket, hanem meg is hallgassák őket: evangéliumi légkörben a közös (megosztott) felelősséget akarják gyakorolni.

A II. Vatikáni Zsinat a testvériségben egyesült pásztorok képét idézi fel, akik Isten népét szolgálják. „Így végső elemzésben az Egyház mély struktúráját nem a papság és a laikátus kettőssége, hanem Isten népe és szolgái elidegeníthetetlen szolidaritása jellemzi" (H. Denis).

A világiak, akik megélték ezt a kegyelmet, meggyőződéssel tanúsítják: a felszentelt szolgák és a világiak páros kettősségében rejtőzik az Egyház gazdagsága, a világ megszentelésére és az evangélizálás szolgálatára. Szeretetközösségben Krisztussal, aki mindenkit kivétel nélkül életszentségre hív.

Ipacs Katalin

MARCELLO CANDIA, A SZEGÉNYEK APOSTOLA

Amikor néhány évvel ezelőtt először találkoztam egy népszerű olasz folyóiratban Marcello Candia nevével, az evangéliumi gazdag ifjú története jutott eszembe. A körülcsodált, dúsgazdag milánói gyáros élete delelőjén igent mond Jézusnak, aki ezt a felhívást intézi hozzá: „Add el mindened... aztán jöjj, kövess engem." Igaz, Marcello Candia nem volt már olyan fiatal, mint az evangéliumi történet főhőse, de mérhetetlenül gazdag. 1963-ban eladta 150 munkást foglalkoztató, Európa-szerte csodált szénsavgyárát és elindult a nagy kalandra. Élete hátralévő két évtizedét a brazíliai szegények, leprások között töltötte. 1983. augusztus 31-én, 67 éves korában hunyt el. Őt szívinfarktus nem tudott megbirkózni hihetetlen életerejével, munkaszeretetével; korunk félelmetes betegsége, a bőrrák vitte el azt az embert, aki a brazíl Amazonas – vidék őserdőiben hipermodern kórházat épített minden idők legszörnyűbb bőrbetegsége, a lepra áldozatainak.

Isten e csodálatos mai tanújáról sok írás jelent meg, filmek mutatták be vállalkozásait, interjúk sorozatát készítették vele. A nagyközönség Giorgio Torelli újságíró és író költői ihlettségű könyvéből fedezte fel ezt a nagy olaszt. Az 1980-ban megjelent Da ricco che era (= Gazdag létére szegénnyé lett) c. 100 oldalas könyvecske 100 ezer példányban kelt el. Ez is mutatja, hogy a mai emberek mennyire szomjúhozzák az olyan történeteket, amelyek Istent hősies fokon szolgáló személyek életét mutatják be.

Halála után egy évvel, 1984-ben ugyanaz a milánói De Agostini kiadó Piero Gheddo misszionárius alaposan dokumentált, többszáz oldalas könyvét adta ki Marcello dei lebbrosi címmel. Gheddo végigjárja Marcello Candia életútját, elbeszélget mindazokkal, akik ismerték őt, adatokat, tanúságtételeket gyűjt róla. Most a két értékes könyv és más kisebb tanulmányok alapján megpróbáljuk mi is bemutatni őt, magyarul úgy tudjuk, először.

I. Milánóban

Marcello Candiát sokan a „legismertebb olasz misszionáriusként" tartották számon, mások, bár nem volt orvos, az „olasz Schweitzernek" nevezték. A legnagyobb brazíl képes hetilap (Manchete) „Brazília legjobb emberének" nyilvánította. 1971-ben a brazíl államelnök az ország javára kifejtett tevékenységéért a „Cruzeiro do Sul" kitüntetést adta át neki. Az egyetlen külföldi, akit eddig ez a megtiszteltetés ért. Pertini olasz elnök „magas erkölcsi és humanitárius értékeket képviselő tevékenységéért" 1982-ben Feltrinelli-díjjal tüntette ki. 1980-ban II. János Pál pápa a maritubai lepratelepen homlokon csókolta a „sokat hallottam Önről" szavak kíséretében. Candia, aki alázatban gazdagabb volt mint anyagiakban, ezt válaszolta a Manchete hetilapnak: „Nem vagyok Brazília legjobb embere. Szegény Brazília, ha ez igaz lenne! Keresztény vagyok, aki egyszerű világiként – és az is akarok maradni – válaszolt Isten hívására, hogy szolgálja legárvább testvéreit. Tekintettel arra, hogy mint ipari vállalkozó nem szűkölködöm anyagiakban és szervező képességekben, eljöttem ide, Amazonasba és felépítettem a macapai kórházat. Egyszerűen csak azt csináltam, amit bárki más megtett volna, ha olyan lehetőségekkel és hivatástudattal rendelkeznék, mint én." Mindez a világ legegyszerűbb dolga, állítja egy olyan ember, aki tulajdonképpen már ifjúkorától elkötelezte magát a szegények, kisemmizettek oldalán.

Marcello Candia tősgyökeres milánói család szülötte, bár születése évében, 1916-ban a család éppen Nápolyban tartózkodik, ahol az édesapa második gyára felvirágoztatásán fáradozik. Marcello tehát a Nápoly melletti nyaralóban, Porticiben jön a világra, az 5 Candia testvér sorában harmadikként. A család az első világháború után visszaköltözik Szent Ambrus városába, Marcello élete pedig elválaszthatatlanul hozzákötődik; ízig-vérig jókedélyű, szellemes, sokat beszélő milánói marad, akkor is, amikor új hazájában, Északkelet-Brazíliában telepszik le.

Gyermekkorában lényegében úgy él, mint a tehetős milánói családok csemetéi: gondos nevelés, jó iskolák, véget nem érő nyarak San Remó-i házukban, hosszú világkörüli utak. 17 éves korában jön el a nagy fordulat éve. 1933 februárjában, éppen síelő túrájáról robban be vidáman otthonába, amikor haldokló édesanyja látványa fogadja. Egy tüdőgyulladásba forduló, banális influenza viszi el az alig 42 éves, szeretett anyát. A váratlan tragédia testileglelkileg összetöri az öt árvát, de különös módon Marcellót; olyannyira, hogy egy évre líceumi tanulmányait is fel kell függesztenie.

Ebben a válságos időszakban ismerkedik meg a milánói egyház híres gyóntatójával, a kapucinus P. Genisióval, aki lelki vezetője lesz és életét határozottan Krisztus követése felé irányítja. Marcello már kiskorában gyakorta elkíséri édesanyját a milánói külnegyedek szegényei közé, de a Genesio atya vonzási köréhez tartozó személyek közé szegődve elhivatottsága egyre határozottabb formákat ölt.

23 éves korában befejezi egyetemi tanulmányait, a legmagasabb pontszámmal szerzi meg diplomáját kémiából, majd később még biológiából is. Apja, a Candia vegyipari üzem alapítója és tulajdonosa mellett megkezdődik felnőtt élete. Főként beruházási problémákkal foglalkozik, ezen a téren rendkívüli tehetségről tesz tanúságot. Felelősségteljes és időigényes munkája nem akadálya annak, hogy látogassa a milánói szegényeket. Orvosi rendelőt létesít ingyenes kezelésükre, két kézzel szórja rájuk a pénzt. Szeretetszolgálatának akar egyetemesebb méreteket adni, ahogy maga mondja: „Szeretném felkarolni az egész emberiséget " és „az emberi boldogulás vállalkozója akarok lenni". A második világháború után megalapítja a missziókat segítő társulatát és a „La Missione" c. folyóiratot.

Egyik barátja emlékeiben így maradt meg ez az időszak: „Követendő példaképnek tekintettem, nemcsak bensőséges imaélete, hanem főként a benne lüktető szolgáló szeretet szelleme miatt... Mindig az volt a benyomásom róla, hogy egyedül Istennek élt, és ezért nem volt szüksége sem szórakozásra, sem pedig vakációkra... A társasági élet nem vonzotta, pedig előkelő életszínvonalon élhetett volna. Inkább a baggio-i (Milánó egyik legnyomorúságosabb és legrosszabb hírű külvárosa) szegényeket látogatta és segítette. Néha nyomorúságos lakásaikból tetvesen tért haza... Marcello számára ez a szeretetszolgálat a világ legtermészetesebb dolga volt, senkinek sem dicsekedett vele."

Mivel már itt lenne a családalapítás pillanata, barátai, testvérei egyre csak az asszony-keresésre buzdítják. A viccelődésre egyetlen mondattal válaszol: „Ha egy személyhez kötöm magam, mi lesz a többiekkel." Apja is aggodalommal követi fia sorsát, túlzottnak tartja vallási buzgalmát, nagylelkű adakozásait, de igaziból sohasem akadályozza, talán inkább csak „kedves bolondnak" véli. A legnagyobb félelme az, hogy papnak megy és nem lesz, aki a gyárat vezesse. A három leánytestvér erre nem alkalmas, az ötödik gyerek ugyan fiú, de még kicsi.

Marcello számára azonban a Gondviselés más utat jelölt ki, nagy tisztelettel tekint az egyháziakra, de magát nem tartja sem méltónak, sem alkalmasnak a papi pályára. 1949-ben az idős és megrokkant egészségű édesapa lemond a gyár vezetéséről, a felelősséget teljes egészében fia vállára helyezi. A remek vállalkozó szellemmel rendelkező fiatalember kibővíti a gyárat, új építkezésekbe kezd, éjt nappallá téve dolgozik, mert közben persze sem a szegényekről, sem lassan körvonlazódó missziós hivatásáról nem feledkezik

meg. Orvosi tanfolyamokat szervez misszióba induló szerzeteseknek és fedezi a missziókból haza-haza térő misszionáriusok orvosi ellátásának költségeit.

Marcello Candia élete új fordulópontjához jut, amikor megismerkedik egy rendkívüli emberrel, Aristide Pirovanóval, a PIME (a Milánói Külmissziók Pápai Intézete) misszionáriusával. Msgr. Pirovano Brazília észak-keleti részén, az Amazonas folyó északi deltájánál, közvetlenül az Egyenlítő közelében fekvő Macapá város püspöke. E két rendkívüli ember között életreszóló barátság szövődik. Ez az ismeretség Candia számára a Gondviselés akaratát jelzi: misszios hivatása megerősödik és konkretizálódik. Eddig semmiféle lehetőséget, más földrészt sem zárt ki, főként Afrika érdekelte. Most már tudja, hogy Isten őt is Brazíliába hívja. A terv megvalósítása elé azonban ezer meg ezer akadály tornyosul. 1979-ben a G e n t e c. hetilapnak adott interjúban ezeket mondja:

„Egyetemista koromban kezdtem el komolyan érdeklődni a szegények iránt. Részt vettem azokban a karitatív társulatokban, amelyek alamizsnálkodva a szegények nyomorát akarják enyhíteni. Ekkor ismerkedtem meg azokkal a rettenetes problémákkal, amelyekkel a szegényeknek naponta fel kell venniük a harcot. A szemem elé táruló kétségbeejtő emberi sorsok a szívem mélyéig megrendítettek. Az etiópiai háború idején a páviai egyetem hallgatója voltam. Egyik tanárom, Nulli professzor gyakran beszélt nekünk az etiópokról. Az etióp népnek – mondotta – nem arra van szüksége, hogy meghódítsák, hanem arra, hogy segítsék. Nulli professzor olyan megindítóan ecsetelte a szegény országok sorsát, hogy már akkortól álmodoztam azon, mit tehetnék értük. De amikor útrakészen álltam, valami mindig közbejött. A háború alatt katonának vittek, a háború után apám gyárát kellett lábra állítanom. 1950-ben már megvettem a repülőjegyet, de apám hirtelen halála miatt rám szakadt az üzem vezetésének összes terhe. Ismét vártam tehát, de közben egyre csak érlelődött bennem az elhatározás, hogy eladok mindent és indulok. 1955-re az üzemet felújítottam, teljesen gépesítettem, valóságos gyöngyszem lett belőle. Ha akkor el tudtam volna adni, nagyon jó üzletet csináltam volna. De 1955. október 22-én éjjel iszonyú robaj ébresztette fel a várost, felrobbant egy gáztartály és porrá zúzta a gyárat. Mindent újból kellett kezdenem, nem hagyhattam, hogy munkatársaim, munkásaim az utcára kerüljenek."

Egy év múlva a hitelek és a munkások derekas helytállása jóvoltából a gyár újból működik; közben, hogy a megrendelők ne maradjanak el a nápolyi gyárból látják el őket. Candia, mint testvéreire, úgy számíthat munkásai hősiességére az újjáépítésben, mert maga is testvérként kezeli őket. Volt gazdájuk iránti szeretetük és hűségük legszebb megnyilvánulása az lesz, amikor szerény fizetésükből is támogatják sok év elmúltával a brazíliai missziót. A szerencsétlenség után még csak fokozódik Candiában az utazás vágya. 1957 decemberében írja msgr. Pirovanónak: „Őszintén mondhatom, az a távlat, hogy egy napon Macapábban szolgálhatom Önt, nagy lelkierőt kölcsönöz. Persze amíg a szerencsétlenségből adódó óriási anyagi problémák meg nem oldódnak, szóba se jöhet, hogy mindent itt hagyjak. De nagyon kérem, imádkozzék értem, hogy az Úr kegyelméből élve megértsem, mi a szándéka velem. Ha Isten akarata az, hogy a misszióba induljak, akkor biztosan elérkezik az a nap is, amikor a nehézségek megoldódnak."

1957-ben első alkalommal látogatja meg msgr. Pirovanót amazoni missziójában. Vele együtt tervet készít egy nagy kórház létesítésére. Alapos terepszemle után ki is választják az alkalmas helyet Macapá, a ma 130 ezer lakost számláló város mellett, a fenséges Amazonas folyó torkolatától északra. 1961-től nagy hajószállítmányok érkeznek Macapá folyami kikötőjébe, Santanába. Candia küldi Olaszországból az építőanyagot, a cementet, betont, csempét, linóleumot, majd műtőasztalt, tolókocsit, ágyat, gyógyszert; megkezdődik a hipermodern kórház építése. A szállítmányok még évekig érkeznek, Candiának sikerül gazdag barátait is bevonni tervébe, sokan nagylelkűen adakoznak, mások csökkentett áron bocsátják rendelkezésére a szükséges dolgokat. Az apja (Camillo) és édesanyja (Luigia) emlékére Szent Kamillról és Szent Lajosról elnevezett kórház kezd valósággá válni. Candia egyre gyakrabban utazik Macapába, hogy közelről is kísérhesse az építkezési munkálatokat.

1963 végre a visszavonhatatlan döntés éve, eladja a milánói gyárat, bár becsületből még egy darabig az új francia tulajdonosokkal marad, hogy elhárítsa útjukból az olasz világba való beilleszkedés akadályait. 1985. június 7-én indul Brazíliába, most már nemcsak mint látogató. Néhány nappal korábban a PIME milánói központjában msgr. Pirovano emlékezetes szertartás keretében átnyújtja neki a missziós feszületet, majd kikíséri a repülőhöz, amely új hazájába viszi.

Elhatározása senkit sem lep meg, hiszen láttuk, nem hirtelen jött megvilágosodás eredménye volt. Ahogy a róla készült „Beteg voltam és meglátogattatok" c. dokumentumfilmben vallja: „Szó sem volt hirtelen, villámcsapásként érkező döntésről, életem irányváltoztatásáról, hanem inkább a helyzetek, gondolatok érlelődésének logikus végkifejletéről." Ha a döntés nem is volt meglepő, sokan őrültségnek tartják. „Van elég szegény Milánóban is, törődj velük" – mondják egyesek. Mások szerint sokkal értelmesebb lett volna, ha Milánóban marad, folytatja vállalkozói tevékenységét, sok pénzt keres és odaadja a brazíliai szegényeknek. „Nem elég egyszerűen csak anyagi támogatást nyújtani – válaszolja Marcello. Vállalni kell az életet a szegényekkel együtt, már amennyire ez lehetséges. Túl kényelmes lenne, ha itthon maradnék, élném a gazdagok kényelmes életét, és azzal nyugtatnám lelkiismeretemet, hogy a fölösleget úgyis a szegényeknek adom. Hivatásom az, hogy hozzájuk menjek és közöttük éljek." Voltak olyanok is, akik azzal érveltek, hogy nincs értelme az egyéni akcióknak, a fejlődés problémájára csak politikai síkon lehet megoldást találni. „Helyes – válaszolja nekik Marcello Candia. Sőt, bizonyára ti magasabb értelmi képességekkel rendelkeztek, mint én. Sokra becsülöm, hogy ti derék és okos emberek a politika terén fáradoztok a történelmi változásokért. Nekem csak egy dologhoz van tehetségem, ahhoz, hogy lehajoljak a szenvedőkhöz, akikben testvéreket látok. Ha megengeditek, addig is, amíg a ti politikai tevékenységetek érlelődik, én csinálom tovább a munkámat. Testvéreimnek ma van rám szükségük, nem várhatnak. Indulok hát hozzájuk, és velük együtt várlak benneteket."

II. Brazíliában

Marcello Candia első macapai tapasztalatai drámainak bizonyulnak; nem várt nehézségekbe ütköznek. Leghűségesebb támasza msgr. Pirovano már nem macapai püspök, a rendi káptalan a PIME legfőbb elöljárójává választja, tehát már Olaszországban él. (Később életük útvonalai még keresztezik egymást, mert msgr. Pirovano visszatér a brazíl misszióba; jelenleg a maritubai leprások között él.) Candia lényegében magányos világi misszionárius, nem áll mögötte tekintélyes szerzetesrend, amely szavatolná tevékenységét, szolidaritást vállalna vele a nehézségek közepette. Bár a PIME égisze alatt végzi missziós munkáját, mégsem tartozik teljesen hozzájuk. Kezdeményezéseit nem mindig teszik magukévá, nem mindig azt tartják sürgősnek, amit ő, nem egy esetben kifogásolják módszereit. Ne feledjük, Candia az önálló döntések embere, megszokta, hogy gondolkodik, tervez, mások pedig végrehajtják utasításait.

A másik leküzdhetetlennek tűnő nehézséget a hatóságokkal történő kapcsolatteremtés jelenti. A mindenhol veszélyt, összeesküvést vélő katonai kormány helyi képviselői nem tudják elképzelni, mit akar egy dúsgazdag olasz az amazonasi őserdőkben. Márpedig a hatóságok engedélye, erkölcsi-anyagi támogatása nélkül minden erőfeszítés hiábavaló. A kapcsolatteremtés fontos láncszeme lenne a nyelv, amelynek elsajátítása nem olyan egyszerű. Máig is rejtély, hogyan sikerült megértetnie magát olasz-portugál keverék nyelvén! Mindezeket tetőzte még a gyilkos egyenlítői éghajlat, a szegényes életkörülmények; főként a kezdeti időszakban az európai ember számára felfoghatatlan nyomor, a gyomrot ingerlő betegségek, a piszok és a szegénységgel járó erkölcsi lealacsonyodás megtapasztalása nap mint nap. A higiéniára kényes, széphez, művészethez, luxushoz szokott embernek nem kis harcot kell megvívnia. De, amint életének tanúi állítják, semmi sem tudta megtörni elhivatottságát, életörömét, derűre, optimizmusra hajló természetét. Minél több rettenettel találkozott, annál inkább tudta, hogy itt a helye. Marcello Candia közel két évtizedet élt brazíl földön, bár a teleket Olaszországban töltötte. Mozgalma döntő szerepet játszott nemcsak az anyagiak gyűjtésében, hanem a missziók iránti érzékenység felkeltésében is. TV-ben szerepel, interjúkat ad, filmek, diasorozatok készülnek missziós tevékenységéről.

Viszonylag rövid brazíliai élete során Marcello Candia 14 nagyszabású missziós tervet valósít meg, kezdve az ötlettől, az engedélyek megszerzésétől, az anyagiak előteremtésétől, a munkatársak kiválasztásától a konkrét kivitelezésig. A legimpozánsabb vállalkozás kétségkívül a macapái kórház, amely már önmagában is nagy tervek megvalósulásának sorozata. Maga az épület 8500 négyzetméteren terül el, egyszerre 150 beteget képes befogadni. Évente 4800 fekvő beteg, további 28 ezer kezelésre, elsősegélyre szoruló személy fordul meg benne. A kórház mellett a következő épületek sorakoznak még: az ápoló szerzetesnők háza, a kamilliánus atyák részlege (1975-ben Candia átengedi nekik a kórház tulajdonjogát és igazgatását), a kamilliánus szeminárium, a Candia számára fenntartott részleg, bőrgyógyászati központ lepra-

kutató intézettel és leprás betegeket ápoló rendelővel, végül a raktárak sorozata. Candia volt lakása jelenleg az életműve folytatását biztosító „Dr. Marcello Candia alapítvány" székhelye.

A kórház építésével párhuzamosan Candia megkezdi a vidék nyomorának felmérését, tájékozódik, gyötrődik hol segítsen előbb, mi a legsürgősebb. 1967-től kezdve látogatni kezdi a Macapától 400 kilométernyire délre fekvő Marituba állami lepratelepét. A látvány szívet tépő, 750 számkivetett, elkülönített, soha meg nem látogatott emberi szörny él itt, szinte teljesen magára hagyatva. Elkezdődik tehát újból a kilincselés a kormányhivatalok bürokratikus útvesztőjében. Engedélyre van szükség, hogy kunyhókat építtessen a betegeknek, megszervezze gyógykezelésüket, hogy rendszeres lelki és fizikai ápolásukra szerzetes ápolónővérek és misszionárius papok élhessenek velük. Mindez hosszú évek kitartó, makacs munkáját veszi igénybe. Jelenleg a telep leprásain kívül az ott élő 4 PIME szerzetesnő és 2 misszionárius (egyikük Pirovano püspök) a környék 20 ezer lakosának is lelki és egészségügyi támasza.

Candia valóságos forradalmat valósít meg a leprások gondozásában. Embertelennek tartja, hogy a családok és a társadalom kiveti őket, hiszen a lepra ma már gyógyítható. Megszervezi tehát, hogy otthonaikban kapják meg a szükséges gyógykezelést. A macapái kórházban évente 25–30 személyt készítenek fel arra, hogy vándorápolóként felkeressék a betegeket, miután felkutatták a környék összes leprását. Ebben az emberfeletti munkában Marcello Candia nemcsak a gondolkodó, tervező és pénztárcáját nyitogató személy szerepét tölti be, hanem jelen van szívével és két kezével is. Lehajol a leprától eltorzult emberekhez és ápolja sebeiket, órákat tölt társaságukban és hallgatja panaszaik, szenvedéseik áradatát, imádkozik velük, a szentmisén béke kézfogást vált a kézként feléje nyújtott csonkokkal. És ráadásul – a leprásoknak fogalmuk sincs miért, úgy gondolják rosszul értik idegen kiejtése miatt – végnélkül hálálkodik, köszönetet mond, hogy Krisztust szolgálhatja bennük.

Egy jellemző és akaratától függetlenül híressé vált epizód. 1980-ban a Maritubába látogató pápa kérdően néz körül, Marcello Candiát keresi, akiről már annyit hallott. Marcello ugyanis nem a hatóságok között foglal helyet, hanem egy tolókocsis leprást legyez, aki erre egyedül már nem képes, mert a betegség mindkét kezét elemésztette.

A maritubai lepratelep után következik a Belémtől délre fekvő pratai lepratelep, majd kisebb kórházakat újít fel, egész falvakat segít, pl. a macapái egyházmegye Calcoene helységét. Ebben a faluban egy apáca a „plébános". Candia orvosi rendelőt, felnőtt iskolát és kultúrházat építtet a lakosságnak. A macapái folyami kikötővárosban, Santanában otthont ad fogyatékos és árva gyermekeknek (tornateremmel, fizioterápiás központtal), és szakmai iskolákat létesít számukra. A cölöpökre épült városrészben pedig a lakosok végre nem saját szennyvizüket, hanem csapvizet isznak. A csatornázás befejezéséhez, Marcello halála után két leánytestvére is hozzájárult anyagiakkal.

Külön fejezetet érdemel a Marcello Candia által brazíl földön megvalósított két kármelita kolostor. Az egyik 1977 óta működik közvetlenül a macapái kórház mellett, a másikat már halála után 1984-ben, három nővére jelenlétében szentelik fel. Az egyiket Lisieux-i Szent Terézről a másikat pedig Avilai Szent Terézről nevezték el, és 4-4 firenzei kármelita nővérnek adnak otthont. A nővérek a szemlélődésen kívül részt vesznek a leprás betegek kezelésében, a magatehetetleneknek segítenek a háztartásban is. A macapái 4 kármelita nővér a kolostor körzetében lakó kb. 300 leprást látogatja rendszeresen. Marcello még a szokásosnál is több energiát, gondoskodást, szeretetet fektetett e két kármelbe. Giorgio Torelli szép hasonlattal (talán a legtökéletesebben kifejezve Marcello szándékát) azt írja, hogy az apostoli munkának az imából táplálkozó energiaforrásra van szüksége, nélküle összeomlik. A kórház, a lepratelep, az árvaotthon a riói favelában létesített iskolák hogyan működhetetnének, ha nem táplálná őket az ima „elektromos központja".

Marcello Candia életében a legnagyobb helyet az ima foglalta el. Amikor emberfeletti munkabírásáról, soha ki nem merülő életkedvéről faggatják, így vall: „Nincsenek titkaim, vagy ha vannak, olyan titokról van szó, ami bárki számára elérhető. Egyetlen dolog a lényeges, az Istennel való belső egység és ez megvalósulhat az imán, az elmélkedésen, a szemlélődésen keresztül. Egy Istennel töltött óra bármilyen munkához megadja a szükséges energiát. Első az ima és csak azután következik az apostoli munka."

Candia életének egyik kiváltságos tanúja, Pirovano püspök mondja róla: „Marcello imaélete mindig nagy hatást tett rám. Rendkívül mozgékony volt, megállás nélkül dolgozott, tervezett, beszélt, hogy meggyőzzön. Olyan volt, mint egy örökké működő motor. De ezt az egész hatalmas tevékenységet átitatta az Istennel való egység, az életté váló szüntelen ima, hiszen semmi más nem érdekelte csak Isten, a szegények és a szeretetművek. Nem hiszem, hogy voltak egyéb gondolatai, szerelmes volt Istenbe, a fájdalomtól vonagló emberiségbe, amelyet útjába helyezett az Úr."

Marcello Candia kétszeresen szerencsés ember. Először, mert Isten elhalmozta ajándékokkal: gazdagsággal, tehetséggel, jósággal. Szép mosolyú, megnyerő, divatos mai kifejezéssel élve, karizmatikus ember volt. De, ami a legfontosabb, jól gazdálkodott a kapott talentumokkal. „Gazdag létére szegénnyé lett, hogy szegénysége által mások meggazdagodjanak."

III. Interjú Emília Candiával

Közös ismerősön keresztül kerültem kapcsolatba Marcello Candia Rómában élő húgával, Emília Candiával. Az öt testvér közül csak Marcello nem él. Az Emíliával folytatott beszélgetés, amelyet itt közlök, hozzásegített ahhoz, hogy még teljesebben megértsem Marcello életműve jelentőségét.

K: A testvérek hogyan fogadták Marcello elhatározását, azt hogy Brazíliába megy miszionáriusként, és vagyonával együtt életét is a szegények szolgálatába állítja?

V: Jól, sőt nagyon jól. Nem volt közöttünk semmiféle nézeteltérés; mi testvérek mindig is osztoztunk törekvéseiben. De mindannyiunk közül talán én voltam az, aki a leginkább magaménak éreztem vallási meggyőződését, eszméit, választásait. Amikor a nagy elhatározásra sor került, mi már mindannyian családot alapítottunk, míg ő mindenről lemondott, hogy eszményeinek élhessen. Helyesnek tartottuk tehát, hogy végre ő is megvalósítsa mindenkori vágyát.

K: Milyen volt Marcello Candia, mint testvér?

V: Rendkívül gyöngéd és ragaszkodó, mindig részt vett életünkben annak ellenére, hogy rengeteg elfoglaltsága volt és annyi ember sorsát vállalta magára. Mélyen gyökerezett benne a család iránti hűség érzése. Kilométerekben számítva igen-igen távol volt tőlünk, de lelkileg mindig nagyon közel, állandóan jelen volt életünkben.

K: Mi lesz fivére életművének sorsa most, hogy már nincs közöttünk?

V: Albert Schweitzerre gondolok, akinek kórházáról már senki sem beszél... Fivérem még életében gondoskodott arról, hogy műve ne maradjon folytatás nélkül. Emlékszem, volt neki egy kis füzete, amelybe bejegyezte azoknak az íróknak, szenteknek, gondolkodóknak egy-egy mondását, akik a legnagyobb hatást tették rá. Ezek között volt Machiavelli egy mondása, amelyet gyakran felolvasott nekünk is. Egy fejedelem tehetsége nem a kormányzásban mutatkozik meg, hanem abban, ha úgy rendezi el a dolgait, hogy azok nélküle is működnek. Marcellónak is gondja volt arra, hogy halála után életműve ne omoljon össze, bár meg volt győződve arról is, hogy az isteni Gondviselés bármilyen emberi tevékenységet helyettesíthet. A macapái kórházat pl. a brazíl kamilliánusoknak ajándékozta, mivel járatosak az egészségügy területén. Halála előtt nemsokkal pedig létrehozta a róla elnevezett Alapítványt, amelynek tagjai rendszeresen Brazíliába utaznak, hogy ellenőrizzék az általa létrehozott missziós művek munkáját. Mi testvérei utoljára 1984-ben jártunk Brazíliában az általa létesített második kármel felszentelése alkalmából. De nem a mi feladatunk, hanem a „Dr. Marcello Candia Alapítvány" tagjaié, hogy tökéletesen magukévá tegyék a testvérem által vallott szolgáló szeretet szellemét, és ebben az irányban maradva folytassák életművét.

Magyar papi lelkigyakorlat
júl. 13. estétől (18 óra 30) 17. reggelig

Helye: München, Schloss Fürstenried
Vezeti: P. Dr. Kozma György S. J.
Jelentkezés: Hegyi György, A-1030 Bécs, Gerlgasse 10/3

AZ EGYHÁZ SZAVA

„TARTSUK ELEVENEN ASSISI SZELLEMÉT!"

Az elmúlt félév egyik legkiemelkedőbb egyházi és politikai eseménye kétségkívül az 1986. október 27-én Assisiben magatartott béke-imanap volt. II. János Pál pápa kezdeményezésére és részvételével a keresztény egyházak és egyházi közösségek, valamint a világvallások vezetői együtt imádkoztak, eszmélődtek, hogy világunk törékeny és fenyegetett békéjének megvédéséhez kérjék az isteni segítséget. Az eseménynek világviszonylatban nagy teret szenteltek a tömegtájékoztatási eszközök. Maga a pápa hónapokig szinte minden alkalmat megragadott, hogy visszatérjen értelmezésére, jelentésére. Egyben — mintegy „apologia sui"-ként teológiailag is igazolta ezt a tág értelemben vett „ökumenizmust" azok vádjával szemben, akik szinkretizmust (a vallások és hitek összekeverését) látták benne. Főleg az 1986. december 22-i, a bíborosokhoz intézett beszédében fejtette ki — a Zsinat tanítása alapján — „Assisi szellemének" teológiáját. Most ezt a dokumentumot — a bevezető és a befejező pontok elhagyásával — teljes fordításban közöljük. De megemlítjük, hogy a pápa az 1987. január 1-re (dec. 11-én) kiadott békeüzenetében is azzal fordult a hívőkhöz, főleg a keresztényekhez, hogy kötelezzék el magukat a béke keresésére — imában és elmélkedésben — úgy, ahogy ezt az Assisiben megtartott béke-imatalálkozó érzékeltette. Teljes egészében Assisi „szellemének" szentelte karácsonyi üzenetét is, amelyből két pontot idézünk.

A karácsonyi üzenetből

„Róma püspöke még egyszer köszönetet mond mindenkinek: a keresztény egyházakhoz és egyházi közösségekhez tartozó testvéreknek, a nem keresztény vallásokhoz tartozó testvéreknek. Köszönetet mond mindnyájunknak egyenként azért a különleges napért, amelyen

— szemben a föld hatalmasságaival, amelyek mérhetetlen gazdagságot ölnek bele a fegyvergyártásba, elpazarolják a drága erőforrásokat és apokaliptikus pusztítással rémítenek;

szemben ezekkel a fenyegető hatalmakkal; —

elhatároztuk, hogy szegények leszünk:

— szegények, mint Krisztus, Isten Fia és a világ üdvözítője;
— szegények, mint Ferenc, Krisztus beszédes képmása;
— szegények, mint annyi nagy lélek, akik megvilágították az emberiség útját.

Ezt határoztuk, mivel nem áll rendelkezésünkre más eszköz, mint a szegénység és a gyengeség hatalma: egyedül az imádság és a böjt..."

„Testvéreim, szerte a földön! Ha Isten ennyire szeretett bennünket, hogy ember lett velünk, hogyne szeretnénk mi is egymást egészen addig, hogy megosztjuk másokkal mindazt, amit valamennyiünk örömére adott? Egyedül az adakozó szeretet alakíthatja át bolygónk arculatát úgy, hogy a szellemeket

és a szíveket a testvériség és a béke gondolatai felé fordítja. Világunk férfiai és női! Krisztus azt kéri, hogy szeressük egymást. Íme, ez karácsony üzenete, ezt kívánom mindnyájatoknak teljes szívemből."

Beszéd a Bíborosi Kollégiumhoz és a Római Kúriához

1986. dec. 22-én a pápa fogadta közvetlen munkatársait, a bíborosokat és a Római Kúria tagjait, kikhez hosszú beszédet intézett. Miután köszönetet mondott karácsonyi jókívánságaikért, amelyeket az új dékán, Agnelo Rossi bíboros tolmácsolt, a szokástól eltérően nem vázolta az eltelt év egyházi eseményeit, hanem az okt. 27-i assisi béke-imanapra irányította a figyelmet, amelyre leginkább felfigyelt a világ. Az 1. pont bevezetője után a pápa így folytatta:

„2. Ez az esemény számomra olyan jelentősnek tűnik, hogy önmagában elmélyült eszmélődésre serkent bennünket: világítsuk meg egyre jobban jelentését Isten örök Fia megtestesülése fényében, amelyre karácsonykor emlékezünk. Mert világos, hogy nem elégedhetünk meg magával a ténnyel, az imanap sikeres megrendezésével. Az Assisi Nap kétségtelenül arra ösztönöz mindenkit, akinek személyes és közösségi életét a hitmeggyőződés irányítja, hogy vonja le belőle a következtetéseket a békéről alkotott elmélyültebb felfogás és az érte vállalt újabb elkötelezettség területén. De talán az imanap főleg arra szólít bennünket, hogy keresztény és katolikus hitünk fényében „értelmezzük" az Assisiben történt eseményt és annak jelentését. Csakugyan az ilyen horderejű esemény megfelelő értelmezési kulcsát a II. Vatikáni Zsinat tanítása nyújtja nekünk, amely meglepően egyesítette a bibliai kinyilatkoztatáshoz és az Egyház hagyományához való szigorú hűséget korunk szükségleteinek és nyugtalanságainak tudatosításával, amelyről számos beszédes ‚jel' tanúskodik (vö. Gaudium et spes 4).

3. A Zsinat több ízben kapcsolatba hozta az Egyház önazonosságát és küldetését az emberi nem egységével, főleg amikor az Egyházat így határozta meg:

„... az Egyház Krisztusban mintegy szakramentuma, vagyis jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész egységének" (Lumen gentium 1; GS 42).

Ez a gyökeres egység, amely az emberi lény önazonosságához tartozik, az isteni teremtés misztériumán alapul. Az egy Isten, – akiben hiszünk, Atya, Fiú és Szentlélek, Szentháromság, a Genezis teremtéselbeszélése szerint (vö. Ter 1,26kk; 2,7,18-24) – különleges figyelemmel teremtette a férfit és a nőt. Ez az állítás mély igazságot tartalmaz és közöl: az egész emberi nem, minden férfi és nő egyetlen isteni eredetét állítja, ami az isteni képmás egységében tükröződik. Mindenki lelkében hordozza (vö. Ter 1,26), és önmagától közös cél felé irányít (vö. Nostra aetate 1). „Magadnak (magad h o z) teremtettél minket, Urunk – kiált fel Szent Ágoston, az érett gondolkodó, Vallomásai elején –, és nyugtalan a szívünk, amíg meg nem nyugszik tebenned!" A Dei Verbum kezdetű dogmatikai konstitúció kijelenti: „Isten, aki az Ige által teremt (vö. Jn 1,3) és tart fenn mindent, a teremtett dolgokban örök tanúbizony-

ságot tesz az emberek előtt önmagáról (vö. Róm 1,19-20) ... Szüntelenül gondját viselte az emberiségnek, hogy mindazoknak örök életet adjon, akik állhatatosan kitartanak a jóban és keresik az üdvösséget (vö. Róm 2,6-7)" (DV 3).

Ezért csak e g y e t l e n isteni terv létezik minden e világra jövő ember számára (vö. Jn 1,9), egyetlen őselv és cél, bármilyen legyen bőrének színe, történelmi vagy földrajzi helyzete, amelyben él és cselekszik, bármilyen a kultúrája, amelyben felnőtt vagy kifejezi magát. A különbözőségek kevésbé jelentősek az egységhez viszonyítva, amely gyökeres, alapvető és meghatározó.

A. Az egyetlen és végleges isteni terv középpontjában Jézus Krisztus áll, aki Isten és ember, „akiben az ember megtalálja a vallásos élet teljességét; Isten őbenne engesztelődött ki a világgal" (NA 2). Amint nincs férfi vagy nő, aki ne hordaná magában az isteni eredet jelét, úgy senki sem maradhat a „mindenkiért meghalt" Jézus Krisztus, a világ Üdvözítője (vö. Jn 4,42) művén kívül vagy annak peremén. „Vallanunk kell: a Szentlélek mindenkinek módot ad arra — Isten tudja, miképpen —, hogy a húsvét titkában részesedjék" (GS 22).

A Timóteusnak írt első levélben olvassuk: „(Isten) azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön és eljusson az igazság ismeretére. Hiszen egy az Isten, egy a közvetítő Isten és ember között: az ember Krisztus Jézus" (1Tim 2,4-6).

Az emberi nem teremtményi egységét és Krisztus üdvözítő művének egységét s annak ragyogó misztériumát képviseli az Egyház mint szolgáló és eszköz; ez a titok nyilvánult meg világosan Assisiben, a vallásfelekezetek különbözőségei ellenére, amelyeket nem rejtettek és nem enyhítettek.

5. E misztérium fényénél ugyanis a különbözőségek, elsősorban is a vallási különbözőségek, amennyiben nem felelnek meg Isten tervének, más rendhez tartoznak. Míg az egység a teremtésből és a megváltásból ered, tehát „isteni" rendhez tartozik, a különbségek (a vallási megoszlások is) inkább „emberi tényezőtől" függnek, és meg kell szüntetni őket a teremtésből fakadó nagyszerű egységterv fokozatos megvalósításával. Kétségkívül vannak olyan különbségek, amelyekben az Isten által a népeknek adott géniusz és lelki „gazdagságok" (vö. Ad gentes 11) tükröződnek. De nem ezekre utalok, hanem azokra a különbözőségekre, amelyekben a történelem során a gonosz szellemtől félrevezetett emberi szellem korlátai, fejlődése és hanyatlása nyilatkoznak meg (LG 16).

Az emberek gyakran nincsenek tudatában a közös eredetből és rendeltetésből fakadó, az egyetlen isteni tervből származó gyökeres egységüknek; és amikor különféle és egymással össze nem egyeztethető vallásokat követnek, azt érezhetik, hogy megosztottságuk legyőzhetetlen. De ennek ellenére bele vannak foglalva Isten egyetlen, Jézus Krisztusban megvalósuló tervébe: Krisztus ugyanis „bizonyos módon egyesült minden emberrel" (GS 22), még ha ők ennek nincsenek is tudatában.

6. Istennek az emberiségre vonatkozó nagy tervében találja meg az Egyház önazonosságát és feladatát „mint az üdvösség egyetemes szentsége", tehát

éppen mint az Istennel való bensőséges egyesülés és az egész emberi nem egységének jele és eszköze" (LG 1). Ez azt jelenti, hogy az Egyház arra van hivatva, hogy minden erejével (az evangelizálással, imával, párbeszéddel) igyekezzék megszüntetni az emberek megosztottságát és helyreállítani azok egységét, akik eltávolodnak eredetüktől és végcéljuktól s így egymás ellenségei lesznek. De jelenti azt is, hogy az egész emberi nem, bonyolult története során, különböző kultúráival arra hivatott, hogy „Isten új népévé váljék" (LG 13), amelyben meggyógyul, megszilárdul és felemelkedik Isten áldott egysége az emberrel és az emberi család egysége. „Isten népének katolikus egységébe, amely előre jelzi és előmozdítja az egyetemes békét, minden ember meg van híva. Különféle módon, de ehhez az egységhez tartoznak vagy ehhez vannak rendelve mind a katolikus hívők, mind Krisztus más hívei, mind pedig általában valamennyi ember, akiket az Isten kegyelme meghívott az üdvösségre" (LG 13).

7. A teremtés és a megváltás eseményére alapozott egyetemes egység nyomot hagy az emberek élő valóságában, a különböző vallásokhoz tartozó emberek életében. Ezért a Zsinat arra szólította fel az Egyházat, hogy fedezze fel és tisztelje az Ige magvait, amelyek jelen vannak ezekben a vallásokban (Ad gentes 11), és azt állította, hogy mindazok, akik még nem fogadták be az Evangéliumot, Isten egyetlen népe legfőbb egységéhez vannak „rendelve", amelyhez Isten kegyelme, a hit és a keresztség ajándéka révén már valamennyi keresztény hozzátartozik. E keresztényekkel a katolikusok, akik „megőrzik a közösség egységét Péter utóda alatt", „több oknál fogva" egységben vannak (vö. LG 15).

Pontosan az Isten egyetlen népéhez való „odarendeltség" (ordinatio) valóságos és objektív értéke (amely gyakran rejtve marad szemünk előtt) nyilatkozott meg az Assisiben tartott imanapon; ugyanakkor a keresztények képviselőivel végzett közös imában kifejeződött az a mély egység, amely már megvan közöttünk Krisztusban és a Szentlélekben, eleven és működik, mégha nem is teljes.

Így az Assisi eseményt látható illusztrációnak, a tények leckéjének, mindenki által érthető katekézisnek tekinthetjük: Kifejezte azt, amit az ökumenikus elkötelezettség és a vallások közötti párbeszéd feltételez és jelent, úgy, ahogy azt a II. Vatikáni Zsinat ajánlotta és előmozdította.

8. Az ilyen elkötelezettség ihletője és alapvető irányítója mindig az egység misztériuma, akár a hit és a keresztség által Krisztusban már elért egységről van szó, akár arról, amely az Isten népéhez való „odarendeltségben" fejeződik ki, amelyet tehát még teljességében meg kell valósítani.

Az első feladat kellő és mindig érvényes kifejezését az ökumenizmusról szóló, „Unitatis redintegratio" határozatban találjuk meg. A másodikét pedig a vallások kapcsolatairól és a vallásközi párbeszédről szóló „Nostra aetate" kezdetű nyilatkozatban. Mindkettőt a Lumen gentium című konstitúció összefüggésében kell olvasnunk.

Az ökumenizmushoz viszonyítva a vallásközi párbeszéd még elég új: éppen ehhez szolgáltat értékes gondolatelemeket az Assisiben tartott imanap, ha a nem keresztény vallásokról szóló, Nostra aetate nyilatkozat figyelmes olvasása fényében szemléljük az eseményt.

E nyilatkozat elején is az emberiség egységéről olvasunk, arról, ami közös az emberekben, ami összeköti őket egymással: „Az összes népek egyetlen közösséget alkotnak; egy az eredetük is, hiszen Isten telepítette be az emberi fajjal az egész földet. Egy a végső céljuk is: az Isten. Isten gondviselése, tevékeny jósága és üdvözítő terve pedig kiterjed mindenkire, amíg csak egybe nem gyűlnek a választottak a Szent Városba, amelyet Isten dicsősége fog beragyogni, és az ő fényében járnak majd ott a népek" (NA 1).

A Nyilatkozat a következő pontokban azt tanítja, hogy értékelnünk kell a különböző, nem keresztény vallásokat gyökeres egységünk általános keretében, de kiemeli azokat az igazi értékeket is, amelyek erőfeszítéseiket jellemzik, amikor választ keresnek „az emberi állapot megoldatlan rejtélyeire". Az Egyház szerint ezekben az erőfeszítésekben „megcsillan egy sugara annak az igazságnak, amely megvilágosít minden embert" (NA 2). Így „a katolikus egyház semmit sem vet el abból, ami ezekben a vallásokban igaz és szent"; sőt „buzdítja gyermekeit, hogy okosan és szeretettel, párbeszédet folytatva... mutassák be a keresztény hitet és életet, de ismerjék el, őrizzék meg és fejlesszék tovább azokat a lelki és erkölcsi, társadalmi és kulturális értékeket, amelyek ezekben a vallásokban találhatók" (NA 2).

Az Egyház így mindenekelőtt elismeri és tiszteli az Isten népéhez való „odarendeltséget", amelyről a Lumen gentium beszél, és amiről korábban szóltam. Amikor így cselekszik, tudatában van annak, hogy isteni intést követ, mivel maga a Teremtő és Megváltó rendelkezett úgy szeretettervében, hogy ilyen titokzatos kapcsolat legyen a vallásos emberek és Isten népe egysége között.

Mindenekelőtt sajátos kapcsolat van a zsidó néppel: „amely a szövetségeket és az ígéreteket kapta, és amelyből Krisztus test szerint származik" (LG, 16). Különleges lelki „kötelék" fűzi tehát az Egyházat a zsidó néphez (NA 4). „De azokra is kiterjed az Isten üdvözítő szándéka, akik elismerik a Teremtőt; köztük elsősorban a mohamedánokra, akik azt vallják, hogy Ábrahám hitén vannak, velünk együtt imádják az egy Istent, aki irgalmas, és az utolsó napon megítéli az embereket" (LG 16). És ott van még a kapcsolat azokkal, „akik homályos képekben keresik az ismeretlen Istent", minthogy Ő nincs távol egyiküktől sem (vö. Csel 17,25-28) (LG 16).

9. Az Assisiben tartott imanap látható kifejezése volt a II. Vatikáni Zsinat e tanításának, amikor úgy mutatta be a katolikus egyházat, hogy kézen fogja keresztény testvéreit, e keresztények pedig valamennyien együtt kezet nyújtanak a nem keresztény vallásokhoz tartozó testvéreknek. Assisiben, az imanap által, Isten kegyelmével sikerült a gyakorlatba átvinnünk – a szinkretizmus legkisebb árnyéka nélkül – meggyőződésünket az emberi család terem-

téstől és közös rendeltetésből fakadó egységét és a nem keresztény vallások értelmét és értékét illetően, úgy, ahogy ezt a Zsinat hangsúlyozta.

És vajon az imanap nem tanított meg bennünket arra, hogy nyitottabb és éleslátóbb szemmel újraolvassuk a zsinati tanítást Isten üdvözítő tervére, Krisztus központi helyére és arra az alapvető egységre vonatkozóan, amely az Egyház szolgálatának kezdete és végcélja? A katolikus egyház feladata teljesítése közben jelent meg gyermekeinek és a világnak, „előmozdítva az egységet és a szeretetet az emberek, sőt a népek között (NA 1).

Ebben az értelemben azt kell mondanunk, hogy a katolikus egyház önazonossága és öntudata megerősödött Assisiben. Az Egyház ugyanis (vagyis mi magunk) jobban megértette az esemény fényénél, hogy mi az igazi értelme az egység és a kiengesztelődés szolgálatának, amelyet az Úr ránkbízott, és amelyet ő maga gyakorolt elsőnek, amikor felajánlotta életét nemcsak a népért, hanem „hogy összegyűjtse Isten szétszórt gyermekeit" (Jn 11,52).

10. Az Egyház ezt a lényeges szolgálatát különböző módokon gyakorolja: az evangelizálás, a szentségek kiszolgáltatása és a lelkipásztorkodás révén – Péter utóda és a püspökök vezetésével –, a papok, diakónusok, szerzetesek és szerzetesnők mindennapi szolgálatával, a misszionáriusok és katekéták erőfeszítése és tanúságtétele révén, a szemlélődők csendes imája és a betegek szegények, elnyomottak szenvedése által, a keresztények közötti párbeszéd és együttműködés számos útján, amint igyekeznek megvalósítani a Boldogságok eszményeit és előmozdítani Isten országa értékeit.

Az Egyház ezt a szolgálatát teljesítette Assisiben is, ha úgy tetszik, szokatlan módon, de azért nem kevésbé elkötelezetten és hatékonyan. Ezt elismerték vendégeink, akik kifejezték örömüket és arra buzdítottak, hogy folytassuk a megkezdett utat.

Másrészt a világ helyzete, amint látjuk, karácsony vigíliáján olyan, hogy önmagában is sürgető felhívás: találjuk meg és tartsuk mindig elevenen Assisi szellemét mint a jövőbe vetett reménység indítékát.

11. Assisiben különösképpen felfedeztük a békéért végzett ima egyedülálló értékét; azt is, hogy nem lehetséges a béke az ima, mindenki imája nélkül, amelyet ki-ki saját önazonossága és igazságkeresése szerint végez. És ebben az előbb mondottak szerint meg kell látnunk egy másik csodálatos megnyilatkozását annak az egységnek, amely összeköt bennünket, túl a mindenki által ismert különbségeken és megosztottságokon. Minden igazi ima a Szentlélek befolyásával történik, „aki hathatósan közbenjár értünk", „mert mi még azt sem tudjuk, hogyan imádkozzunk helyesen". „A Lélek maga könyörög helyettünk szavakba nem foglalható sóhajtásokkal. Aki vizsgálja a szíveket, tudja, hogy mit kíván a Lélek" (vö. Róm 8,26-27). Vallhatjuk ugyanis, hogy minden igazi imát a Szentlélek sugall, aki titokzatosan jelen van minden ember szívében.

Láttuk Assisiben az egységet, amely abból a tényből fakad, hogy minden férfi és nő képes imádkozni, vagyis alávetni magát teljesen Istennek és szegénynek ismeri el magát Őelőtte. Az ima egyik eszköz, hogy megvalósítsuk Isten tervét az emberek között (vö. Ad gentes 3).

Így nyilvánvalóvá vált, hogy a világ nem adhatja a békét (vö. Jn 14,27), hanem az Isten ajándéka, és hogy Tőle kell kérnünk mindenki imája révén." (...)

A befejező 12. és 13. pontok közvetlenül a hallgatókhoz, a bíborosokhoz és a Római Kúria tagjaihoz szóltak. A Pápa ismét emlékeztetett arra, hogy Krisztus bizonyos módon minden emberrel egyesült, amikor megtestesült. Az Egyháznak, az üdvösség egyetemes szentségének küldetéséhez tartozik, hogy — Assisi szellemében — az egység és a béke szolgálója legyen a világban.

(Sz. F.)

ARANYSZÁJÚ SZENT JÁNOS A VILÁGIAK FELELŐSSÉGÉRŐL

A keresztény ókor legkiválóbb szónokának beszédei, szentírásmagyarázatai a hívek életéről is reális képet nyújtanak; tulajdonképpen tükrök, amelyekben láthatjuk kora laikusainak életét és keresztényi feladatait. Ezekből válogattunk ki néhány szemelvényt.

A keresztény méltósága a Krisztussal való bensőséges egységből ered:

„Krisztusra mint alapra építsünk. Úgy kapcsolódjunk hozzá, mint a szőlővessző a szőlőhöz, ne álljon semmi Krisztus és közénk, mert abban a pillanatban, ha a legkisebb szakadás is fellépne viszonyunkban, elveszünk. ... Mi nemcsak kapcsolódunk Krisztushoz: egységben vagyunk vele, s a legkisebb távolság is a halálunkat jelenti. Írva van ugyanis: „Lám, elvesznek, akik elszakadnak tőled" (Zs 73,27). Forrjunk tehát egybe vele, mégpedig tetteink által, mert ő mondja: „Aki ismeri és teljesíti parancsaimat, az szeret engem" (Jn 14,21). Ő a fej, mi a test; lehet üres tér a fej és a test között? Ő az alap, mi az építmény; ő a szőlőtő, mi a szőlővesszők; ő a férj, mi a feleség; ő a pásztor, mi a nyáj, ő az út, mi az utasok; mi vagyunk a templom, ő lakik bennünk; ő az idősebb testvér, mi a fiatalabbak; ő az örökös, mi a társörökösök; ő az élet, mi az élők; ő a feltámadás, mi a feltámasztottak; ő a fény, mi a megvilágítottak. — Mindez a vele való egységről beszél, mindez jelzi, hogy nem lehet a legkisebb űr sem Krisztus és mi közöttünk. Aki a legcsekélyebb módon is eltávolodik tőle, az látni fogja, hogy a szakadék növekszik, és végül teljesen leválik. A test tönkremegy, bármilyen finoman is vágja át a kard. S a vékony repedések nem vezetnek-e az épület összeomlásához? Ha kicsit is bevágjuk az ágat, elszárad az. Az a kis vágás a minden. Amikor tehát kisebb vétket követtünk el, amikor kicsit voltunk csak hanyagok, ne tekintsük azt csekélységnek, különben naggyá fejlődik" (Homilia 8,4 in 1Cor.).

Ha ilyen mély kapcsolat fűzi a keresztényt Jézushoz, akkor komoly feladatok várnak rá:

„Semmi sem oly hiábavaló, mint az a keresztény, aki nem törődik avval, hogy megmentse testvérét. Ne hivatkozz szegénységedre! Az a szegény asszony, aki két fillért tett a perselybe, ellened szól. Valamint Péter is, aki azt mondta: ‚Aranyam, ezüstöm nincs.' ... És Pál is, aki annyira szegény volt, hogy éhezett.

Ne hivatkozz arra, hogy jelentéktelen ember vagy, mert az apostolok is egyszerű emberek voltak, alacsony réteghez tartoztak! Ne hivatkozz tudatlanságodra, mert ők is tanulatlanok voltak! De ha rabszolga vagy, ha menekült lennél is, akkor is sokat tehetsz: az volt Onesimusz is. Beteg vagy? Timóteus is az volt. ... Mindenki hasznos lehet felebarátjának, csak legyen kész megtenni a tőle telhetőt. Nem látod, milyen erősek, szépek, égre törők az erdőben a fák? S mégis, kertünkben szívesebben látjuk a gyümölcsökkel megrakott gránátalma- vagy olajfákat: ezek ugyanis hasznosak, míg amazok szépsége meddő, kevesebb bennük a haszon. Ez utóbbiakhoz hasonlítanak azok az emberek, akik nem Krisztusból táplálkoznak, illetve még ezekhez sem, mert csak büntetést érdemelnek, míg a meddő fák hasznosak lehetnek az építkezésnél. Hogy nevezhetnénk kovásznak azt, aki nem képes megkelesztetni a tésztát, amibe belekeverték? Illatszernek nevezhetjük azt az anyagot, amely nem tölti el illatával a hozzá közeledőket? Ne mondd: Képtelenség hatni a másikra. Lehetetlen az, hogy semmi se történjék akkor, ha te valóban keresztény vagy. A keresztény lényegéhez tartozik a cselekvés. Éppen olyan ellentmondás azt állítani a keresztényről, hogy nem lehet felebarátja hasznára, mint azt mondani a napról, hogy nem világít és nem melegít. Ne mondd tehát: lehetetlen. Az ellenkezője lehetetlen: Ne sértegesd az Istent! (Homilia 20,4, in Act. Apost.)

Többször megmagyarázza, hogy miben áll az igazi keresztény szeretet:

„Az igazi szeretet távolról sem tekinti a saját érdekét, hanem mindenekelőtt felebarátja javát nézi; nem is veszi észre, mire van szüksége, csak másokon keresztül. Az tartja életben az egyház testét, hogy a lelki táplálék eljut minden tagba. Az a tag tehát, amelyik saját magának tartaná vissza ez egész táplálékot, önmagának és az egész testnek ártana. Így például saját vesztét okozná az a gyomor, amelyik magának tartaná meg a táplálékot, miközben a többi testrész elsorvadna. Ha viszont – megtartva maga számára a szükséges táplálékot – továbbadja a maradékot a többi tagnak, mind ő, mind pedig amazok kiváló egészségnek örvendenek. Hasonlóképpen csak saját magad és embertársaid romlását okozod, ha magadnak tartod meg, s nem adod át embertársaidnak a tanítást, amelyet tőlünk kapsz" (Sermo 9,2. in Gn).

„Íme, a tökéletes keresztény szabálya, pontos meghatározása: keresd az általános jót. Azzal utánzod legjobban Krisztust, ha buzgólkodsz felebarátod javán. Ha valaki nem törekszik a mások hasznára lenni, semmilyen erénye sem lehet tökéletes. Ennek bizonyítéka az a félénk bár hű szolga, akit azért

korholt az Úr, mert nem kamatoztatta a rá bízott talentumot. Mire jó tehát, testvérem, ha böjtölsz, megtagadod magad és siratod bűneidet? Ha mindezek mellett haszontalan vagy embertársaidnak, akkor cselekedeteidben nincs megosztottság?" (Homilia 25,3-4 in 1Kor).

Aranyszájú Szent János nemcsak általánosságban hívja fel a keresztény figyelmét arra, hogy Krisztussal egyesült életének lényege az apostolkodás. Konkrét példákkal is szolgál, hogyan valósíthatjuk meg azt. A vidéki jómódú birtokos és családapa számára is ecseteli az igazi hithirdető magatartását: „Fürdőket és kereskedéseket építesz a falvakban? A városok laza erkölcsét vezeted be vidéken, megrontod a parasztokat, s ennek az lesz a szükségszerű következménye, hogy féktelenekké válnak. A mulandó népszerűség keresésével saját érdekeid ellen dolgozol. Ehelyett inkább törekedjél arra, hogy kereszténységre térítsed a falusiakat, ha még pogányok, vagy gyarapítsad őket erényekben, ha már hozzánk tartoznak. De hogyan javíthatsz életükön, ha továbbra is látják, hogy elhanyagolod lelkük sorsát? Építs fürdők helyett templomokat! Egyetlen birtok se maradjon templom nélkül! Ne mondd, hogy van már templom a szomszéd faluban! Legyen a te birtokodon! Ezenfelül gondoskodj arról, hogy megélhessen a hitoktató, a diakónus és az egész papi közösség! Úgy törődj evvel az egyházzal, mintha saját lányodnak adnál hozományt. Így lesz áldás számodra a falu. Ha a császár kérné tőled, hogy építs neki házat – mégha csak egy éjszakára is – nem sietnél eleget tenni kérésének? Ne adj tehát kevesebbet Istennek mint a császárnak! Túl költségesnek találod a vállalkozást? Ne nézd az áldozatot: minden későbbi termésnek te veted meg az alapját. Neked lesz köszönhető, ha hitújoncok lesznek a szomszéd falvakban" (Homilia 18,4-5 in Ac).

„Kedveseim, tanuljátok meg leckémet, és hazatérve terítsetek két asztalt: az egyik legyen az élelemé, másik a lélek táplálékáé. A férj ismételje a kapott tanítást, az ő szájából hallja a felesége, értsék meg gyermekei, de szolgái se legyenek megfosztva a jó hírtől. Tegyétek templommá házatokat, mert számon kérik tőletek gyermekeitek és szolgáitok lelki üdvét. Amint mi felelni fogunk a ti leketekért, úgy felel majd mindenikötök rabszolgája, felesége és gyermekei lelki üdvéért" (Sermo 6,2 in Gn).

„Kényeztessük tagjainkat, és ne nyugtalankodjunk Krisztus tagjai miatt? Nemde borzalmas dolog lenne, ha valaki látná, hogy elrohad a húsa s nem törődne vele? Bizonyára nem néznéd tétlenül, ha egyik rabszolgád vagy szamarad egyik testrésze üszkösödni kezdene. De amikor látod, hogy Krisztus testét támadja meg a betegség, futva mész el mellette?" (Homilia 44,4, 1Cor)

„Nem nehéz annak kiszolgáltatni a szentségeket, aki helyes oktatást kapott és aki hisz. De micsoda munka és bölcsesség szükséges akkor, ha hitetleneket kell tanítani és téríteni" (Homilia 6,31 in 1Cor).

„Ma nem győztem meg hallgatómat? Lehetséges, hogy sikerül holnap, holnapután, négy nap múlva vagy valamikor. A halász, aki egész nap hiába vetette ki hálóját, néha este fog halat, vagy éppen akkor, amikor már indulni

akar. A földmíves sem szűnik meg megmunkálni földjét, jóllehet éveken keresztül gyenge volt a termés: néha egy év behozza – mégpedig bőségesen – az elmúlt évek veszteségeit... Isten nem azt kívánja tőlünk, hogy sikeresek legyünk, hanem azt, hogy dolgozzunk. S munkánkat nem fizeti meg kevésbé azért, mert nem hallgattak meg... S vajon megszűnik kísérteni az ördög minden egyes hívőt, mivel látja, hogy sokan közülük megmenekülnek? Nézzétek, milyen gonddal, milyen pokoli kitartással, milyen förtelmes figyelmességgel követi a lelket, míg csak az utolsót nem lélegzi!" (De Lazaro, Concio I 2-6)

„Mégha a legtökéletesebb cselekedeteket is hajtottuk végre, de szétromboljuk az egységet, úgy fognak megbüntetni bennünket, mintha Krisztus testét téptük volna darabokra. ... És nemcsak azoknak beszélek, akiknek valamilyen vélt méltóságuk van, hanem az alattvalóknak is. Egy szent ember igen merész kifejezést használt valamikor: ezt a bűnt még a vértanúság sem törli el. Ugyanis miért szenvedsz vértanúságot? Nemde Jézus Krisztus dicsőségére? Te pedig Krisztusért adod életed, de pusztítod az egyházat, amelyért meghalt Krisztus? ... Ellenségeink támadásai kevesebbet ártanak, mint megosztottságaink: azok az egyház dicsőségét növelik, ezek a világ gúnyjának szolgáltatják ki" (Homilia 11,4 in Ep.).

Lábnyomok

Egyszer valaki azt álmodta, hogy az Úrral együtt
menetelt az úton,
miközben életének egyes jelenetei
villantak fel előtte az égbolton.

Visszapillantott,
s két sor lábnyomot látott a homokban
egymás mellett haladva:
a sajátját és az Úrét...
Amikor az utolsó jelenethez érkezett, újból
visszapillantott a lábnyomokra.
És ekkor észrevette, hogy az út folyamán
sokszor csak egy sor lábnyom volt látható.

Arra is felfigyelt,
hogy ez életének legkeservesebb szakaszainál fordult elő.
Bántotta a dolog és megkérdezte az Urat: Uram, Te megígérted, hogy
ha követlek téged, Te mindig velem jársz életem útjain.
De íme, a legnyomasztóbb esetekben csak
egyetlen sor lábnyom látható.
Nem értem, hogy éppen akkor hagytál volna el,
mikor leginkább szükségem volt Rád.

Az Úr így felelt:
Drága gyermekem, én szeretlek téged, és sohasem hagynálak el.
A megpróbáltatás idején,
amikor úgy szenvedtél, — amikor csak egy sor lábnyomot látsz, —

akkor karjaimra vettelek,
és úgy hordoztalak.

DÉL KERESZTJE ALATT

A pápa legutóbbi, s ezidáig legtávolabbi látogatása két ázsiai országnak (Bangladesh és Szingapúr), Óceániának és egy Afrikához tartozó szigetcsoportnak (Seychelle) is szólt. De hosszabban tartózkodott Új-Zélandban és Ausztráliában. Innen kaptunk beszámolókat magyar nyelven. Az ausztráliaiból – helyszűke miatt – csak részleteket tudunk közölni.

Az új-zélandi látogatás

Egy új-zélandi teremtésmonda szerint, amikor az Úristen megteremtette a világot, egy maréknyi földmorzsa maradt a kezében. Gondolkodott, mit csináljon evvel a keverékkel. Szétnézett a föld felett, és felfedezett egy üres helyet. Ide borította le tenyerének tartalmát; így lett Új-Zéland. Magas hegyek, selymes dombok, dúsfüvű síkságok . . . , s állíthatjuk, hogy földünk minden szépségéből juttatott ide a Teremtő.

Eddig a monda. Ez a valóban szép ország, amely majdnem háromszor nagyobb mint Magyarország, szerényen húzódik meg földünk legtávolabbi pontján. A három és félmillió lakosból körülbelül 2.000.000 tartozik keresztény egyházakhoz; a katolikusok 15 százalékban, reformátusok 16,5, míg az anglikánusok 25,7 százalékban. A vallás gyakorlása nem nagyobb, mint Európában: 15–25 százalék között mozog.

A lakosság 3,4 százaléka maori, a többiek részben Angliából vándoroltak be, sokan a csendes-óceáni térségből származnak és egyre nagyobb az európai kontinensről idemenekülők száma. Az egyik ember angolul fohászkodik az Istenhez, a másik németül, kínaiul, lengyelül, mintegy 3.000 magyarul imádkozik családjáért és távoli hazájáért.

Egy sokrétű, fénnyel és színekkel teli szép világ, amelyben az angol nyelv köti össze egymással az embereket. Eltűnt az Európából magunkkal hozott nemzetiségi előítélet, mert egy harmadik nyelven értjük meg egymást. Az Európában oly sok civódásra okot adó vallási torzsalkodások is szinte ismeretlenek. Nem felülről irányítva, hanem józan ésszel belátva ismerték fel a különböző keresztény egyházak tagjai, hogy mindannyian Krisztusban hisznek. Az ökumenikus gondolat tölti be a hívők lelkét, így a magyarokét is.

Zoli, az egyik kálvinista magyar meséli: „Tudod, otthon csak kálvinista voltam, katolikusra alig néztem rá; nem voltam kíváncsi a pápistákra. De nézd, most itt vagyunk! Kevesen és nyomorultul jöttünk ide, s úgy kezdtük, ahogy otthon abbahagytuk. Aztán rájöttünk, hogy csak az Isten segíthet rajtunk, s

mi magunkon. Erzsi is azt mondta, hogy nincs kálvinista meg katolikus Isten, hanem csak egy van. És most vagyunk. Gyere el a Magyar Házba, majd meglátod, hogyan."

El is mentem. Részvénytársasági alapon megvettek egy elhagyott baptista templomot. A küszöbnél megtorpantam. Mozaik kövecskékből kirakva állt a padlón: „Itt Magyarországra lépsz be!" A mozaik alatti földet az elhagyott házából hozták. Minden hazalátogató egy marokkal. Béla megjegyzi: „Karcsikám, ez nem katolikus, nem kálvinista föld; ez magyar és keresztény".

Nem jutottam szóhoz. Én, aki a kecskeméti kálvinista gimnáziumnak köszönhetem, hogy katolikus maradtam, éreztem, hogy igaza van.

Christchurch-ben éltem át ezt, de még mást is. Itt találkoztam a déli sziget legendás hírű plébánosával, Father Bebannel, aki – akárcsak az előző években – most is eljött Szent István napján a Magyar Klubba, ahol ünnepi beszédet mondott. Nagyszülei Dalmáciából kerültek ide; csak angolul tud, és így mondja nekem is: „Egy hazából származunk, Szent István király mindnyájunkat összeköt." Mintegy 100 magyar hallgatta, és amikor beszéde végére ért, kijelentette: Ha már itt van, nem árt meg a jelenlevőknek egy mise sem. Erre várt mindenki. S amikor a rögtönzött oltárhoz lépett, ki kísérte? A kálvinista Zoli és barátja. Bár nem éppen előírásos, mégis olyan begyökerezett szokás ez, hogy Father Beban is belenyugodott.

A magyar katolikusok és kálvinisták számomra eddig elképzelhetetlen megbékéléssel várták a „lengyel pápát". Mert ha lengyel, egy kicsit „magyar" is.

II. János Pál Auckland és az ország fővárosa, Wellington után november 23-án Christchurch-ben folytatta diadalútját. S ez valóban diadalút volt. Maorik, malájok, fehérek, a különböző keresztény egyházak tagjai, vallási megkülönböztetés nélkül énekelték a „Veni sanctét". Sajnos, ezt magam már nem élhettem át, de az egy héttel későbbi levelek özöne mindent elmesélt. Edit írja: „Itt volt a Szentatya, eljött hozzánk. Ennyi embert csak Rómában, a Szent Péter téren tudok elképzelni. A Cathedral of Blessed Sacrament-ben (ez a csendes-óceáni térség legnagyobb katolikus temploma) „ökumenikus mise" volt, ahol minden keresztény egyház vezető képviselője jelen volt. A tábori misén mintegy 25.000 katolikus áldozott. Ilyesmit még nem élt át Új-Zéland. Először láthatta mindenki, hogy mennyien vagyunk itt." Egy Bécsből bevándorolt idős hölgy, R. Sarolta leveléből sértődés hangzik ki: „A hatalmas katedrálisba nem juthattam be, mert ökumenikus Isten-tisztelet volt, s csak a különböző egyházak küldöttségeinek jutott hely. Ha protestáns lettem volna, kaptam volna talán helyet, így csak kívülről hallgattunk. De a sportstadionba mindnyájan befértünk. Lehettünk úgy 30–40.000-en. Igen sok pap, rengeteg férfi és nő áldoztatott. A Szentatya csak a szegény betegeknek adta az Úr testét. Gondoltam rátok és az imádság mellett elküldöm a belépőjegyemet."

Hilda, aki házasságkötése révén anglikánussá lett, bejutott a katedrálisba, de – amint levelében közli – képtelen leírni, milyen nagy volt az élménye.

A pápa megerősítette az új-zélandiak egységtörekvésének gondolatát. Wellingtonban, a püspököknek tartott beszédében külön ki is emelte efölötti örömét. A szentmisén különböző keresztény felekezetek tagjaiból álló közös kórus – az üdvhadsereg zenekarának kíséretével – énekelt.

A „Pápa-Mobilt" a nagy látogatás után elárverezték és 35.000 dollárt kaptak érte. Az összeget jótékonysági célokra fordítják.

Idézhetném sorjában tovább a leveleket, de mindegyikből lényegében az tűnik ki, hogy a Szentatya látogatása a világ legtávolabbi részén minden felekezet számára azonos örömöt okozott, és megerősödött a hívek között megindult ökumenikus mozgalom valamint a béke gondolata. Ezért dolgoznak az itt élő magyarok is, kölcsönösen elfeledvén felekezeti viszályaikat.

Gaál Károly

Ausztráliában járt a pápa

Azonnal és részletesen akarom leírni a pápai látogatást, mert igen nagy élmény volt számunkra. Ebbe a „mindenkibe" beleértem a más vallású ausztráliaiakat is.

A melbourne-i „Age" írta: II. János Pál zseniális képessége, hogy felülemelkedik minden ún. szektás akadályon és különbségen. Krisztust s egyúttal olyan általános emberi erényeket hirdet, amelyekkel minden férfi és nő azonosíthatja magát.

Ausztráliában 6 és fél napot töltött, kilenc várost látogatott meg, ami 10.000 km-t jelentett. Fiatal, erős emberek alig bírták mellette az iramot. Aggódva figyeltük, hogy nem jelentkeznek-e nála is a kimerültség jelei. Ha annak is ítéltünk valamit, azonnal eltűnt, amint benső összeszedettségbe merülhetett, vagy a gyermekek és a rá várakozók közelébe került.

Hozzánk intézett beszédeiben sürgette, hogy küzdjünk a szekularizmus ellen. Ma már Ausztrália lakosságának egyharmada katolikus. Azonban, sajnos, – a világon mindenütt jelentkező lanyhulás befolyására? – csak kb. 30–35 % gyakorolja a hitét. A pápa már első szózatában, Canberrában hangsúlyozta: azért jött, hogy a lanyhulókat felébressze és hűségüket erősítse. Sidneyben, amikor a püspökökkel találkozott, ismét óvott a szekularizmustól, amely az értékítéletekben és a magatartásban nyilvánul meg. Így pl. teljes elvilágiasodás tapasztalható a családi életben s a magzattal szemben.

A bennszülöttek (aborigenes) sorsa alkotta beszédeinek másik súlypontját. Háromszor találkozott velük: Hobartban (Tasmania szigetén), Darwinban (Ausztrália északi részén) és Alice Springben (az ország közepén). Darwinban 33 fokos meleg volt, de mégis mintegy 6000 bennszülött jött össze. Elterjedt közöttük, hogy megérkezett Rómából a „kékszemű öreg", aki vallásában éppen olyan „gyönyörű álmokat lát", mint ők az övéikben. A szentmisén a pápa a

Bathurst bennszülött művészek által készített kazulát viselte, a széke alatti szőnyeget a keats-i kikötő munkásai 1000 munkaórával szőtték. Balján Boniface Pedjert, marimbatta törzsbeli házas diakónus állt. Beszédében nemcsak az ausztráliaiak missziós lelkületét dicsérte, hanem nyíltan állást foglalt a bennszülöttek jogai mellett. Ez a megnyilatkozása nagy feltűnést keltett. Itt mindegyik kormány, a választások előtt, sok mindent ígér a bennszülötteknek, de amikor uralomra jut, vajmi keveset vált be. A bennszülöttek „szent helyei" – ahol vallási szertartásaikat végzik, s ahova halottaikat temetik – egyben a leggazdagabb vas, uránium, bauxit és olaj lelőhelyek.

A pápa ausztráliai látogatásai közül legkedvesebbnek azt tekintik, amikor Alice Springben került kapcsolatba a bennszülöttekkel. A repülőtéren a törzsfőnökök hivatalos küldöttsége fogadta. Mindegyikük szóban is köszöntötte a Szentatyát, kivéve a legidősebbet, aki – úgy látszik a meghatódottságától – nem volt képes beszélni. Mindegyik törzsfőnök írásban is átadta a pápának kéréseit, de az öreg ebből is kimaradt. A Szentatya nyugodtan tovább lépett, amire az öreg sem hagyta magát: a többiek háta mögött követte a pápát. Amikor az utolsó bennszülött egy szép, sajátos stílusban festett képet nyújtott át a Szentatyának, az öreg gyorsan a képre tette írását. 5–6 fehér rendező keze nyúlt a papír után, amire az öreg visszakapta. A Szentatya megértette miről volt szó, s maga nyúlt az írás után. Megfogta az öreg törzsfőnök kezét, s a kék és a barna szemek egy pillanatra találkoztak. Megértették egymást, s a pápa, átvéve az írást, titkárának átadta.

Az ökumenizmus is fontos helyet kapott a Szentatya beszédeiben. A számos bevándorló csoport különféle hagyományt és vallási életet hozott magával Ausztráliába. „Minden népnek joga van szeretnie és becsülnie, ami szép és jó az ő nemzeti örökségében. Minden ellenséges megkülönböztetés a másfajta kultúrához tartozó emberrel szemben igazságtalan és sérti az emberi méltóságot" – hangoztatta a pápa Adelaide-ben. Főleg azonban Melbourneben „gyakorolta" az ökumenizmust.

S evvel beszámolómban elérkeztem ahhoz a ponthoz, amit legjobban ismerek, mert közvetlen közelből éltem át.

A pápa a melbourne-i anglikán Szent Pál katedrálisban gyújtotta meg 14 anglikán püspökkel együtt az „egység" 1 méteres jelképes gyertyáját. A 2 méter magas bronz gyertyatartó Mészáros Mihály, magyar művész alkotása. A gyertya lángján gyújtották meg a „békefáklyát", amelyet egy olimpiabajnok futó vitt a sportpályára, ahol ökumenikus ünnepséget tartottak. Több mint 100.000 ember vett rajta részt. 19 felekezet képviselője volt jelen: legtöbbjük rövid beszéddel vagy imával is kifejezte elkötelezettségét, hogy együtt akar működni a teljes egység megvalósítására. A pápa szavainak is a teljes egység volt a témája, s ebben is főleg a pápának, Péter utódjának a szerepe. Ezenfelül sürgette, hogy az Assisiben megtörtént találkozó szelleme hassa át a helyi egyházak ökumenikus törekvéseit is.

Másnap az egyik külvárosi templomban szólt a hívekhez, azután pedig a plébánia iskoláját látogatta meg. Leült a 9–10 évesek osztályában, a gyerekek pedig köréje a földre, s máris repültek a kérdések: Mi a pápa kedvenc színe? Zöld. Kedvenc zenéje? A klasszikus, de szép a rock is... Hány országot járt be eddig? Nem tudom pontosan, kérdezzétek meg P. Tuccit. Mit érzett, amikor 1939-ben megszállták Lengyelországot? A pápa arca elborult egy kicsit: Az nagy tragédia volt, s igazságtalanság népemmel. De Krisztus mindnyájunkat megváltott.

Délután az élet „másik oldalával" találkozott: az Ozanam-házban kereste fel az elhagyatott öregeket, alkoholistákat, elesetteket, akikről egyébként senki sem gondoskodik. Mindegyikükkel külön beszélgetett – köztük (s talán leghosszabban) az ott élő magyar testvérünkkel is.

A Szent Patrik székesegyházban 1500 pappal és szeminaristával találkozott a Szentatya. Ausztráliában is csökken a papi és szerzetesi hivatások száma. „A mai idők bátor hitet és állhatatosságot kívánnak. Istenbe vetjük bizalmunkat: A mi feladatunk megtartani és összegyűjteni Isten szétszóródott gyermekeit. A cölibátus Isten ajándéka; ugyanakkor ezen az úton adhatjuk mi is teljesen magunkat Krisztusnak és az egyháznak.

A felmingtoni lóversenypályán ünnepelte a pápa – 150.000 emberrel – a szentmisét. Itt mondotta el egész ausztráliai útjának legjelentősebb beszédét. Melbourne vezető szerepet játszik a mesterséges megtermékenyítés terén. A biotechnológiában élen haladó tudósoknak szólt a figyelmeztetés, hogy csak akkor szolgáljuk kísérleteinkkel az emberiség javát és igazi előhaladását, ha tiszteletben tartjuk Isten képét az emberben. „Arra kérem a tudományban tevékeny férfiakat és nőket, hogy valóban az emberiség javára használják kutatásaikat és a technika eszközeit, és soha se csináljanak ezekből hamis bálványokat."

Gyönyörű homíliája végén pedig azokhoz szólt, akik felhagytak a vallás gyakorlásával: fedezzék fel újból annak mély értelmét és térjenek vissza az atyai házba. Kitért a mai társadalom lelki szegénységére is, és sürgette, hogy a keresztény közösség álljon helyt a házasság és a család védelmében. Ettől függ társadalmunk jövője és boldogsága. „Védelmezni akarja a keresztény közösség az élet adományát a fogamzástól kezdve egészen a halálig? Ha a törékeny és védelem nélküli élet nincs védve, akkor végül is semmi sem maradhat biztonságban. Erkölcsi elvek nélkül egyetlen emberi érték sem lehet biztonságban a földön." Hogy beszéde termékeny talajra talált hallgatóinál, bizonyítja a számos tapsorkán, amivel többször megköszönték szavait.

Este következett az elmaradhatatlan találkozó a lengyelekkel. Huszonötezren vártak a pápára a sportpályán. Mielőtt elhagyta volna őket, több nyelven köszöntötte a honfitársaival együtt ünneplő közönséget. Itt szólt hozzánk magyarul is: „Üdvözlöm a magyarokat, áldásomat adom rátok, s buzdítalak benneteket, hogy őrizzétek meg szép magyar hagyományaitokat!"

Orosz M. Márta

HÚSVÉTI GONDOLATOK – „A RÉGI MEGSZŰNT, VALAMI ÚJ VALÓSULT MEG" (2Kor 5,17)

A világ legáltalánosabb igazsága és bizonyossága: a halál olyan hatalom, mellyel nem lehet alkudozni és vitázni, mert mindenben övé az utolsó szó. S mégis, húsvét ünnepe ezt az általánosnak vélt igazságot cáfolja. Húsvétkor a keresztény éppen azt ünnepli, hogy Isten, szent Fia feltámadásával, megtörte értünk a halál hatalmát: nem övé többé az utolsó szó. A hívő az apostolok húsvéti tapasztalatára hivatkozva vallja, hogy Jézus élettörténete a Golgotán elszenvedett halálával nem zárult le végképpen, hanem harmadik napon, feltámadásában egy példátlan új kezdettel folytatódik tovább.

Életének erre az új fázisára hivatkozva és ezt értelmezve, erre építve Jézus tanítványai is egy új valóság fényében magyarázzák sorsukat és élik egyéni életüket. Feltámadása számukra nem elszigetelt, egyedi esemény, melynek semmilyen kihatása sincs az elkövetkezendő időkre: Ellenkezőleg, következményei alapjában változtatták meg az emberiség életfelfogását.

1. Krisztus feltámadásának az emberiség sorsára való kihatását nagyon pontosan és világosan tárja elénk a Korintusiakhoz írt első levél 15. fejezete. Pál apostol a húsvéti események ismertetésével kezdi a fejezetet, majd felsorolja a feltámadt Krisztussal tett tapasztalatokat és tanúkra hivatkozik. Következtetése az, hogy a feltámadás ránk, emberekre vonatkozó esemény is, mert ha az nem így lenne, izolálná a feltámadottat. A feltámadás a Szentírás gondolatmenete szerint a halál hatalmának megtörése az egész emberiség javára. Ez az értelme a 20. versnek: Krisztus „elsőként támadt fel a halálból a halottak közül". A Rómaiakhoz írt levél még világosabban hirdeti a feltámadt Krisztusról: „így lesz ő elsőszülött a sok testvér között" (Róm 8,29). Krisztus élettörténete az emberiség élettörténetévé lett, Krisztus egyéni sorsa közös emberi sorsunkká vált. „Amint ugyanis Ádámban mindenki meghal, úgy Krisztusban mindenki életre is kel" (1Kor 15,22).

Pál apostol teológiájában a „Krisztusban" kifejezés – hasonlattal élve – olyan szerepet tölt be, mint a matematikában a zárójel elé tett előjel. A zárójelben van összefoglalva emberi életünk és sorsunk minden eseménye. Krisztus feltámadása után is mint gyenge, bűnös, halandó emberek élünk, szenvedünk és halunk meg, de az emberi élet és sors zárójele elé új előjel került: „Krisztusban." És ez az előjel megváltoztatja mindazt, amit a zárójel emberi sorsunkról és életünkről magába zár. A „Krisztusban" előjel – az Újszövetség gondolatmenete szerint – a vak véletlenek sorsközösségéből és a szigorú természeti törvények mechanikus folyamatából egy ontológiailag és fizikailag is új valóságba viszi át emberi életünket. Mi ez az új a régi állapottal szemben? A feltámadt Krisztus megváltói szeretetének minden emberre kiterjedő melege.

A Korinthusiakhoz írt levél 15. fejezetének első részében Pál apostol még Krisztus egyéni sorsáról beszél. A fejezet végén aztán a feltámadás győzelmével oltja belénk, emberekbe Krisztus megváltó szeretetének erejét: „A győze-

lem elnyelte a halált. Halál, hol a te győzelmed? Halál, hol a te fullánkod? A halál fullánkja a bűn, a bűn ereje pedig a törvény. De legyen hála Istennek, mert ő győzelemre segít minket, Jézus Krisztus, a mi Urunk által" (1Kor 15,55). A bűn általános törvényének valóságát felváltotta a megváltó szeretet általános törvényének valósága.

Goethe szerint: „Az egyed szívesen adja fel magát és élvezettel tűnik el, ha megtalálja magát a végtelenben." Ezzel a felfogással szemben az Újszövetség az egyedi, a személyes örök életet ismeri. Milyen vigasztaló az isteni ígéretet felidézni: „Ne félj, mert megváltalak; neveden szólítalak: az enyém vagy. Ha tengereken kelsz át, veled leszek; és ha folyókon, nem borítanak el, ha tűzön kell átmenned, nem égsz meg és a láng nem perszel meg... Mert drága vagy a szememben, mert becses vagy nekem és szeretlek" (Iz 43,1-5). A feltámadás reménye nem „az én ügyem", hanem „az én ügyem Istennel". És fordítva is áll: a feltámadás nem egyedül „Isten ügye", hanem „Isten ügye velem". Isten sorsközösségben van velem „Krisztusban" halálom óráján is, és én sorsközösségben vagyok Istennel halálom óráján is „Krisztusban".

De azonos lesz-e emberi létem halálon innen és halálon túl? Lesz-e valami összefüggés akkori és jelenlegi létem között? Vagy talán végzetes törés következik be emberi létemben a halál óráján?

Pál apostol figyelmeztet, hogy ne vetítsük a túlvilágba evilági elképzeléseinket. „De – kérdezhetné valaki – hogyan támadnak fel a halottak? Milyen testben jönnek majd elő? Ostoba! Amit elvetsz, nem hajt csírát, hacsak el nem rothad" (1Kor 15,35). „Érzéki testet vetnek el, szellemi test támad fel" (V. 44).

Az én jövőm, a mi jövőnk kezdődött el tehát Krisztus feltámadásával. Az új élet minőségileg különbözik a mostanitól anélkül, hogy teljes törésről beszélhetnénk. „Ennek a romlandó testnek fel kell öltenie a romlatlanságot, ennek a halandónak a halhatatlanságot" (53. vers). Énemet nem dobom el az ég kapui előtt, de mégis át fogok változni. Élettörténetem nem semmisül meg, hanem végérvényesen beépül az Istennel való szövetség történetébe. Ebben a szövetségben élem meg élettörténetem végleges összefüggését: itt találom meg igazi mivoltomat. Isten Én-je és az én személyem között nem némul el a halál küszöbén a párbeszéd. Megélem Isten igen-jét és én is végképp igent mondok sorsom beteljesedésére.

Reményemet azonban nem korlátozhatom csak a saját személyemet érintő valóságra, mert az egész emberiség közös reménysége is beteljesedik. A Szentírás szemléletesen beszél a feltámadás reménységének közösségi, minden emberre vonatkozó kozmikus szempontjairól is (vö. Róm 8,19-24; 1Kor 15, 50-55). „Új eget és új földet láttam. Az első ég és az első föld ugyanis elmúltak, és a tenger sem volt többé. Akkor láttam, hogy a szent város, az új Jeruzsálem alászállt az égből" (Jel 21,1). – A bibliai szövetségtörténet végén megjelenik az új teremtés és az új város. A szent író ezzel akarja kifejezni, hogy a feltámadásnak közösségi következményei vannak a gyakorlatban is,

s átváltoztatják az evilági társadalmi életet is. Lehetetlen hinni a feltámadásban és az örök életben anélkül, hogy ne dolgoznánk a földi életlehetőségek gyarapításán, növelésén. Lehetetlen a halálon való győzelemben hinni anélkül, hogy ne küzdenénk a halál hatalmaskodása ellen. Aki hisz a feltámadásban, az nem békülhet ki a halál uralmával.

A költők, mint igazi látnokok a hittudósoknál is világosabban írták meg a feltámadás közösségi és társadalmi következményeit. „Egyes uraknak nagyon is tetszene, ha a halállal minden el lenne intézve, és az urak urasága, a szolgák szolgasága egyszer s mindenkorra végleges megerősítést nyerne. Egyes uraknak nagyon is tetszene, ha az örökkévalóságban az urak a drága magánsírokban maradnának, a szolgák pedig az olcsó tömegsírokban. De lesz még feltámadás! Egészen másképp, mint mi gondoltuk! Lesz még feltámadás, mely Isten felkelése lesz az uraságok ellen és a minden uraságok ura: a halál ellen" (Kurt Marti).

Képviselem a feltámadás reménységét a környezetemben? Részt veszek-e a „minden uraságok ura", a halál elleni küzdelemben, vagy elcsüggedek, beletörődöm és megadom magam előtte? A világ útjai között meg kell találnom azt az „emmauszi" utat, melyen kérdezve, vitatkozva, belső tűztől égve, de együtt megyek a feltámadt Krisztussal. Nem engedelmeskedhetem tehát vakon a halálba vezető hajlamaimnak: keresnem kell az új élet lehetőségeit azzal, aki „vándorlásom társa lett". A vak éjszakákban: betegségben, vereségben, árulásban, minden sorscsapásban kémlelnem kell a feltámadás hajnalának sugarait. Ha nem sikerülnek jóakaratú kísérleteim, ne törjön le a kajánok kacaja! Az apostolok húsvéti tapasztalatára támaszkodva tudnom kell, hogy az én életemben is elkezdődött már a feltámadt Krisztus örök napja, melyet semmiféle hatalmasság és erő sem tarthat többé vissza.

2. A teológiában nagyon sokáig nem méltatták kellőképpen a feltámadás kihatásait a személyes és a társadalmi életre. A keresztút Jézus sírbatételével végződött. Jézus keresztáldozatának tragikus nagysága szemmel látható, tagadhatatlan volt. Rudolf Bultmann ezért tette föl a szuggesztív kérdést: „Szólhatunk Jézus feltámadásáról másképp mint a kereszt jelentőségének beszédes kifejezéséről?" S azonnal le is vonta a következtetést: „A feltámadásban való hit nem más, mint hit a keresztben mint az üdvösség eseményében." A feltámadás nem pusztán történelmi esemény. Mint történelmi esemény egyedül az apostolok húsvéti hite konstatálható és bizonyítható."

A gyermekdeden hívő protestáns Karl Barth azonban hangsúlyozza Bultmannal szemben: „A feltámadást sosem lehet megérteni a hitből kiindulva, ellenkezőleg: a hitet érthetjük és okolhatjuk meg Krisztus feltámadásából. Mert Jézus feltámadása olyan, mint a „győzelmi jelentés egy megnyert háborúról. Vége van a háborúnak akkor is, ha talán itt-ott lövöldöznek még egyes csapattestek, mert nem jutott el hozzájuk a teljes kapitulációról szóló parancs... A réginek vége van, íme, minden újjá lett" (Dogmatik im Grundriss, 143 o.).

Jézus halálának órája történelmileg is meghatározható: a Feltámadottat emberek százai látták és élték meg (1Kor 15.), jóllehet a feltámadás percének első tanúja az éjszaka: O vere beata nox, quae sola meruit scire tempus et horam, in qua Christus ab inferis resurrexit! (Ó, valóban áldott éj, csak te voltál méltó, hogy tudjad a napot és órát, amelyben Krisztus a halálból feltámadt. – A húsvéti vigília öröménekéből.)

A kereszthalál az ember bűnös tette. A feltámadás Isten csodálatos cselekedete, mellyel hitet ébreszt bennünk. „Krisztus feltámadt – Valóban feltámadt!" – köszöntötték egymást az első hívek. Hangsúlyozni akarták, hogy itt nem tévedésről és ámításról van szó, nem álomról és hallucinációról, nem látszatról vagy csalásról, hanem az Újszövetség tanúinak egybehangzó, hiteles vallomásáról.

Ennek ellenére az apostolok elbeszéléseikben nem mindig ugyanazt a körülményt emelik ki. Ezért nem könnyű a tanúbizonyságokat harmonikus egységbe hozni. Ha valaki az elbeszélések alapján elfogulatlanul világos, következetes és áttekinthető képet akar az eseményekről festeni, nehézségekkel számolhat, mert a feltámadás érzékeinkkel felfoghatatlan és megmagyarázhatatlan. Nem csodálkozhatunk tehát, ha az apostolok a feltámadásra először félénken, habozva tétovázva sőt kételkedve felelnek. De aztán egyre határozottabb, világosabb és egyértelműbb: „Krisztus feltámadt! – Valóban feltámadt!" Olyan halálos komolyan veszik ezt a hitet és vallomást, hogy életüket teszik rá. Életmódjukban gyökeres változás áll be; vallomásukat vérükkel pecsételik meg. „Ha Krisztus nem támadt fel, nincs értelme a mi tanításunknak, s nincs értelme a ti hiteteknek sem" (1Kor 15,14).

Ennek ellenére sem Istent, sem a feltámadás eseményét nem foghatjuk úgy fel, mint a természet vagy a történelem jelenségeit és tetteit, melyekkel szemben „tárgyilagosan", szenvtelenül és egy bizonyos távolságból foglalhatunk állást. A feltámadás eseménye létünk legmélyebb gyökereit érintő személyes állásfoglalást követel, hitvallásba torkollik és tanúvallomást szül. Hogy miért van ez így, arra az Újszövetség adja a legjobb feleletet: A húsvéti eseményeknél nem mi, emberek voltunk a rendezők, hanem az isteni kezdeményezés. Nem az emberi lehetőségek jelennek meg itt, hanem az isteni valóság. A kezdetben kételkedő Tamás apostol a feltámadott Krisztus sebhelyeinek érintésére hittel mondja: „Én Uram és én Istenem". Hisszük, hogy Isten a halottaiból feltámasztotta és új életre keltette Krisztust, de nem látjuk és nem foghatjuk fel, hogyan hajtotta végre azt. S éppen azért nem botránkoztak meg a hívők, amikor a feltámadás eseményének leírásában különböző hangsúlyokkal találkoztak: egy felfoghatatlan eseményről csak különféleképpen lehetett írni, s e különbözőség egy eddig meg nem élt és föl nem fogott valóság újdonságából származott.

Az apostolok felelete a feltámadásra nem a hideg ténymegállapítás, hanem a hitvallás: vallomás, elhallgathatatlan és cáfolhatatlan hirdetés, bátor kiállás. Lelkesednek, de nem esnek szélsőségekbe: boldogságukban sem

veszítik el lábuk alól a talajt. Mint a feltámadás tanúi, elmennek az akkor ismert világ minden részébe, hirdetik a feltámadottat, és szolgálnak neki embertestvéreikben. A feltámadt Jézussal való élményeikben annak bizonyságát és igazolását látják, hogy a sors hatalma, a halál zsarnoksága megtört, elveszítette mérges fullánkját, nem kell tehát többé félni tőle. Felejthetetlenül foglalja össze Pál apostol a történtek lényegét egyetlen markáns mondatban: „A régi megszűnt, valami új valósult meg".

A hitvallás és tanúskodás nem marad pusztán érzelmi és értelmi síkon. Megindul a világra szóló és a világot megváltoztató missziós tevékenység. A világtörténelmet ezentúl húsvét hajnalának látják. Az embernek nem szabad többé elcsüggednie. Az „erősségek és a hatalmak" éreztetik ugyan befolyásukat, de többé nem az övéké az utolsó szó. A reménység nem ügyetlen tapogatózás és próbálkozás többé, hanem húsvét perspektívája. Ebből és efelé irányul a hívő keresztény minden törekvése. „Ahol világosan felismerjük, hogy a halál hatalma megtört, ahol a feltámadásban megvalósult új élet csodája belevilágít a halál világába, ott nem kívánják az emberek a régi élet örökkévalóságát; ott elfogadják ettől a földi élettől azt, amit az éppen ad: ... fontosat és kevésbé fontosat, jót és rosszat, örömet és fájdalmat ... Ahol azonban még a halálé az utolsó szó, ott szövetkezik a haláltól való félelem egy dacos magatartással. Ahol a halálé az utolsó szó, ott a földi élet minden, vagy semmi" (Dietrich Bonhoeffer, Ethik, 22. o.).

A nyitott sír hasadékán, amelyet Krisztus keresztje és feltámadása vágott, az újjászervezett életnek és benne a megváltó szeretetnek végtelen sodró folyama nyomult és nyomul be a világba. — Ez húsvét és a húsvétban való hit: „A régi megszűnt, valami új valósult meg". Németh József

NE FELEDKEZZÜNK MEG RÓLA!
Ötven évvel ezelőtt költözött az Úrhoz Torma testvér

A budakeszi temető csak néhány lépésnyire van a település központjától, a templomtól, a tanácsházától és a plébániától. A volt Zárda-iskola mögött terül el és terjeszkedik a „holtak udvara", általában szépen rendbentartott síremlékekkel. Ha az embernek ideje van körültekintésre, fellelheti az egyik főút közvetlen-közelében, egy fehérkérgű nyárfa mellett, a messziről talán nem különösen feltűnő, de közelebbről mégis elütő síremléket. A műkő oszlopra nem a megszokott feliratot vésték, hanem egy hosszabb szöveget: „A kereszt szilárd fa, jól lehet abba kapaszkodni." Majd, mintegy életprogramul: „Életem ne legyen egy ifjú szomorú hervadása, hanem Jézusba jegecesedése." És fölötte a név és évszám: TORMA KÁLMÁN S. J. 1914—1937. A másik rendkívüli ezen a síron, hogy télen-nyáron mindig virít rajta virág, koszorú; még ötven év után is akad valaki, vagy akadnak valakik, akik szívében ott él a kegyelet és hála, és erről folytonosan bizonyságot kívánnak tenni.

Nem, nem rokonokról van szó. Hiszen a fiatalember, kinek emlékét ez a sírkő őrzi, édesapját kisgyermek korában elvesztette, testvére nem volt, édesanyja is már közel két évtizede halott. Ki volt tehát ez a huszonkét és fél évet megélt fiú, hogy f é l é v s z á z a d u t á n is él még emléke sokak szívében? Most, halála ÖTVENEDIK FORDULÓJÁN, erre próbálunk néhány sorban felelni.

A Mecsek déli lejtőjének egy kedves, szép völgyében fekszik Kővágószőlős; itt született Kálmán, 1914. május 29-én. Édesapja gazdálkodó ember volt, de nem sokáig örülhetett kicsi fiának, mert két hónapra rázúdult Európára az első világháború. A családból is elragadta a kenyérkeresőt, hogy majd fejlővéstől testileg-szellemileg megrokkanva térjen haza, és néhány év múlva, a háború áldozataként, alig harminc évesen távozzék az életből. A kicsi gyermek, Kálmánka, rendkívül eleven, a gyermekkor minden örömét élvezni akaró kisfiú érezte édesapja hiányát, hiszen második elemiben, talán első önálló fogalmazása gyümölcseként ezt írta kis irkájába: „Vida Mária, özvegyné, Torma Kálmán, árvagyerek."

Az édesanya biztosabbnak látta életvitelét és gyermeke jövőjét, ha visszatér szülőfalujába, a Pécstől húsz kilométernyire fekvő Szentlőrincre. Itt járta Kálmán az elemi iskola öt osztályát; felfigyelt rá a falu plébánosa, és rábeszélte a fiú édesanyját, hogy adja be a kisfiút a pécsi ciszterciták gimnáziumába. Így lett Kálmánból tizenegy évesen gimnazista. Eleinte mindennap vonattal tette meg az utat a városig. Amikor négy évvel később édesanyja a nagyobb kereset reményében először Pécs-Bányatelepre, majd a Pécs városa közvetlen közelébe fekvő Rácvárosba költözött, onnan járt a fiú mindennap iskolájába. Kálmán nem volt mintadiák. Vidámsága, életszeretete sokszor szertelenségbe csapott át, de osztálytársai és tanárai becsülték a nagy mókamestert, mert alapjában véve rendkívül becsületes és szolgálatkész fiú volt.

Otthon a dolgok egyre rosszabbra fordultak, és kétségessé vált, hogy Kálmán folytathatja-e gimnáziumi tanulmányait. Ebben az időben a tizenötéves kamasz csodálatraméltó elszántságról, lelki és nem utolsó sorban fizikai erejéről tehetett tanúságot. Mint sokan mások, ezekben az években nálánál gyengébb tehetségű vagy éppenséggel lustább diákok instruálásával tartotta fenn magát, de mivel ez a „kereset" is kevésnek bizonyult, a vakációt kénytelen volt kemény munkával eltölteni. Gyakran járt ki, főként hétvégeken, szeretett nagyanyjához Kővágószőlősre; nem kirándulni, hanem ott megragadta a kapa és ásó nyelét, vállára vette a nehéz permetezőgépet, megrakta a szekeret, hogy valamiképpen segítségére legyen nagyanyjának. 1931 júniusában, hogy anyagi gondjain segítsen, munkát vállalt a téglagyárban. Eleinte könnyebb munkát végzett, de később, hogy keresete nagyobb legyen, beállt a sorba talicskázni. Mindig vidám természete, s kifogyhatatlan ötletgazdagsága, hogy másokon, a gyengébbeken segítsen, hamar kedveltté tette őt csaknem valamennyi munkatársa előtt, és később is a legnagyobb szeretettel és megbecsüléssel gondoltak rá.

Közben lelki élete egyre mélyült. Az évi szokásos iskolai lelkigyakorlatait mindig komolyan végezte, egyre nagyobb vonzóerőt gyakoroltak rá a jezsuita atyák, akik az akkortájt megépült gyönyörű Jézus Szíve (Pius) templomban egyre erőteljesebben kapcsolódtak be Pécs város lelkipásztori munkájába. Kálmán szívesen járt oda szentbeszédekre, különben is lakása e templom közelében volt. Közben a ferences Nándor atyának, gyóntatójának vezetésével komolyabb és rendszeresebb lelki életet kezdett élni. A jezsuita atyák közül különösen a Pius Kollégium akkori rektora, P. Somogyi Jenő volt rá döntő hatással. Az ő tüzes és átélt prédikációi megérlelték benne az elhatározást, hogy ő is jezsuita lesz. 1932 őszén jelentkezett P. Somogyinál, aki kedvesen biztatta, könyvekkel látta el, és így egyre jobban megerősödött elhatározásában. Kimondhatatlanul boldog volt, amikor 1933. június 21-én, Szent Alajos napján, az éppen pécsi hivatalos látogatáson levő akkori tartományfőnök, P. Bíró Xavér Ferenc személyesen közölte vele, hogy felvette a Jézus Társaságba. Édesanyja anyagi helyzete is némileg rendeződött, s így nem volt akadálya, hogy 1933. aug. 19-én a Jézus Társaság magyar rendtartománya újoncházában, a zugligeti Manrézában, megkezdhesse szerzetesélétét. E sorok írója tanúja volt annak a jelenetnek, amikor a Manréza utcájának a végén bekanyarodva, megpillantotta az impozáns épületet, hogyan tette le kis motyóját, hogyan tárta ki két karját, és kissé patetikusan, de egészen őszintén így kiáltott fel: „Hála neked, Istenem, hogy idáig eljutottam!"

Az a világ, melybe Kálmán szíve vágyát követve belecsöppent, a megértő szeretet világa volt. Első pillanattól kezdve igen-igen jól érezte magát. A noviciátus szükséges fegyelme, a napot megfelelően széttördelő napi foglalkozások számára nem jelentettek külön gondot. A fizikai munka, mert ilyen is akadt rendszeresen, meg egyenesen felvidította: akár talicskázásról, akár folyosó felmosásról, akár rántás keverésről volt szó; neki semmi sem volt nehéz, semmi sem volt sok. Az Úr Jézus iránti szeretete, hivatástudata, önmagát mindenestül odaadó szép szándéka természetesen elmélyült, tartalmat és mélységet kapott a november 13-án, Kosztka Szent Szaniszló ünnepén kezdődő harmincnapos lelkigyakorlatokban. Jóföltételei között egyképpen szerepelnek a hibái ellen való küzdelem elemei, a szerzetesi fogadalmak elmélyítésére tett elhatározás, valamint a magát áldozatul fölajánló vágyakozás. Nem tudjuk, ekkor sejtette-e már, hogy az Úr, nem is olyan nagyon sokára szaván fogja.

A belső béke, a megélt helyénvalóság útja kanyart vett. A Golgota felé kanyarodott. Csodálkozva, értetlenül, — s valljuk be — kissé megbotránkozva szemléltük testvérünk nagy elszántságát és vágyakozását a vezekló és magát mindenestül áldozattá tevő életforma után. Csak az okos és megfontolt elöljáról irányítás tartotta féken Kálmán testvérünk e nagy-nagy kívánságát... De aztán kanyargóssá vált az eddigi egyenes út. Nem hirtelen, lassacskán. Egy éjszaka vért hányt. Sokat. Ezt észlelve, készült halálára. Aztán minden rendeződni látszott. Még az orvosi vizsgálat is megnyugtató volt. Készült az emlékezetes májusi próbaprédikációjára. El is mondta szokatlanul nagy érdeklő-

dést keltve. De valahogy sűrűsödött körülötte a levegő. Nem értették meg. Az a szüntelen lángolás, a vezeklésben való szertelenségre törekvés nem normális. Szenvedett emiatt. Ez is előkészület volt az elkövetkezőkre.

1934. július: nagyvakáció. Torma testvér már csaknem állandóan lázas. A naplója is vall: „Rosszullét, állandó magas láz. Köhögés. Ó, édes Jézusom, meddig szolgálhatlak még híven? ... "

Július közepén már a betegteremben van. „Meghalok? Nem halok? Mindegy. Szeretném soká vinni a keresztet."

Még egy kis huzavona (nincs hely a szanatóriumban), és 1934. augusztus 28-án reggel bevonul a budakeszi Erzsébet (ma Korányi) Szanatóriumba, hogy onnan majd közel 30 hónapig tartó csaknem szakadatlan szenvedésben megedzve, átadhassa életét Annak, akit oly nagyon szeretett.

Ami itt végbement, azt jellemezze a kezelőorvosa, aki barátjává, csodálójává lett. „Ha valaki Torma testvér közel hároméves betegségének, a hosszas, hidegrázástól és borzongástól gyakran kísért lázas állapotnak, az általános rosszullétnek, a kétoldali erőltetett légmellkezelésnek, több, mint hatvan töltésnek és összesen harmincnégy ízben végzett, néha órákig tartó mellkascsapolásnak és mellkasmosásnak a szenvedéseit nehezen tudná elképzelni, – gondoljon csupán a beteg közel hetven napos agóniájára, amelynek folyamán a nap minden órájában többször kínozta olyan fulladási roham, hogy ő is és orvosai is percekre sem becsülték életét – akkor némi enyhe fogalom-félét nyerhet magának arról a testi szenvedésről, amit ez a törékeny kis test, de minden tekintetben nagy szív, oly türelmesen elviselt."

Íme, ez volt az „a keret", melyben testvérünk folytatta életét. Közben, bár a test egyre gyengébb let, a lélek a kegyelem hatására mindig erős maradt. A harmadféléves szanatóriumi tartózkodás, mely Tóth Árpád szavaival valóban „a múltnak háttal, és a halállal szemközt" folyt le, nem nélkülözte az „eseményeket". Elesettségében általában korán kelt, hogy lehetőleg hűségesebben elvégezze lelki dolgait. Az étkezések – egyre fokozódó étvágytalansága miatt – egyre kínosabbá váltak. Jól tudta, hogy a szeretet igazi próbája, mely „hasonló a főparancs elsejéhez", a második, a felebaráti szeretet, ezt tette kifogyhatatlan ötletességgel, sokszerűen, áldozatosan mindaddig, míg csak fizikai erejéből tellett. Senkit sem zárt ki tevékeny, segítő szeretetéből. Végigjárta a betegeket, az újaknak bemutatkozott, a régiekkel eltréfálkozott, és egy-egy látogatása után a belőle sugárzó hit, bizalom és a kifogyhatatlan humor valósággal új színt, új erőt öntött a betegekbe. Megsejtették áldozatos, istenszerető lelkét.

„Nem mulasztott el egyetlen alkalmat sem – írja az egyik szemtanú, aki betegtársa volt –, hogy meg ne fogja az embereket, bűnösöket, minden vallásküllönbség nélkül. A haldoklók mellett gyakran ott volt. Füzetében kilencvenhat nevet jegyzett föl, akiknek halálánál jelen volt, és segítette őket a végső küzdelemben. A szenvedéseket bámulatos türelemmel viselte. Másokért szenvedett. Tudom, hogy minden töltése, csapolása valakiért ment az ‚égi postahivatalba'. Állandóan jókedvű volt: nem tudott savanyú arcot látni maga körül. Amerre járt, szórta az örömöt és a vidámságot. Kapcsolatunkat egy

Móra-idézet illusztrálhatja: „Köszönöm, hogy kezed kinyújtottad felém, árnyaul elfogadtál sugárzó életednek."

Volt, aki nem helyeselte azt a folytonos nyüzsgést, túlzásnak, oktalanságnak tartotta, hátráltatja gyógyulását, ez az oka, hogy nem tud felépülni. A kezelő főorvosnak azonban más volt a véleménye: „Ha az erkölcsi bajokon nem segíthetett volna, az még jobban hátráltatta volna gyógyulását."

Közben bekövetkezett az, amit ő maga „a legnagyobb fájdalomnak" nevezett. Féléve már a rendházon kívül tartózkodott, s ez az egyházi törvény szerint egy szerzetes számára csak külön szentszéki engedéllyel valósítható meg. De az ilyen engedélyt, — újoncról lévén szó — Torma testvér nem kaphatta meg; az elöljárója kötelességszerűen közölte vele, hogy hivatalosan nem tagja többé a Jézus Társaságának. Ugyanez történt ismertebb novicius-társa, Kaszap István esetében is. Nem, nem roppant össze a hír hallatára, de fájt, nagyon fájt neki. Karácsonyra írt levelében képet ad belső életéről.

„Igen, mostanában a lelki szenvedések mellé (a Társaságból való elbocsátás) az Úr adott fizikai fájdalmakat is bőven, ó, de ugyan mindegy, hogy a kereszt fája milyen fából készült, a fontos az, hogy kereszt és az isteni Szív mutatja meg azt nekünk. Szeret, ó, nagyon szeret az édes Jézus. Boldog vagyok, és nem cserélnék senkivel. Örüljünk a köztünk megjelenő Istennek, aki megtanított engem, hogy elevenen rothadva is égbe nézzek, sőt kívánni azt, amit Ő választott, hogy bennünket megváltson a kereszttel..."

1936 augusztusában már érzi, hogy nincs segítség. Öntudatosan készül a halálra. Nem akarja, hogy édesanyját a váratlan halálhír megszomorítsa, ezért levelet ír neki: „Úgy érzem, hogy soká már nem bírom. Az első komolyabb krach végez velem. Úgy gondolom, hogy a jó Isten már megelégelte a sok szenvedést, és hagy egy kicsit pihenni. Én már nagyon vágyom az ég után."

Október 30-án ezt jegyzi be naplójába: „Kezdődik nekem is!" És átköltözik bámulatra méltó apostolkodásának színhelyére, az elkülönítőbe. Szívében él a bizonyosság: innen aztán élve nem viszik el többé. Ezután tömör helyzetképet ír kis füzetébe:

Nov. 3.: Harminc látogató. Apostolkodom.

Nov. 4.: Készülök a halálra. Örömmel. Csapolás.

Nov. 10.: Rendkívüli szenvedés.

Nov. 21.: Megajánlom magam teljes áldozatul, bármilyen szenvedésre.

És aztán még egy hallatlan nagy öröm a földi életben. A rend általános főnöke, a közvetlen elöljárók kérésére, engedélyt ad, hogy a nagybeteg testvér letehesse az ún. ájtatossági fogadalmakat, ez biztosítja számára, hogy mégis a Jézus Társaság tagjaként halhat meg. November 23-án került sor a fogadalom letételére. Ezután az írásbeli vallomás: „A jó Isten segítségével már elszakadtam mindentől. Ő segített azzal, hogy betegséget küldött rám. A VILÁG MOST MÁR TÁVOL ÁLL TŐLEM. Most, hogy itt a vég, jól össze kell szedni magam. Néha rettenetes fájdalmaim vannak. Ó, miért is nem tudok már meghalni!?"

De Isten szent Lelke még formálni akarja ezt a lelket, hogy egészen kiégjen, és semmi salak ne maradjon benne...! És ez a kegyelemtől immár át-

meg átizzított lélek nem mond ellent. Íme, mintegy végső vallomásként írja naplójában: „Kissé megrokkanva, hajlott háttal, horpadt mellel, féltüdővel, de örömmel és szinte büszke öntudattal viselem magamon Jézus szenvedéseit egész a sírig. Tudom, hogy az okos Isten testileg összetört, és mintegy nyomorulttá tett, de lelkileg nem fogok összeroppanni, ha velem lesz az Ő kegyelme. Nem zúgolódtam soha, hanem örültem a sok kegyelemnek, mellyel Isten elhalmozott..."

Aztán már csak néhány rövid, de sokatmondó bejegyzés:

Dec. 2.: Sok szenvedés.
Dec. 5.: Lelki kínok.
Dec. 6.: Fulladás.
Dec. 7.: Rendkívüli Isten-közelség. Igazi adventem van.
Dec. 14.: A főorvos úr megmondja, hogy nemsokára meghalok. Majd megöleltem.
Dec. 20.: Sose hittem, hogy ennyire szeret az Isten.
Dec. 21.: Agóniát álltam ki. Ó, irgalom! Alig bírom ki. Szeretlek most is.
Dec. 28.: Nagyon elhagyatva érzem magam. Tehetetlenül fetrengve sebeimmel, fuldokolva, oxigénnel. Rettenetes nehéz szenvedés. Fulladás.
Dec. 29.: Szeretni, szenvedni, meghalni.

És az utolsó bejegyzés mégis:

Dec. 31.: Te Deum. Siess már. Hála, ezer hála, Jézusom, töméntelen kegyelmeidért.

És még öt hét hátra volt. Közben többször is elimádkozták a lélekajánlás imáját: „Indulj, keresztény lélek." 1937. február 2-án még szeretett elöljárója megáldoztatta, és ezzel búcsúzott tőle: „Testvér, ha jön az Úr, ezzel köszöntse: Jöjj, Uram, Jézus!" Másnap már nagyon csöndes. Kezében a feszület és a rózsafüzér. Nincs a közelében senki. Nem fogják a kezét, nem törlik a halálverejtéktől gyöngyöző homlokát. Magányosan hal meg, mint Ura és Mestere a kereszt magasságának magányosságában, 1937. február 3-án, este fél kilenc órakor. Most ötven éve. A. P.

EGY FELMÉRÉS TANULSÁGAI

A Római Püspöki Szinódus ez év végén a világiakról fog tárgyalni. Az előkészítő bizottság elküldött a világ püspökeinek s fontosabb katolikus intézményeinek egy dokumentumot, amely összefoglalja a II. Vatikáni Zsinatnak a világiakra vonatkozó tanítását, az azóta megtett lépéseket valamint a felmerült nehézségeket. A fejezetek végére kérdéseket is csatoltak azzal a céllal, hogy előmozdítsák a további munkálatokat és az anyaggyűjtést. A beérkező válaszok és kiegészítések alkotják majd azt a szöveget, amelynek alapján a szinódus atyái megkezdik tárgyalásaikat. „Olyan a szinódus témája — olvassuk a harmadik pontban —, hogy az arra való felkészülés céljából igen hasznosnak tűnik, ha a helyi egyházak (főleg a tapasztalatokra vonatkozólag) átfogó felmérést végeznek a világiak között."

Különböző okok akadályoztak eddig abban, hogy ilyen átfogó kutatásokat

végezhessünk. Az ajánlás azonban foglalkoztatott, s úgy láttuk, hogyha egy szűkre szabott felmérés eredményei nem is jutnak el Rómába, fényt deríthetnek a világiak helyzetére az egyházközségben vagy az egyházmegyén belül. Anyagot szolgáltathatnak a híveknek és a lelkipásztoroknak, hogy szélesebb s – valószínűleg – tárgyilagosabb tükörben szemlélhessék azt, hogy milyen is a beállítottságuk a világiakra nézve. Esetleg rávilágíthatnak olyan szempontokra is, amelyek egyébként háttérben maradnának.

Az eljárás

A jelen kis tanulmány ilyen szűkebb, előkészítő felmérés. Egyik fő célja éppen az volt, hogy megállapítsa a kérdések érthetőségét, esetleges hiányait, felesleges illetve hasznos voltát, s így pontosabb eszközt nyújthasson egy átfogóbb kutatásra. Talán arra ösztönözhet, hogy valaki mélyreszántóbb felmérést végezzen a felelősségére bízott környezetben. S bár tanulmányunk puhatolódzó jellegű, mégis kidomborodott már néhány vonás. Az eredmények értelmezésénél figyelembe kell venni, hogy alkalmi, nem pedig a statisztika szabályai szerint kiválasztott mintáról van szó. Óvatosan járjunk tehát el, ha általánosítani, vagy más csoportokra akarjuk alkalmazni felmérésünk megállapításait.

Végül, hasznos lehet azoknak a módszertani szempontoknak smerete, amelyek belejátszottak a kérdések feltevésébe és kiértékelésébe.

A mélyreszántóbb felméréseknél ugyanis nemcsak arra vagyunk kíváncsiak, hogy milyen gyakran fordul elő egy jelenség. Azt is megpróbáljuk felszínre hozni, hogy mi a jelenségek értelme. Ezért igyekszünk valamilyen mércét alkalmazni, felállítani, s a feleletek rangsora már lehet ilyen kezdetleges mérce. S ha összevetjük a kapott eredményeket más adatokkal, legalább azt láthatjuk, hogy melyik nagyobb vagy kisebb, több vagy kevesebb. Felmérésünkben mindenekelőtt össze akartuk hasonlítani a papok és a világi hívek feleleteit. Eddigi tapasztalataink alapján feltételeztük, hogy a választ adók életkora is érdekes mérce lehet. A fiatalabb nemzedék (főleg a 40 év alattiak) valószínűleg másként értékeli a Zsinatot, mint az idősebb, akik már felnőttekként élték át az egyházban végbemenő változásokat. A férfiak és a nők egyformán látják helyzetüket az egyházban? Hogy ezeket az összehasonlításokat elvégezhessük, ugyanazt a kérdőívet adtuk a papoknak mint a világiaknak. Az ívekre névtelenül válaszoltak, csak a kort (40 év alatt, 40 és 65 év között, 65 év felett), illetve a világiak esetében a nemet kellett feltüntetni.

Sajnos, a korcsoportok szerinti összehasonlítás lehetetlenné vált, mivel mind a papi csoportban, mind pedig a világiaknál csak 2-2 személy volt fiatalabb negyven évnél.

A tizenöt pap, akiknek nagy részét egy papi összejövetelen kértük meg, hogy válaszoljanak, és a huszonnégy hívő magyar. A világi hívek között több mint 100 kérdőívet osztottunk ki vasárnapi szentmise után, kérve, hogy hozzák vissza a kitöltött íveket a legközelebbi vasárnapon. Sajnos, csak tizennégyen „nem felejtették otthon" az ívet. Még tíz személyt kérdeztünk meg egy családi csoport havi találkozóján.

Kérdéseinket négy csoportra osztottuk. Az első kettő a zsinattal szembeni beállítottságot igyekezett kipuhatolni. A következő három (3., 4. és 5. s a 4. alkérdése) a világiaknak a Zsinat utáni magatartására próbált fényt deríteni. A hatodik kérdés viszont a papoknak a világiakkal szembeni beállítottságát vizsgálta. A két utolsó (7. és 8.) a világiak tényleges közreműködésének területei és indítékai után érdeklődött.

A kapott feleletek száma nem mindig egyezik a megkérdezett személyek számával. (Például az első kérdésre a világiaktól 21 igent és 1 nemet kaptunk: összesen 22.) Ilyen esetekben hiányzik a felelet.

A kérdőív szövegét és a csoportosított válaszokat lásd az 89. oldalon!

Kiértékelés

1. Első pillanatra úgy látszik, hogy a megkérdezettek igen pozitív véleményt és beállítottságot tanúsítanak a Zsinattal szemben. (Az 1. és a 2. kérdés válaszai.) A papok és a hívek jelentős többsége elismeri, hogy a világiak szerepe megváltozott a Zsinat óta és az egyházi vezetés helyes utat követ ebben a kérdésben. Közelebbről nézve azonban aggasztó, hogy a papok 13 százaléka, a világiaknak pedig csaknem a huszonegy százaléka húsz évvel a Zsinat után még mindig nem tudja eldönteni, hogy valóban helyes-e ez az út.

Ha a kétséget kifejező válaszokhoz hozzávesszük a nemlegeseket is, akkor joggal tehetjük fel a kérdést: képesek ezek a lelkipásztorok (2 + 1 = húsz százalék) megfelelő lelkiségre nevelni híveiket? S hogyan vállalhatják ezek a világiak (5 + 2 = 29 százalék) mai feladataikat az egyházban, ha nem is tudják, hogy helyes-e vagy sem az az út, amelyet kitűznek eléjük?

2. Pozitív az összkép a harmadik kérdés esetében is, bár a világiak jelentős hányada (21 százalék) nem vesz észre változást saját helyzetében.

A negyedik kérdés megválaszolása komoly problémát jelenthetett mind a két csoportnak. Négy pap és négy világi nem is felelt erre a kérdésre. Nem értették meg? Vagy a papok nem mertek ítéletet alkotni híveik hitbeli szilárdságáról? A világiak jobban belelátnak saját berkeikbe? Öten (21 százalék) állítják, hogy a világiak hite eltér a hivatalos tanítástól. Érdekes lenne ezt a területet tovább kutatni s megvizsgálni, hogy a világiak ítéletüket saját belső hitfelfogásukra építik-e, vagy inkább keresztény testvéreik szóbeli közléseire illetve gyakorlati, erkölcsi életére. Az sem zárható ki, hogy árnyaltabb feleleteket kapunk, ha ennél a kérdésnél is lehetőség nyílik egy „közbeeső" válaszra az „igen" és a „nem" között. Ennek a közbeeső válasznak a megfogalmazása nem veszélytelen, mivel — teológiailag — tulajdonképpen nincs középút helyes és nem helyes hit között.

Még több problémát fedezhetünk fel a kiegészítő (al)kérdésnél. A papok egyenlő számban állítják, hogy a hívek hitében haladást illetve visszaesést tapasztalnak. Ennyire nehéz lenne tárgyilagosan megválaszolni ezt a kérdést? Vagy pedig annyi szempontot foglal magába, hogy a lelkipásztorok nem ugyanarra gondolnak, amikor híveik hitére terelődik a szó? Itt valóban helyénvaló lett volna egy közbeeső lépcső, ahogy egyik pap rá is írta a kérdőívre: ugyanaz maradt. Ennél a kérdésnél hiányzik a legtöbb felelet a világiak részéről

(6 személy) és csak 13-an látják úgy (54 százalék), hogy a világiak hite érettebb lenne mint évekkel ezelőtt.

Az ötödik kérdés megválaszolásában is szemmellátható a különbség a papok és a hívek felfogása között. A papok szinte egyértelműen úgy ítélik, hogy a világiak készségesebben kapcsolódnak bele az apostoli küldetésbe, mint húsz évvel ezelőtt, a világiak viszont 29 százalékban nem látnak változást illetve ketten (8 százalék) visszafejlődést tapasztalnak.

A három kérdésre adott válaszok alapján a világiak Zsinat utáni magatartása összetett, komplex jelenség. Több kutatásra van szükség ezen a téren. A kérdéseket még pontosabban kell megfogalmazni, mert főleg a világiak feleletei mutatják, hogy komoly lelkipásztori problémák húzódnak meg a háttérben.

3. A hatodik kérdés a papok magatartását igyekezett kipuhatolni a világi hívek együttműködésére vonatkozóan. Feltűnő a papok kritikus ítélete kollegáikról: csak öten állítják, hogy a lelkipásztorok valóban örülnek, ha híveik felelős szerepet vállalnak az egyházközségi munkában. Három megkérdezett nem tudott dönteni, de hatan (40 százalék) úgy vélik, hogy a papok ténylegesen nem mernek lelkipásztori feladatokat bízni híveikre. Elgondolkoztató kép, még akkor is, ha a hívek véleménye sokkal pozitívabb a papok magatartásáról (75 százalék felelt igennel).

4. A hetedik kérdésre két pap nem adott feleletet. Valószínűleg azért, mert nem plébániai szolgálatot látnak el. A megkérdezett világi hívek nagyvárosban élnek, s így gondolhattak a szomszédos plébániákon vagy esperesi kerületben működő munkatársakra is. – Ugyanaz a személy több lelkipásztori területet is megjelölhetett, s a kérdezettek éltek is evvel a lehetőséggel. A papok közül ketten említettek fel nem tüntetett lelkipásztori tevékenységet („vagy" ...): „a hívek összetartásában", írta az egyik, s „anyagi ügyekben", a másik. A hívek közül egy férfi toldotta meg a listát: „szervezési munkában". A kézzel beírt feleletet: „énekkar, felolvasás" a liturgia kategóriába soroltuk.

Elég kritikus a papok véleménye világi munkatársaik indítékaira vonatkozólag is. Öten úgy találják, hogy a világiak indítékai nem világosak. Maguk a világi hívek egy fokkal jobb véleményt nyilvánítanak együttműködésük indítékairól: a papok közül 5 + 1 (40 százalék) nem látja világosan a hívek indítékait, míg a híveknél csak 4 + 2 (25 százalék) osztja ezt a véleményt.

Elemzésünk végén valószínűleg megállapíthatjuk, hogy egy szerény előtanulmány is hasznos lehet a lelkipásztori munkában. A legszembetűnőbb eredmény talán az, hogy a feleletek tanúsága szerint a papok és a világi hívek nem teljesen egyformán ítélik meg a világiak helyzetét az egyházban. De ezzel még nem állapítottuk meg azt, hogy kinek van igaza. Fontosabb talán, hogy ezt a különbséget komolyan vegyük, főleg amikor a világiak helyzetét és szerepét kívánjuk közelebbről megvizsgálni. Az előtanulmány számos további kérdést vet fel mind a kérdőív pontosabb megfogalmazására, mind pedig a lelkipásztori (felnőttkatekézis) munkára vonatkozóan. De a kérdések tisztázása remélhetőleg közelebb hozza egymáshoz a krisztusi közösség különböző megbízatású és karizmájú tagjait.

A kérdőív és a három főcsoportra osztott válaszok

Kérdések	Válaszok			
	Papok (15)	Világiak		
		nő (15)	férfi (9)	össz. (24)
1. Az utolsó kb. 20 évben (a II. Vatikáni Zsinat óta) változott-e a hívek szerepe az egyházban?				
Igen	14	13	8	21
Nem	1	1	–	1
2. A II. Vatikáni Zsinat óta helyes utat követ-e a hivatalos egyház a világi hívek szerepével kapcsolatban? Igen	12	11	6	17
Nem tudom eldönteni	2	3	2	5
Nem	1	1	1	2
3. Az utóbbi években öntudatosabbak lettek-e a világi hívek saját szerepüket illetően az egyházban? Igen	13	11	7	18
Nem észlelek különbséget	1	3	2	5
Kevésbé azok, mint régen	1	1	–	1
4. A világi hívek hite alapvetően egyezik a hivatalos katolikus hittel?				
Igen	10	9	6	15
Nem	1	3	2	5
Ezen a téren inkább haladásról beszélhetünk	6	7	6	13
Ezen a téren inkább visszaesésről beszélhetünk	7	3	2	5
5. A világi hívek készségesebben kapcsolódnak be az egyház apostoli küldetésébe mint 20–30 évvel ezelőtt? Igen	14	10	5	15
Nem tapasztalok változást	–	4	3	7
Kevésbé kapcsolódnak bele	–	1	1	2
6. A papok magatartásából következtethetünk-e arra, hogy örülnek, ha híveik felelős szerepet vállalnak a lelkipásztori munkában?				
Igen	5	11	7	18
Nem világos a magatartásuk	3	3	1	4
Inkább arra lehet következtetni, hogy nem mernek hívekre bízni lelkipásztori feladatokat	6	–	1	1
7. Van-e egyházközségében világi hívő, aki rendszeresen kiveszi részét a lelkipásztori tev.-ben?	13	15	9	24
A liturgia terén	10	9	8	17
A hitoktatásban	3	7	2	9
A plébániai ügyeletben	3	5	2	7
A betegek látogatásában	6	8	2	10
Ifjúsági csoport vezetésében	3	7	4	11
Vagy ...	2	–	1	1
8. Igazolja-e a világi hívek magatartása, hogy őszinte hitből fakad együttműködésük az egyházközségi munkában?				
Igen	8	9	8	17
Indítékaik nem világosak	5	3	1	4
Világi érdekek vezetik őket	1	2	–	2

A választ adó férfi ☐ nő ☐

Kora: 40 alatt ☐
65 év felett ☐
40 és 65 között ☐

Benkő A.

A TABERNÁKULUM ELŐTT

Szent Pál megrendítően szép és mély tanítását fontolgatom, Uram. „Ugyanaz a lelkület legyen bennetek, amely Krisztus Jézusban volt..." (Fil 2,5-11). Próbálok behatolni e titok mélységébe. Itt előtted térdelve, megrendít a kettős csoda: hogy emberré lettél és kenyérszínbe rejtőztél.

Ízlelgetem a szentpáli szavakat, szeretném megérteni, életembe építeni őket. Ugyanaz a lelkület... E lelkület éltetője az alázat. Mérhetetlen alázat. Az Istent emberré tevő alázat... – Ég a földdel, Teremtő a teremtménnyel hogyan egyeztethető? Áthidalhatatlan távolság. Mélységes leereszkedés... Szabadság. Ilyen szabadsággal csak Isten rendelkezik. Ez a szeretet szabadsága... Mindent fölád. Az Istennel való egyenlőséghez sem ragaszkodik. Kiüresíti önmagát az embernek, a szolga alakjának felvételére. Értelmünk itt megtorpan. Olyan mély ez a titok, hogy szinte képtelenek vagyunk hosszabban foglalkozni vele. Végességünk tudatára ébreszt. Az Isten alázata majdhogy megsemmisít. Pedig e kettős titok lehetne szentséglátogatásaink döbbenete... Akkor nem úgy viselkednénk templomaidban, mintha nem is tudnánk erről. Teljesen nem tudjuk felfogni. De lelkületed elsajátításához szükséges lenne, hogy kicsit belehatoljunk.

Uram, adj üdvös megrendülést alázatod láttán. Adj mindent föláldozó szeretetet. Adj bátorságot, hogy ne féljek a lelkületedtől... A kiüresítéstől... Látod, mily görcsösen ragaszkodunk „kincseinkhez". Jobban mint Hozzád. Félünk a mélységektől, amelyeket esetleg föltárnál lelkünkben, ha üres volna. A földön akarunk maradni. Biztonságban. Cipeljük ellaposító terheinket. Ha néha fényed után sóvárogva betévedünk Hozzád, magunkkal vonszoljuk. Pedig üresen kellene Eléd térdelnünk, hogy az isteni lelkület belénk áramolhasson. Te is csak úgy tudtál magadra venni minden emberit – kivéve a bűnt –, hogy kiüresítetted magad.

Néha segítsz nekünk, Uram. Kifosztasz, elveszed a féltve őrzött „kincseket". Neheztelünk is Rád, míg be nem látjuk, hogy ezzel segíteni akarsz rajtunk: helyükbe valami értéket kapunk. Add, hogy nyugodtan odaadjam a kincsnek vélt terheket és bőkezűen osztogassam a Tőled kapott igazi kincseket. Tégy üressé magamtól és tölts be a Te lelkületeddel. Isteni alázatod, halálig való engedelmességed hassa át lelkemet. Amen. Alexia

LEVELEK A MISSZIÓKBÓL

Levelek Brazíliából:

Ismét ugartörés három új missziós állomáson.

Nyolc évenként búcsút mondok már kiépített missziós telepemnek s felkínálom szerény erőimet Anyaszentegyházunknak, készen oda menni, ahol még elhagyatottabb a misszió, nagyobb a szegénység és égetőbb a paphiány. Ezért emlegette már többször is püspök atyánk: „László atya különös hivatást kapott Istentől az eddig elhanyagolt állomások felépítésére."

Főképpen 5 célt kívánok megvalósítani az alatt a 7—8 év alatt, amíg egy plébánia vezetésével megbíz a Gondviselés: missziós nővéreket telepíteni a helységébe; előmozdítani a papi és szerzetesi hivatásokat; lakásokat építeni a szegényeknek; missziós központokat szervezni a plébánia területén, valamint lehetőséget biztosítani arra, hogy újabb nővér csoportok jöhessenek. Így utódom — jelen esetben. Dacílio atya, egy fiatal brazil világi pap — könnyebben folytathatja a missziós munkát.

Eddigi munkahelyem három helységre: Tremedal, Piripá és Cordeiros terjedt ki. 1978 és 1986 között, csaknem 4.000 négyzetkilométeren 54.000 ember lelki gondozása volt a feladatom. 1981-ben négy szerzetesnővér költözött körünkbe. Ma már ellátják mind a három plébániát, mindegyiken áll egy nővérotthon és lelkigyakorlatos ház. — 1982 és 1984 között három redemptorista atya tartott népmissziót, összesen 52 napon keresztül. Püspökünk, Dom Alberto pedig 17 napon szolgáltatta ki a bérmálás szentségét számtalan kis kápolnánkban és missziós stációnkon.

1986 októberében igen szomorúan vették tudomásul eddigi híveim, hogy önkéntesen lemondok a három plébániáról és másik három állomás ellátását vállalom. Az ilyen változás azonban sok kegyelem forrása is: 1) A hívek láthatják, hogy a misszionárius nem magának, hanem Krisztusnak akarta megnyerni őket. „Még nevemet is elfelejthetik..." és „Neki kell növekednie, nekem kisebbednem" (Jn 3,30) — mondottam nekik, Keresztelő Szent Jánosra emlékeztetve, búcsúbeszédemben. 2) Új missziós állomás vállalása jó alkalom a papnak arra, hogy gyakorolhassa a szegénységet és önzetlenséget. 8 év folyamán otthoniasabb és kényelmesebb környezet alakul ki még a legkeményebb állomásokon is. Minderről szabadon lemondani és új életet kezdeni ott, ahol takarékoskodni kell minden csepp vízzel is, s ahol nincs plébániaépület sem, ezer alkalmat nyújthat a jelige hűséges megvalósítására: Pro Te, Christe! (Mindent érted, Jézus szentséges Szíve.) 3) A hitből vállalt engedelmesség megnyugtató biztonságot kölcsönöz, hogy a misszionárius nem a saját, hanem Isten akaratát keresi, amikor a püspök felszólításának eleget tesz. — S a püspök, az apostolutód most három olyan új állomáshelyet bíz rám, amelyiknek eddig még soha sem volt saját és állandó papja. „De a te szavadra, kivetem a hálót" (Lk 5,5). Az isteni Mester pedig megígéri: „Ne félj! Ezentúl emberhalász leszel" (uo. 10).

Milyen az új helyem három állomása?

„Presidente Janio Quadros" az elsőnek a neve, s a legelhanyagoltabb helységnek tekintik a környéken. 4 évvel ezelőtt a nép saját elhatározásából kápolnát kezdett építeni. Közben polgármester-választás volt, s a lakosságban olyan ellentétek léptek föl, hogy — püspök atyánk körlevele szerint — „Csak egy misszionárius lehet még arra képes, hogy újra egységet teremtsen a veszekedő emberek között".

1986. október 31. óta lakom a még épülőben levő templom sekrestyéjében. A templomhajó felét még építési anyag, cementzsákok, deszkák foglalják el, de elől már ünnepelheti a szentmisét Krisztus kicsiny nyája. Mindhárom állomáson messzefekvő tavakból pléhkannákban kell hozni a fejünkön a vizet. A tavakban kígyók és békák is fürödnek, a 20 literes pléhkannák tartalmát pedig a tetőre helyezett víztartályokba kell tölteni. Az ember megtanulja, hogy minden csöppel takarékoskodjék. A mosdóvizet felhasználja a kert öntözésére és a WC-re.

Eddigi plébániámon ottlétem végén már volt folyóvizem, s így napjában néha 7-szer is tusolhattam a trópusi melegben. Most talán majd hetente csak egyszer lesz alkalom a fürdésre. Ennek ellenére boldog vagyok. Jót tesz, ha ilyen egyszerű áldozatot hozhatunk Krisztus egyházáért, a ránk bízott nyájért.

„Maetinga" pár éve még jelentéktelen falu volt, de annyira felduzzadt, hogy 1984-ben várossá léptették elő, a „főtemplom" azonban inkább pajtához hasonlít. A sekrestye fölé mennyezetet kellett húzni, hogy a veszedelmes „borbélybogarak" ne zavarják a misszionárius álmát.

„Aracatu" két órányira fekszik Janio Quadros-tól. Tiszteletre méltó szomszédom, a 72 éves Antonio Fagundes atya 40 éven keresztül hűségesen eljött ebbe a kis hely-

ségbe a templombúcsúkor, június 29-én, hogy szentmisét tartson, százával keresztelje a gyermekeket és áldja meg a házasságokat.

Ekkora hívősereg számára azonban igen keveset jelentett az eddigi lelkipásztori ellátás. A jó nép szomjazott Isten után. Nem csoda, ha néha engedett a szekták csábításának. Az ifjúság megbízottjai, Gildasio és Robélio sok áldozat árán már elkezdték a plébánialak építését, amely évek óta ott áll félkész állapotban. Sürgősen tető alá kell hozni, nehogy minden tönkre menjen a trópusi viharok által. Még két másik kápolna vár befejezésre. Püspök atyánk, Dom Alberto és én már 31 kérő levelet menesztettünk a világ minden részére különböző kolostorokba, hogy küldjenek szerzetes nővéreket missziónkba.

Támogassák áldozataikkal, imáikkal és szenvedéseik felajánlásával kérésünket, hogy a Szűzanya közbenjárására minél hamarabb kaphassunk missziós nővéreket.

Kléner László
46.250 Pres. Janio Quadros
Bahia — Brazília

Az utazás Bécstől São Paulóig igen jól telt el. Két nővérke várt rám a repülőtéren, megebédeltünk São Paulóban, s estefelé már haza is értem Ribeirão Pretóba. Nagy örömmel fogadtak! Természetesen a következő nap, vasárnap kipihentem magamat, hogy hétfőn már szolgálatba állhassak a gyerekek felügyeletében. Annyit kérdeztek . . . , igen hosszúnak találták a két hónapot, ami alatt távol voltam. Az idő azóta is szalad: már befejeződött a tanév. Az 5. osztályosok közül 45-en végezték el elsőáldozásukat, a 4-esek közül pedig 75 fiú és lány. A gimnazisták bérmálása a székesegyházban volt, mivel a 70 bérmálandó s vendégeik nem fértek el a mi kápolnánkban. Elmúlt vasárnap pedig 50 éves jubileuma volt azoknak a tanítónőknek, akik nálunk kapták meg a kiképzést fél századdal ezelőtt! Csak 28-an élnek közülük. Közben-közben mi nővérek igyekszünk visszavonulni s lelkileg is felkészülni karácsonyra. Hála Istennek jut idő csomagok készítésére is a szegények számára. Legalább karácsony estéjén legyen nekik valami jobb az asztalukon, hiszen egész évben nélkülöznek!

Talán tetszett hallani, hogy október végén micsoda borzasztó lázongások voltak. A szegény munkások nem bírják a nyomort, egyik részük már nem is akar dolgozni, míg a gazdagok egyre gazdagabbak lesznek. Bizony mi is elég szűkösen élünk. Hónapok óta nincs hús, s csak vasárnap jutunk kis csirkehúshoz. De meg vagyunk elégedve, mert másoknak még ez sincs. Az utóbbi hetekben igen nagy a vízhiány is: nem esik eső. Takarékoskodni kell a vízzel, villannyal. A nagy hőség igen kifárasztja az embert.

A pénzt, amit európai utamon alamizsnaként kaptam még Bécsben átváltottam dollárra. Ennek nagyobbik részét főnöknőnk a püspök szemináriumába küldte, mert — hála Istennek — van elég jelentkező, de nem képesek eltartani őket. A másik részéből pedig most vásárolunk belevalót szegényeink karácsonyi csomagjába.

Hrotkó M. Gizella
Rua São José 933
14100 Ribeirão Preto, S. P.
Brazília

A hideg hónapok évről évre egyre jobban kihoznak a kerékvágásomból. Az idén már nagyon éreztem. De azért még ott vagyok a zsolozsmán, s folytatom valahogyan kis apostolkodásaimat, intézem a rám bízott dolgokat. Kisebb nagyobb nyavalyáim csinos sorozatot tesznek ki. Ezeket türelemmel megfűszerezve felhasználhatom még mások javára is. Csak az kell hozzá, hogy a Szűzanya ráncba szedjen minket. S miért ne tenné meg, hisz Ő olyan nagyon jó! — Az egyik este olvastam valamelyik Európából kapott újságban, hogy „a hívek összegyűltek . . . és búcsúztatták X. Y. atyát, aki átköltözik" egy másik városba. Jaj! Amikor gyerek voltam, nálunk csak a megboldogultakat szokták volt búcsúztatni. Nem tudom; vagy talán 56 külföldi év után mégiscsak rozsdásodik az agyam? — Az édes Jézus, a Szűzanya és Szent József áldják, oltalmaz-

zák, segítsék sok kegyelemmel, szerencsével, örömmel és jó egészséggel édös mindnyájukat!

Dömötör testvér
C. P. 57
18130 São Roque, S. P.
Brazília

Levelek Pápua Új-Guineából:

Afrikában hűséges látogatóm volt a Szolgálat. Karácsony előtt, Ausztrálián keresztül a Pápua Új-Guinea-i hegyek között is rámtalált. Itt a magamfajta magányos embernek jól esik az a tudat, hogy a mindenhol jelenlevő Isten, a Szolgálat jelentkező számaival, a missziók iránt érdeklődő paptestvérek és jó magyar hívek leveleivel, kézzelfoghatóan érezteti szeretetét. Hála Istennek — úgy érzem — az Afrikából magammal hozott kétfajta malária lassan megszelídül, munkaerőm pedig újra olyan mint húsz évvel ezelőtt.

A nyolcadik hetet töltöm Pápua Új-Guineában és a negyedik helyen lakom. Egy kicsit előbb hagytam el Ausztráliát, mint ahogyan azt terveztem. Mount Hagen idős érseke orvosi kezelésen volt Sydneyben. Elöljáróm kérésére vállalkoztam arra, hogy visszakísérjem az idős érseket Mount Hagenbe. Augusztus 27-én, kora délután jó trópusi hőség fogadott bennünket Port Moresbyben. Innen egy kisebb repülőgéppel Mount Hagenbe érkeztünk délután négy óra felé. A meleg után jólesett Mount Hagen kissé hűvös, hegyi levegője. Az érsek helyettese, meg egy amerikai rendtárs várakozott ránk. Az érsek Rebiamulban lakik. Én is itt kaptam szállást. Nem üdülni jöttem ide. A következő napon már teljes gőzzel nekiláttam a melanéziai pidgin nyelv tanulásának.

Tíz napot töltöttem Rebiamulban. Egy amerikai meg két bennszülött apáca érkezett Kumdiból. Ők ott elemi- és középiskolát vezetnek. Plébánosuk elutazott. Vállaltam, hogy helyettesítem papjukat. Az iskolások többé-kevésbé értik és beszélik is az angol nyelvet, de nem könnyű őket megérteni. Meg kell szokni az ő tájszólásukat. — Kumdi felé haladva az apácák szóval tartottak. A bennszülött apácák megmutatták a helyeket, ahol a környékbeli törzsek háborúzni szoktak. Itt a törzsek közötti háborúzás és a földrengés nem újság. Inkább az az újság, hogy június óta nem volt földrengés, azaz, lehet hogy mégis volt. Tegnap éjfél felé néhány másodpercig mozgott velem az ágy. Ha ezt nem a szellemek idézték elő, akkor bizonyára egy kis földrázkódás okozta. Kumdiban minden apáca tanárnő, és néhány benszülött kivételével mind amerikai. Az egyik bennszülött apáca elmesélte, hogy ő is Amerikában tanult. Ott erős honvágya volt. Nem tudta megszokni az amerikai éghajlatot, meg azt, hogy ott mindig cipőben kellett járnia. Valaki vállalkozott Kumdiban, hogy segít a melanéziai pidgint tanulni. Azt mondtam neki, hogy az ő segítségével inkább a melpa nyelvvel szeretnék egy kicsit megismerkedni. Az idősebb emberek ugyanis ezt a nyelvet használják a környéken. Ha a pap prédikál, akkor rendszerint egy tolmács melpa nyelven magyarázza meg, hogy mit is hallottak a prédikációban.

Mikor Kumdiból visszatértem, hamarosan találkoztam muni munkatársammal. Megkérdezte, hogy nem lenne-e kedvem hozzá menni. Kétszer sem kellett biztatni. Ő nem egyedül él. Van vele egy nyolcvan éves, de még munkaképes skót asztalos, aki John névre hallgat. Késő este, mikor megérkeztünk, John pipázott és olvasott. Amikor megtudta, hogy Afrikában én is jó erős bennszülött dohánnyal szoktam megtömni a pipámat akárcsak ő, nagyon barátságos lett. Nekem ajándékozta egyik pipáját, és hozzá még dohányt is adott. Még mondja valaki, hogy a skótok nem szeretnek adakozni. Muni munkatársam tíz helyre jár misézni. Csütörtöki napon a Tena patak két partján élő törzseket látogattuk meg. A két törzs hadilábon él egymással. A legutóbbi összecsapásuk az előző vasárnapon volt. A jó bennszülöttek nem voltak imádkozó kedvükben. Az egyik kápolnánál két sebesült és még vagy hat másik jámbor lélek várakozott ránk. Az úton találkoztunk néhány bottal vagy mankóval sántikáló harcossal. Akiket lándzsával hasba hajítottak vagy nyakon nyilaztak, azok nem sántikáltak, de

nem is mutatkoztak. Fegyverszünet lévén, át tudtunk menni a másik törzshöz is. Ott sem voltak nagyon imádságra hangolva az emberek, de már kissé megnyugodtak. Ez vonatkozik különösen arra a hat harcosra, aki az egyik oldalról, meg arra a négyre, aki a másik oldalról Ábrahám kebelére kéredzkedett. A sebesültek számát százra becsülik. Közben annyira haladtam a melanéziai pidgin nyelvben, hogy nemcsak gyóntatni és misézni hanem prédikálni is segíthettem.

A muni plébánia szomszédja Rulna. Ez az egyházmegye legelszigeteltebb helye. Most ezt is a muni lelkész látogatja. Nem lenne messze, ha nem volna közben egy körülbelül 3000 méter magas hegyvonulat. Mun csak körülbelül 1400 méter magasságban van. Keskeny, kanyargós hegyi úton erős, terepjáró kocsival át lehet kelni a Mun és Rulna közötti hegyvonulaton. Isten irgalmazzon a kocsinak, de még jobban az utasainak, ha esetleg elromlik a fék, vagy ha az amúgy is keskeny út széléből a szakadékba csúszik egy darab. Ha ilyenkor a kocsi nem követi a leszakadt útdarabot, az köszönhető a vezető lélekjelenlétének, meg a mellette láthatatlanul ügyeskedő őrzőangyalának. A hegy másik oldalán, a völgyben, kitűnő kávé terem. Ezért a kereskedők is vállalják a veszélyes utat. Rulnában már annyira trópusi az éghajlat, hogy még a kókuszpálma is szereti. Állítólag itt az emberek békés természetűek. Ha jól emlékszem, csak ketten jöttek baltával a misére. A lakosság egy része még olyan népviseletben jár, mint amilyenben ősszüleink elhagyták a paradicsomot. A civilizáció azért már itt is tért hódított. Láttam olyan férfit, akit az ing és a nadrág még nem érdekelt, de már volt sapkája és karórája. Aki mesésen szép vidéket akar látni, az jöjjön el ide. Itt lehet szórakozni a mimózákkal is. Ha az ember megérinti a mimózát, akkor hirtelen összecsukja leveleit és hervadtnak tetteti magát.

Ulgában vasárnap több mint nyolcszáz hívő tölti meg a templomot. A fák, bokrok és ültetvények között szétszórva, úgy meglapulnak a fűből-fából épített, ablaktalan kunyhók, hogy alig lehet őket észrevenni. Kezdetben meglepődtem és nem értettem, hogy a lakatlannak látszó vidékről honnan kerül elő vasárnaponként az a sok ember. Afrikában a jó hívek tudták, hogy mindent, amivel táplálkoznak, én is szívesen fogyasztom. Így aztán nekem nem kellett főznöm. Itt is megmondtam a jó híveknek, hogy miként éltem Afrikában. Azóta minden misére hoznak nekem bőségesen mindenféle zöldséget, édes burgonyát, banánt, káposztát, ananászt, hagymát és paradicsomot. Ezeket aztán saját ízlésem szerint készíthetem el. Még a kertjeikben termelt dohánynyal is ellátnak, hogy legyen mivel megtömnöm a pipámat. Megtanultam azt is, hogy még a pálmalevél is ehető, nemcsak a fiatal tökszár meg a levele.

Minden nap imádkozom azokért, akik lehetővé teszik a Szolgálat megjelenését, meg azokért a jó paptestvérekért és hívekért, akik szívükön viselik az Egyház missziós feladatát.

Pálinkás István SVD
P. O. Box 54
Mount Hagen, WHP
Papua New Guinea

Nagyon szépen köszönöm, hogy a Szolgálatot küldték egész éven át, s vele együtt a szép magyar könyveket. Sok örömet szereztek vele. A jó Isten fizesse meg százszorosan. Most már én is nyugdíjas lettem. A 68. évemben vagyok, s egészségileg nem a legjobban.

Br. Salvius Appenzeller SVD
Saint Joseph Communication
P. O. Box 107
Wewak — Papua New Guinea

A LAIKUSOK LELKIPÁSZTORI SZOLGÁLATÁRÓL:

Gerald Foley: Empowering the Laity (Laikusok hitelesítése). Sheed/Ward, Kansas City 1966. 199. o. **James D. Whitehead and Evelyn Whitehead:** The Emerging Laity (Laikusok felemelkedése). Doubleday, Garden City 1986. 216. o. **Patrick McCaslin/Michael G. Lawler:** Sacrament of Service (A szolgálat szentsége). Paulist Press, New York/Mahwah 1986. 150. o. **Virginia S. Finn:** Pilgrim in the Parish (Zarándok a plébánián). Paulist Press, New York/Mahwah 1986. 219. o.

Az első három könyv szakszerűen ismerteti a laikusok lelkipásztori szolgálatának területeit (a világ, az egyház és az állandó diakonátus), a negyedik pedig bepillantást enged lelkiségükbe.

Foley aláhúzza a II. Vatikáni Zsinat tanítását: Hívekből áll az Egyház! II. János Pál is állhatatosan serkenti a laikusokat: Töltsék be szerepüket a családban és munkahelyen. A lelkipásztorkodás irányítói viszont az Egyházon belül mozgósítják a híveket, bevonják őket az intézménybe: anyagi ügyeket, hitoktatást és — hellyel-közzel — kormányzást bíznak rájuk. Pedig a Zsinat tágabb teret szánt a laikusoknak: Újítsák meg a világot. Elsődleges küldetésük tehát a család és a világ. Közben a laikus apostolok képzése is szinte kizárólag az egyházi szervezeten belüli szolgálatra vértezi fel az érdeklődőket, azaz, „mini klerikusokká" neveli őket, mindennapi küldetésüket pedig szem elől téveszti.

A szerző izgató kérdéseket tárgyal: Hol a helyünk a világban? Mit jelent az Egyház hétközben? Megelevenednek-e a száraz csontok? ...

Régen csak másodrangú polgár volt a laikus az Egyházban. A Katolikus Akció igyekezett bevonni a hierarchia bűvkörébe. A zsinati atyák közül is sokan csak a papság „kisegítőinek" szánták. Nehezen emésztődik a Zsinat világos tanítása: Az Egyház: a nép! Azaz: a laikus is pap. Pap a családban, pap a gyárban ... Egyszóval: ő viszi az Egyházat a világba (LG 29).

Hogyan valósíthatja meg ezt a célkitűzést? Amint Jézus tette (58—62. o.), mert a laikus tanítvány, aki felismeri az Urat, elfogadja a meghívást és jó termést hoz. Mindennapi munkájával folytatja a Teremtő művét, tökéletesíti önmagát és összehozza az embereket egymással és Istennel ... Illetve: Életével megszenteli a világot és megvalósítja Isten országát.

Foley nem saját tanítását közli, bár — mint a Laikus Lelkipásztorok Nemzeti Szövetségének és az Amerikai Katolikus Laikus Hálózat tagja — rendkívüli tapasztalatokkal rendelkezik. A könyv alappillérei: a Zsinat okmányai és a pápák szociális körlevelei (XIII. Leó: Rerum novarum, 1891; XI. Pius: Quadragesimo anno, 1931; XXIII. János: Pacem in terris, 1963; VI. Pál: Populorum progressio, 1967 és II. János Pál: Laborem exercens, 1981).

A **Whitehead** házaspár szemnyitogatónak szánta művét. Gondolatvitelüket a Szentírás és a Szenthagyomány tanítása, jelen világunk és a katolikus közösségek tapasztalatai sugallják. Az egyháztörténész (férj) és a pszichológus (feleség) szemével vizsgálják a vezető szerep, valamint a hatalom és a tekintély kérdéseit.

A katolikus hívők számkivetettek mindhárom területen. A vezetés szinte minden feladata a papra korlátozódik, parányi a megosztott szolgálat és felelősség. A hatalom is a pap kezében összpontosul, a tekintély szintén. Pedig a laikusok végre visszatérhetnének a számkivetésből hazájukba és helyet kaphatnának az Egyház vezetésében, hatalmában és a tekintély gyakorlásában is. Legalább is a Zsinat óta világos, hogy Isten vezeti népét Jézus Krisztusban az Egyház által, s az Egyház „mi" vagyunk. A hatalom és tekintély is Istentől jön, s közös kincse az egész Egyháznak.

A vezetés krízise abban áll, hogy a közösséget szolgálatigénylőknek tekintjük, akiket a papok kiszolgálnak a keresztelésétől a temetésig. Viszont akkor hatásos a vezetés, ha a közösség öntudatos és felelősségteljes, ismeri és gyakorolja „kariz-

máit", melyeket a Lélektől kap az Egyház javára. Tehát Jézus vezetőstílusa az irányadó. Ez segíti az egyéni lelkiismeret kibontakozását és a karizmák teljes érvényesülését.

A szerzők minden témakör után alkalmazást nyújtanak, és az olvasót elmélkedésre ösztönzik; ehhez biztosítják még a pontokat is.

McCaslin és Lawler a diakónusképzés terén szerzett tizennégy éves tapasztalatukat dolgozták bele könyvükbe és salamoni feleleteket adnak. Miért szentelünk állandó diakónusokat, ha a hívek végezhetik mindazt, amit ő? — Válaszuk: Mert a diakónus mutatja meg, mit jelent laikusnak lenni és kifejezi, mi teszi a papot pappá. Hogyan egyeztethető össze a házasság és a diakónusszentelés? — A házasság egymás szolgálatára szenteli fel a diakónusjelöltet és jegyesét, míg a diakónusszentelés a nép szolgálatára rendel (83. o.). Mi a különbség laikus és diakónus között? — Ezt — válaszolják — maga a szentség adja. A diakónus nemcsak a felszentelés szentségében részesül, maga is szentség (118. o.): kifejezi, mivé kellene válnia minden megkereszteltnek. Mint az „Egyház szentségi jele", jelzi és megvalósítja az Egyházat a világban (49. o.). Az Egyház viszont Jézus szentsége, mert őt jelzi és jeleníti meg. Az ember Jézus pedig Isten szentsége, megmutatja és megismerteti az Atyát. Ezért a diakónus szolgálati stílusa Jézus stílusa, amit sajátságosan példáz a Zakeus-eset (Lk 19,1-10).

Az állandó diakónus alaptulajdonságai: szolgálat- és alkalmazkodókészség valamint team-lelkület. Hajtóereje: élvezi az emberekkel való foglalkozást; igénye, hogy megelégedettek legyenek vele, s végül hivatásának tartja a szolgálatot. Értékrendszere: a szeretet parancsa, a családközpontúság és a rendkívüli aktivitás.

A Zsinat megerősíti a diakonátust, mint „állandó állapotot" (LG 29, AG 16), VI. Pál pedig elrendeli és szabályozza (Sacrum Ordinem Diaconatus, 1967) visszaállítását.

Finn asszony dékánhelyettes a wertoni teológián. Fő felelőssége, képezni az egyetem laikus hallgatóinak lelkiségét. Könyvében vizsgálja az önkéntes egyházi szolgálatban álló laikus lelkiségének alapjait és elemeit.

A szolgálat nem szónoklás, nem tanácsosztogatás, nem önkinyilatkoztatás, nem ceremónia és nem programteljesítés. Alappillére, a „föld-sója" és a „szeresd-felebarátodat" lelkület megvalósítása. Ez a lelkiség a „ki vagyok" és a „mit csinálok" egysége (11. o.).

Az egyházi szolgálatban működő laikus szándéka: Istenből igyekszem táplálni apostolkodásomat! Hivatástudata: Meg kell újítanunk a világot! Ezt követi életének alaptétele: Jézus követője nem apostolkodik imádság nélkül és nem imádkozik apostolkodás nélkül. Szolgálatának mozgatója: az Úrért, az Egyházért ös önmagunkért! Kiindulópontja: Jézus, aki hív és munkára küld; az Egyház, mert minden tevékenységünk egyházi (AA 10, 30; LG 4); önmaga, mert önként állt be a sorba, de nincs egyedül, mert az Istennel, az Egyházzal és az embertestvérekkel dolgozik.

A laikus ilyen lelkülettel él: vet, öntöz és arat. Közben soha sem téveszti szeme elől az Úr intését: „Aki bennem marad, s én benne, az bő termést hoz. Hisz nélkülem semmit sem tehettek" (Jn 15,5).

Csak dióhéjban ismertethettük ugyan e négy könyvet, de e pár sorból is kiveheti az olvasó, hogyan vezeti a Lélek a laikusokat a világra, az Egyházra és a klérusra irányuló szolgálatra.

Teleki Béla

P á z m á n y P é t e r e m l é k e z e t e, Halálának 350. évfordulóján. Szerkesztették: **Lukács László SJ** és **Szabó Ferenc SJ.** Róma, 1987. 484 o.

A teológia, egyháztörténelem, kultúrtörténet és könyvészet magyar szakemberei kiváló munkával gazdagították a néhány éve tekintélyesen megújult és megnövekedett Pázmány-irodalmat. Ez a közel félezer oldalas összeállítás méltó emléket állít a 350 éve elhunyt magyar teológusnak, írónak és főpásztornak, akinek arcképe az elmúlt évtizedekben nem minden részletében felelt meg a történelmi tényeknek.

A páratlanul tartalmas kötet forrását kétségtelenül az 1984-ben elhunyt Öry Miklós SJ több évtizedes kutatásaiban kell keresnünk. Pázmány avatott kutatója és méltatója már nem érhette meg a Pázmány-irodalom váratlan virágbaborulását, nélküle azonban nem kerülhetett volna sor a jelen mű kiadására sem.

Az összeállítás — Lukács László rendtörténész és Szabó Ferenc SJ — vezetésével sikeres csoportmunka révén született meg. Odahaza és külföldön élő szakemberek hódoltak Pázmány előtt és vállaltak részt „ércnél maradandóbb" emléke méltatásában.

A kötet kétötöde a teológus Pázmánnyal ismerteti meg az olvasót. Öry Miklós posthumus tanulmánya Pázmány kegyelemvitájának grazi miliőjét, előzményeit, a teológiai karon elhangzott előadásait, majd magát a kegyelemről szóló vitát és az ezzel kapcsolatos cenzúra-kérdéseket ismerteti. A tanulmányhoz fűzött — sajnos az átlagolvasó számára nyelvileg megközelíthetetlen — hatvankét lapnyi dokumentáció a Pázmány bírálatával összefüggő latin leveleket, jelentéseket és fogalmazványokat gyűjti csokorba. Értékes rendi és teológiatörténeti „csemege".

Szabó Ferenc a grazi De Fide-traktatus alapján kimerítő tanulmányt szentel Pázmány sajátos hitelemzésének. Miután Ágostontól kezdve felvázolta a hitelemzés történetét, megkeresi a De Fide-traktatus helyét a pázmányi életműben és elemzi annak tartalmát. Keresi továbbá a választ arra a kérdésre, mennyiben volt Pázmány eredeti, vizsgálja a fiatal teológust ért hatásokat, taglalja a rendi cenzúra érveit, végül rámutat Pázmány Krisztus-központú hitének jellemzőire.

Tanításának fontos szempontjait tárja tehát fel. S ezzel úttörő munkát is végez, mert a nagy kardinális szorosan vett teológiai felfogása nagyrészt még mindig kiaknázatlan.

A két teológus után az irodalomtörténész veszi át a szót: Bitskey István, a debreceni KLTU docense — akinek nemrégiben a Gondolat Kiadónál a Magyar História sorozatban egy remekbe szabott Pázmány-monográfiája látott napvilágot — Pázmány első vitairataival foglalkozik. Bemutatja a Keresztyéni imádságoskönyvet és a De ecclesiastica libertate c. latin nyelvű értekezést. Mindezzel a Kalauz egy részletesebb és hitelesebb elemzését kívánta előkészíteni.

Érdekes kérdést boncolgat Lukács László rendtörténész, nevezetesen azt, hogy jezsuita maradt-e Pázmány, vagy sem. Tárgyilagosan ismerteti a Pázmány körüli híreszteléseket, Pázmány belső válságának állomásait, majd a következő konklúzióra jut: „Pázmány nemcsak személyes meggyőződése szerint, hanem jogerősen is jezsuita maradt" (216). Az érdekfeszítően megírt tanulmányt bőséges és olasz nyelvű dokumentáció egészíti ki.

Szántó Konrád ferences egyháztörténész kiváló tanulmányában Pázmánynak a magyar katoliciszmus megújulásában játszott szerepét méltatja. Pázmány a három részre szakadt ország elismerten legnagyobb hatású írója, szónoka, gondolkodója és — bizonyos értelemben, Bethlen mellett — politikusa volt. Elvből ellenzett minden erőszakos átalakítást, térítést, inkább belülről akarta megújítani a szíveket és az intézményeket. Ezt szolgálták prédikációi, írásai, az egyházmegyei zsinatok (jóllehet érseki székhelyét a török miatt soha nem tudta elfoglalni), a lelkipásztori vizitációk, a neveléssel foglalkozó szerzetesrendek letelepítése és — mindehhez — a megfelelő anyagi alap előteremtése. „Minden magyarnak meg kell hajtania előtte a hála és az elismerés zászlaját" (304).

Mészáros István a XVII. századi magyar iskolaügy újjászervezőjének tevékenységét méri fel. Pázmány a papképzéstől kezdve az alapfokú népoktatás megszervezéséig szívén viselte a fiatal nemzedék szellemi-lelki kibontakozását. Erre a szétágazó tevékenységre vetnek fényt a vizitációk alkalmával készült jegyzőkönyvek, összesítések. Pázmány elévülhetetlen érdemeket szerzett nemcsak az alap- és középfokú, hanem a felsőfokú oktatás megteremtésével is. Legmaradandóbb műve, a nagyszombati egyetem, többszöri költözés után ma Budapesten működik. Pázmány nagy gondot fordított a leányok nevelésére, prédikációiban pedig a szülőknek fejtette ki a szeretetre alapozott igényes pedagógia alapelveit.

Fricsy Ádám, kiegészítve az előző tablót, a hódoltsági terület katolikus iskoláit mutatja be. Az olvasó meghatódva adózik azok emlékének, akik a török alatt szenvedő országrészekben és a „végeken" ébren tartották a magyar nyelvet és kultúrát Szatmártól Belgrádig, Temesvártól és Tolnától Pécsig.

Gyurás István és Herner János egy-egy irodalmi részletkérdést taglalnak: Pázmány Kalauzának latin fordítása, ill. Pázmány Péter és Istvánffy Históriájának kiadása.

Hargittay Emil Pázmány politikaelméleti felfogását elemzi, azt „az ideálisnak elképzelt társadalmi képet, amelyben az ország élén Isten rendeléséből uralkodik a fejedelem, aki megőrzi a társadalmi hierarchiát, kormányzásában betartja és betartatja a törvényeket, hiszen a törvény az igazsággal egyenlő" (443). Pázmány gyakorlati politikai tevékenységének áttekintése és tárgyilagos értékelése még a jövő feladata.

A tanulmánygyűjteményt Polgár László jezsuita rendtörténész rendkívüli alapossággal megszerkesztett tematikus bibliográfiája teszi teljessé. A tanulmányírók és a bibliográfus nemcsak megrajzolták a 350 éve elhunyt magyar főpásztor alakjának körmég a páfránylevél is ehető, nemcsak a fiatal tökszár meg a levele.

Puskely Mária

HÁROM KÖNYV A PÁPÁRÓL:

Paul Poupard: Miért van pápánk? A pápa szolgálata Szent Pétertől II. János Pálig. Szent István Társulat, Budapest, 1986, 175 oldal.

Örömmel üdvözöljük Paul Poupard francia bíboros magyarra fordított könyvét, amely egyháztörténet, apológia és egyháztan egyszerre. Három részre oszlik: I. Az evangélium öröksége és a történelem súlya; II. Ki a pápa és mi a feladata? III. Korunk pápái, avagy Isten és a szabadság. A Befejezés: Miért van pápánk, avagy az ökumenikus párbeszéd. — Ez a szakszerűen és hittel megírt munka helyreigazít számos torzítást, egyoldalúságot.

Msgr. Paul Poupard 1959-től 1971-ig a vatikáni Államtitkárságon dolgozott (tehát Rómában közelről követhette a II. Vatikáni Zsinatot és az utána megindult erjedést), majd tíz évig a párizsi Institut Catholique rektora volt. Jelenleg a Nem Hívők Titkársága elnöke (ilyen minőségben járt okt. elején Budapesten és elnökölt a katolikus-marxista szimpózionon). Ezenkívül gyakorlatilag ő vezeti a Kultúra Pápai Tanácsát is, a II. János Pál által létrehozott fiatal vatikáni dikasztériumot. Paul Poupard számos könyvet írt a pápaságról, a Vatikánról, a II. Vatikáni Zsinatról, amelyeket más nyelvekre is lefordítottak. 1980-ban Budapesten magyarul megjelent „Bevezetés a katolikus hitbe" c. füzete. Körkérdéseire adott válaszokból összeállított „Hiszünk Jézus Krisztusban" c. könyve jórészét mi tettük közzé Rómában a „Jézus Krisztus tegnap és ma" c. kötetben. A „Miért van pápánk? fordítói: Baán István, Papp Tamás, Tarjányi Zoltán, Török József nagyon szép munkát végeztek. A könyv magyarul is élvezetes olvasmány.

Paul Poupard könyveinek sajátossága éppen a lendületesség, a könnyed stílus, a francia szellemesség, valamint a szerző széles műveltsége. A szakszerű tájékoztatást helyenkint személyes élményekkel színezi, különösen amikor a kortárs pápákról szól, akikkel szoros kapcsolatban állt hivatalánál fogva is. Nem egy információját elsőkézből veszi, pl. amit a „Populorum progressio" kezdetű körlevélről mond. Vagy ugyancsak VI. Pállal kapcsolatos a kis anekdota, amely Hans Küngre vonatkozik: „Egy nap VI. Pál szomorkás humorral azt mondta nekem róla: ‚Nem akarja a pápa tévedhetetlenségét elismerni. De ő azért tévedhetetlenül jelenti ki ezt!' . . ." (56)

Miért van pápánk? Az utolsó oldalon így összegez: „A pápa hivatala, mint ahogy Péter hivatala is, abból áll, hogy hirdeti a Krisztusba vetett hitet, életével tanúságot tesz és szolgálja az egyházakat." A hármas feladat görög szavakkal: kérügma, martüria és diakonia.

Paul Poupard jól informált, amikor vitatott történeti vagy elvi (egyháztani) kérdéseket ismertet: a jó értelemben vett apologetikus szándék vezeti, tehát a hamis vádakat megcáfolja, a torzításokat helyreigazítja (pl. XII. Pius és a nácizmus viszonyában a Hochhuth által megfogalmazott vádakat). De ezen túlmenően — számolva az ökumenizmussal, hiszen éppen a pápai primátus és az ezzel összefüggő kérdések a legfőbb nehézség az egységtörekvésben — tisztáz nehéz egyháztani kérdéseket (főleg az I. részben). Nagyon lényeges ez, hiszen a Magyarországon megjelent marxista egyháztörténeti kiadványokban éppen az hiányzik, ami az Egyház misztériumát és ezen belül Péter, III. utóda szerepét teológiailag megvilágítaná, helyes fénybe állítaná. E tömör megfogalmazást olvassuk a IV. fejezetben (32—33. o.): „Fel kell ismerni, hogy az Egyház élete nem vezethető le racionális okfejtéssel a dogmatikai előfeltételekből, hanem misztériuma fokozatosan tárulkozik fel a történelem folyamán, amelyet — annak ellenére, hogy az emberek, legalábbis látszatra, állandóan összekuszálnak — a Szentlélek vezet és irányít. Ebben a történelemben Péter és utódai minden kétséget kizáróan egyedi helyet foglalnak el, de mégsem állnak kívül a történelmen. Mindig is létezett az a kísértés, hogy szembeállítsák a pápát a püspökökkel, mint Pétert az apostolokkal. Ám világos, hogy az evangéliumban Péter nem valami „szuperpüspök". Louis Bouyer mondja, hogy Péter az az apostol, akiben megvan minden, amit az apostoli testület teljessége közösen birtokol. (. . .) Péter és a többi apostol között nincs szembenállás és nem Péter diktátuma vet véget (az I. Jeruzsálemi Zsinaton) a többiekkel való vitának. Éppen ellenkezőleg, a végső nyilatkozat, melyet felejthetetlen sza-

vakban fogalmaztak meg, lényegében kifejezi a zsinati eseményeket: ‚A Szentlélek és mi magunk így döntöttünk'. Nincs Péter az egyik oldalon, és vele szemben a többiek, hanem együtt vannak a Szentlélekben."

Nagyon hasznos a könyvben a Római Kúria dikasztériumainak leírása. A pápai diplomáciáról szólva kitér annak keleti politikájára, részletezve A. Casaroli szerepét, felfogását a keleti országokkal folytatott tárgyalásokról. A dikasztériumok nevének magyar megfelelőjét a Budapesten megjelent Almanachból vették át. A legtöbb elfogadható; de pl. Kléruskongregáció helyett Papi Kongregációt mondunk, miként — ugyanolyan latin szerkezet fordításaként — Püspöki Kongregációt. Néha az egyszerűség is szempont; pl. „A Népek evangelizációjának Kongregációja" helyett ezt mondjuk: „Hitterjesztési Kongregáció".

„N e f é l j e t e k !" André Frossard és II. János Pál pápa párbeszéde. Szent István Társulat, Budapest 1986, 237 o. Franciából magyarra fordították: Dr. Pápai Lajos, Reményi Judit és Dr. Kiss László.

Ez a párbeszéd-kötet jól kiegészíti Poupard bíboros munkáját, amely elsősorban nem a jelenlegi pápáról szól, hanem inkább a pápa hivataláról és a Római Kúriáról, elhelyezve a pápaságot a történelem és a teológia (egyháztan) összefüggésében. A. Frossard konvertita író (megtérését „Isten létezik, találkoztam Vele" c. könyvében mondta el) interjúsorozata bemutatja Karol Wojtyla, II. János Pál személyét — éspedig személyes vallomások alapján, Tájékoztat a pápa eszmevilágáról, a hitről és az erkölcsről, az Egyházról és a világról alkotott felfogásáról, valamint az (1981. máj. 13-án) ellene elkövetett merényletről. Éppen az teszi érdekfeszítővé a könyvet — sok más életrajzzal és méltatással szemben —, hogy maga II. János Pál vall önmagáról. Természetesen, Frossard számos forrást áttanulmányozott már ahhoz is, hogy kérdezni tudjon; ezenkívül, amikor a beszélgetéseket könyvvé alakította, sok ponton kiegészítette, megvilágította a pápa közléseit. Áll ez főleg a Szentatya tanítására, a Zsinat dokumentumaira, ill. a pápa megnyilatkozásaira. A szerző így jellemzi bevezetésében „hősét": „Azon az októberi napon, amikor először jelent meg a Szent Péter-templom lépcsőin (. . .), sem a teret betöltő, arcát új fény felé emelő megdöbbent tömeg, sem a szomszédaim — akiknek arcán könnyek peregtek végig — sem a magam számára nem volt semmi kétség: a kereszténység életében valami új kezdődött. Ismételten felkelt abból a sírból, amelyet a világ már végérvényesen lepecsételtnek hitt. Ez a pápa a keresztény megújulás pápája lesz, az eltűnő remény megerősödve tér vele vissza közénk. Nem lesz sem tradicionalista pápa — mint ahogyan azt majd később belénk akarják sulykolni —, sem pedig tradicionális pápa, hanem a tradíció folytatójaként munkálkodó pápa. (. . .) Az már ma is nyilvánvaló, hogy rendkívül gyors történelmi átalakulás időszakán haladunk át, amelyben minden erkölcsi vagy racionális támpont hiányzik. Felhígult értékek és elvizenyősödött ideológiák intervallumában élünk, amikor az előbbre haladni akaró számára az egyetlen lehetséges magatartás: hajlandó-e a „vízen járni". A hit képviselője Rómában azok közé tartozik, akik nem félnek a Krisztus bárkájából érkező felhívásra válaszolni. Ne féljetek! — mondja. És a hangja visz. Messzire visz . . ."

Frossard lendületes szövegét hűségesen fordították magyarra, amint néhány szúrópróbából megállapítottuk. Elismerés illeti a fordítókat és a kiadót e szép könyv megjelentetéséért.

Gergely Jenő: I I . J á n o s P á l , Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1986, 221 o.

Ezt a könyvet akár a Szent István Társulat is közzé tehette volna: tárgyilagosság tekintetében aligha kívánhatnánk többet egy marxista történésztől, aki nem a katolikus egyház híve, és a pápával sem érthet egyet bizonyos pontokon. Gergely Jenő, akinek előző művei is a pápaság, ill. a magyar egyház újabb történetével foglalkoztak, nemcsak Karol Wojtyla személyét, életútját mutatja be, hanem tájékoztat a katolikus egyház legújabb történetéről, a Zsinat utáni egyházi forrongásról, a pápa tanításáról (mindig tárgyilagosan ismertetve megnyilatkozásait, mégha utólag jelzi is a marxista álláspontot). Némi összképet kapunk a világegyház helyzetéről is; még statisztikai adatokkal is szolgál a szerző. Különösen is figyel a magyar vonatkozásokra, akár az egyház jelenlegi helyzetéről, akár a Vatikán keleti politikájáról szól; néhány lapon (172—177) bemutatja II. János Pál és a magyar katolikusok kapcsolatait. A Pápa személyéről mindig rokonszenvvel és tisztelettel szól. Bizonyos sarkítások inkább ott fordulnak

elő, ahol egyes római dikasztériumok (pl. Hittani Kongregáció) intézkedéseiről vagy vezetőiről van szó, vagy pl. amikor a jezsuita rend és a pápa kapcsolatait érzékelteti (ezek a pontatlanságok vagy értelmezések is inkább a felhasznált források — a nyugati sajtó — megbízhatatlanságának kövezkezményei). Mindent egybevetve csak örülhetünk annak, hogy állami kiadónál megjelent ez az alapjában véve tárgyilagos és rokonszenves életrajz II. János Pál pápáról. Szabó Ferenc

Szántó Konrád O. F. M.: A katolikus egyház története. II. Ecclesia, Budapest, 1985, 935 o.

Szántó Konrád egyháztörténete első kötetének megjelenése eseményszámba ment Magyarországon, de minden magyarul tudó történésznél is. Így nagy az örömünk, hogy a második kötet sem váratott magára sokáig. Annál is inkább, mert az utolsó évszázadok mégis csak közelebb állnak hozzánk és jobban érdekelnek, hiszen hatásukat ma is érezzük az egyház életében.

A hitszakadás, a reformáció, a vallási háborúk története fájdalmas olvasmány a keresztény számára. Ennek a kornak szakszerű, szenvedélyektől mentes, kiegyensúlyozott tárgyalása nehéz feladat. Melyik személyre vagy eseményre kell a főhangsúlyt helyezni, s ezt milyen részletesen tárgyalni: erős önuralmat, a források és az anyag biztos, alapos ismeretét tételezi fel. Az egyháztörténészek emlékezetében van még a nagy Jedin-féle kézikönyv e korral foglalkozó kötete. Kétharmad része főleg Luther reformációját ismerteti, Kálvinnal a harmincegy fejezetből csak kettő foglalkozik; a katolikus reformra, a Tridenti Zsinatra, a missziók keletkezésére mindössze a kötet egyharmada maradt. A szerző nem esett ebbe az aránytalanságba. A reformáció és a katolikus reform történetét pontosan és kimerítően tárgyalja, amely bárkinek például szolgálhat. Talán kissé jobban ki lehetett volna domborítani a Tridenti Zsinat, a katolikus megújhodás és a hithirdetés fellendülésenek tárgyalásakor Spanyolország és Itália döntő szerepét. Ezen a területen a reformáció nem tudott tért hódítani. Ezt a hiányt érezni lehet a középeurópai, főleg német nyelvű, egyháztörténeti művekben is, melyek ezzel a korral foglalkoznak.

Dicséretes alapossággal tárgyalja a szerző a következő korok történetét is. Nagy érdeme, hogy mindig megtalálja a kapcsolatot a világtörténelemmel, és a korok kultúrájával. Az egyes korszakok általános bevezetőiben átveszi a magyarországi marxista történettudomány szóhasználatát. Ez azonban érthető és jogosnak is tekinthető, hiszen egyháztörténetét elsősorban a magyarországi olvasóközönségnek szánta, melynek java része már így tanulta a történelmet, és e szerint a terminológia szerint közeledhet hozzá.

A szerző egyháztörténelmét napjainkig vezeti el, ami nem könnyű vállalkozás. A legújabb keresztény kor tárgyalásának egyes fejezetei, mint pl. „Az egyház életének főbb eseményei Európában" vagy „Az egyház sorsa a többi világrészen" igen hasznosak és egy kis egyházi kézikönyv szerepét töltik be, amennyiben fontos ismereteket közölnek az egyház mai helyzetéről a különböző országokban.

Amint már az első kötetben is tette, a szerző az egyes korszakok végén tárgyalja a magyar egyház történelmét, beleágyazva az egész egyház nagy folyamatába. Mivel művét a mai korig vezeti, az olvasó kíváncsian keresi, mit mond a szerző a magyar egyház legújabb történetéről. Ebben a fejezetben különösen nagy nehézségekkel kellett megküzdenie. Egyrészt az események közelsége miatt hiányzik a történettudományban annyira fontos történelmi távlat. Másrészt — ami talán még súlyosabb — a szerző nem juthatott hozzá döntően fontos forrásokhoz. Ez minden kortörténettel foglalkozó kutatónak a legnagyobb problémája. Gyakran kell neki másodkézből dolgoznia. Ismerve a magyarországi marxista szerzők kortörténeti műveit, az a benyomás, hogy ők — egyes kérdések tárgyalásánál — differenciáltabb megfogalmazást is használnak.

Ezek a megjegyzések semmiképpen sem befolyásolhatják a nagyon is pozitív véleményt Szántó Konrád egyháztörténetéről. Külön ki kell még emelnünk a nagy tudományos gonddal összeállított könyvészeti adatokat és jegyzeteket. Bőséges iránymutatást nyújtanak mindazoknak, akik egyes kérdésekbe mélyebben be akarnak hatolni. Hasonlóan jó szolgálatot tesz az igen részletes időrendi táblázat valamint a római pápák és a jelentősebb államok uralkodóinak jegyzéke. Jól összeállított és hasznos a név-, hely- és tárgymutató is. Dicséret illeti a kiadót a kiállításért. Ilyen összefoglaló

történeti munkának lényeges kiegészítői a képek és a térképek, amelyek bőségesen helyet kaptak ebben a műben.

Az egyháztörténelem a hit útját mutatja a világban. Ezt — legalább nagy vonalakban — minden hívő embernek ismernie kell. Szántó Konrád jóvoltából és évtizedes alapos kutatásainak és munkájának eredményeképpen megbízható útmutató könyvet kaptunk kézbe. Nagy egyház- és igazságszeretettel megírt történet, mely mutatja az anyaszentegyház igazi arcát, amelyen átsugárzik a hit fénye. Azt az egyházat, mely Krisztus megváltói művének folytatója, Krisztus misztikus teste. Köszönetünket a szerzőnek azzal fejezhetjük ki leginkább, ha minél gyakrabban forgatjuk a két szép kötetet.

Szilas László

Jean Vanier: A közösség. A kiengesztelődés és ünneplés helye. OMC, Bécs, 1986. 248 o.

A magyar lelkiségi irodalom rendkívülien értékes gyöngyszemmel gyarapodott Jean Vanier írásával. Olyan szempontokat szólaltat meg, amelyeket nem könnyen találunk meg egyéb könyvekben. Radikális következetességgel és mégis minden kényszer nélkül vezet egyre mélyebbre közösségi életünk keresztény alakításának kérdéseiben. Korunk egyik égető lelki igényére találunk eligazításokat ebben a nagyon időszerű kiadványban.

Minden lapján érezhető, hogy a szerző nem elvont, könyvekből összeollózott szép mondatokat ismétel, hanem élettapasztalatokat közöl, amelyek kiállották a hit és remény próbáját. Jean Vanier több mint 20 éve kötelezte el magát arra, hogy megossza életét értelmileg fogyatékosokkal. Ahogy a kiadó előszava írja: „Meglátta: a szellemi fogyatékosok, a nyomorékok is lehetnek az isteni üzenet közvetítői, ezért alkalmasak a közösségi életre." Elképzelhetjük, hogy aki ezen az emberileg kényes és rendkívüli talajon képes volt kiépíteni egy szeretetközösséget, amelyikben mindenki — képességei szerint — élheti emberi méltóságát, az gazdag kincstárat nyithat meg átlagos emberi és keresztény közösségek tagjainak.

A könyv egyik zsenialitása abban rejlik, hogy bár Jean Vanier végigvezet a tőle alapított közösség: a Bárka életén, nem merül ki ennek ismertetésében. Ez mintegy csak a hátteret képezi. Túl sok részlet az életükből azt a benyomást kelthetné, hogy csak a tőlük járt úton alakulhat ki igazi keresztény közösség. Kezdeményezése bizonyos fokig modellt állít szemünk elé, de tudatosítja is bennünk, hogy nem lehet mindenkit és minden közösséget egy kaptafára húzni (vö. pl 66. o.).

Első pillanatra úgy tűnhet, hogy rendszer nélkül veti oda gondolatait. Ebben van egy adag igazság, mert nem a tudós kutató vagy rendszerező tollát forgatja. Egy-egy címszón belül alig néhány, máskor pedig tíznél is több pontban kötetlenül elmélkedtet a kérdés fontosabb összetevőiről. S mégis mély pszichológiai ismeret és érzék fonja egybe ezeket a fejezeteket.

Az első részben: „Egy szív, egy lélek", megtalálhatjuk kezdeményezésének s minden tartós emberi közösségnek alapmeglátásait. A második „Szövetséget kötünk", a közösség kezdetét ismerteti. A harmadik, a leghosszabb fejezet érzékelteti, hogy a mindennapokban együtt jár az öröm és a feszültség: a növekedő közösség fejlődését, sodródásait ecseteli. Pár címszó ebből a fejezetből: A hőskortól a hétköznapokig; Ha valaki megválik tőlünk; Eszményképekre szükség van; Szeressünk együtt lenni; A meggazdagodás veszélye . . . A lelki erőforrások c. fejezet tárja föl, hogy honnét merítik ő és közösségei a bátorságot és tartalékot céljuk megvalósítására. A kereszténységen kívül is létezik közösségi élet, de Jézus szeretet-közösségre hív (vö. 9. o.). Ehhez a nagyszerű valósághoz pedig csak az Isten képes táplálékot nyújtani (148. o.). Külön fejezetben rajzolja meg a „felelős" arcképét. Egy másik a „de hogyan?" kérdés sajátosságait tárgyalja, amelyre következnek az „Összejöveteleink", „Hétköznapok" és „Ünnepeink" fejezetek.

Jean Vanier neve talán nem annyira ismert még mint Teréz anyáé, bár a Bárka szintén terjed az egész világon. A Lélek sugallatára ő is képes volt megragadni korunk egyik sóvárgását: Jézus szerinti, „isteni s emberi arcú" közösségeket kialakítani. Ennek útját próbálja élni ő maga, s ezt sugározzák Bárka-közösségei. Éppen ezért nélkülözhetetlennek tűnik ez a kis könyv mindazok számára, akik őszintén törekednek arra, hogy családjuk, kisközösségük, egyházközségük vagy szerzetes életük minél inkább átültethesse az életbe Krisztus szellemét.

Benkő Antal

HALLOTAINK

Szilágyi Jenő bukaresti pléb. júl. 8-án; tem. Harasztoson (74,52)
Kelemen Gábor Alán OFM c. esp., andocsi pléb. nov. 6-án Kaposváron; tem. Andocson (77,50)
Dr. Papp Ferenc ny. lelkész nov. 12-én Debrecenben; tem. Mátészalkán (60,35)
Brandecker Gergely ny. regőcei pléb. nov. 16-án (NSZK-ban) (73,46)
Véger Rókus Bonaventura SVD testvér nov. 25-én; tem. Pannonhalmán (77,52)
Dr. Rajz Mihály p. tanácsos, mátyásföldi pléb. nov. 28-án (76,53)
Czurkó Sándor tb. esp., ny. filkeházi parókus; tem. nov. 20-án Sátoraljaújhelyt (82,55)
Bolya Ferenc tb. kanonok, esp. jászdózsai pléb. nov. 28-án (75,52)
Kovács Jenő ny. pléb. dec. 18-án; tem. Csutorán (74,51)
Szőts Béla ny. esp.-pléb. dec. 12-én; tem. Türkösön (81,55)
Orbán Dezső ny. pléb. dec. 13-án; tem. Brassóban (81,55)
Kádár Lajos OCist egri érsek hosszas betegség után dec. 20-án (60,41,36)
Havassy Szilárd szentlőrinci pléb. dec. 21-én; tem. Pécsett (65,41)
Dr. Fűzy Sándor csepeli lelkész jan. 2-án (72,49)
Dr. Györög Pál c. esp. perenyei pléb. Szombathelyen, dec. 23-án; tem. Perenyén (86,62)
Balogh László SDB göncruszkai pléb. dec. 29-én; tem. Sárospatakon (68,38)
Farkas Imre tb. kanonok, sárvári pléb. dec. 30-án (73,48)
Szabó Elemér ny. esp.-pléb. jan. 15-én (77,52)
Dinnyés Gergely pléb. jan. 8-án (75,50)
Virágh István Teofil OSB jan. 3-án; tem. Pannonhalmán (95,76,71)
Petrovich Ede hittanár jan. 11-én; tem. Hőgyészen (89,65)
Lőrincz Ferenc tápi pléb. jan. 10-én; tem. Csapodon (71,47)
Horváth József ny. lelkész Egerben jan. 12-én; tem. Esztergomban (74,50)
Polgár András SJ jan. 18-án, Budapesten (87,70,59)
Brunáry Ferenc tb. kanonok, Újpest-kertvárosi pléb. jan. 18-án (83,60)
Könyves Tibor SJ jan. 21-én, Budapesten (71,53,41)
Dr. Horváth Alajos kanonok, nagyprépost a székesfehérvári Papi Otthonban jan. 22-én; tem. Kalocsán (96,73)
Haller István Jenő p. tanácsos, ny. vanyolai pléb. Szombathelyen jan. 22-én (78,55)
Vályi Gusztáv Hugó OSB jan. 30-án; tem. Győrött (80,56,52)
id. Katona Lajos tb. kanonok, ny. somlóvásárhelyi pléb. Felsőörsön febr. 13-án (85,57)
Pleizler János tb. esp. v. gödrei pléb. jan. 27-én; tem. Pécsett (65,42)
Dr. Póka György cubdai c. püspök, szombathelyi segédpüspök és apostoli administrator március 3-án Szombathelyen (71,57,5)
Dr. Irányi László SchP Castel medianoi c. püspök és a külföldön élő magyarok püspöke március 6-án kölnben (NSzK); temették Washingtonban (USA) (64,79,4)

Elhunyt paptestvéreinket foglaljuk mementóinkba!

+

DR. KLEMPA SÁNDOR KÁROLY O. PRAEM. c. püspök, ny. apostoli kormányzó
(1898—1985)

„Hosszú, súlyos, de türelemmel viselt szenvedés után, a betegek szentségével ismételten megerősítve, életének 88., papságának 63. évében, Grazban, 1985. december 19-én az örök hazába költözött" — olvasható a gyászjelentésben. Röviddel halála előtt tért vissza Grazba, mintegy végső nyughelyét is ott választva, ahol 1898. május 7-én született. Középiskoláit a győri bencés gimnáziumban végezte. 1916-ban belépett a csornai premontrei rendbe. A teológiát Jászón, majd Budapesten végezte, ahol középiskolai tanári képesítést is szerzett. 1922-ben szentelték pappá a győri székesegyházban. Ettől kezdve 1948-ig a rend keszthelyi gimnáziumában tanított német-földrajz, majd később francia szakos tanárként. Nagy műveltségű, széles látókörű pedagógus volt. Saját rövid nyelvtani és irodalomtörténeti összefoglalásaival könnyítette a német nyelv tanulását, a helyes francia kiejtést pedig már a harmincasnegyvenes években hanglemezről tanította. Cserkészei rajongtak érte. Egyik táborozásukról „Riadó lesz!" címen cserkészoperát írt. Diákelőadásokhoz készült dalbetéteit öregdiákjai még ma is dúdolják. Betanította és vezette az ifjúsági zenekart. Tehetséges vagy szerény képességű, módosabb vagy szegény sorsú tanítványait egyformán szerette, a rászorulókat tapintatosan segítette.

Széleskörű tudományos munkát is folytatott. 1933-tól 1952-ig volt a keszthelyi Helikon könyvtár igazgatója, melynek ősnyomtatványait tanulmányban ismertette. Irodalomtörténeti munkái a német, spanyol és a magyar szellemi kapcsolatokról szólnak. Zenetörténeti tanulmányokat írt Mozartról és Goldmarkról. Később a Vigiliában számos cikke jelent meg, többek között Lope de Vegáról, Zurbaránról, Cervantesről, a jubiláló Escoriálról. 1944-ben a Szent István Akadémia tagjává választották.

Az iskolák államosítása után 1948-ban Keszthelyen, majd 1950-ben Igalon lett káplán. 1951—55 között Türjén, majd 1972-ig Zalaszentgróton plébános. 1955-től kerületi esperes is. 1957-től Veszprémben működött mint püspöki irodaigazgató, majd püspöki helynök. 1959—1972 között apostoli kormányzó. 1972-ben VI. Pál pápa címzetes bázai püspökké nevezte ki. Felszentelése után éveken át ő töltötte be a Magyar Püspöki Konferencia titkári tisztségét.

Lelkipásztori tevékenységének éveiben paptestvérei és hívei tisztelték benne a bölcs lelkipásztort és a mindig derűs lelkű embert. Bérmaútjain szeretettel és alázattal alkalmazkodott a plébániai helyi szokásokhoz. A bérmálkozó fiatalok között sokszor még fáradtságát, betegségét is feledni tudta. Sokat tett a művészetekért. Egyházkormányzói működésének 15 éve alatt sok templom, kápolna, plébániaépület újult meg külsőleg vagy belsőleg. Ő kezdeményezte a plébániákon kallódó műtárgyak összegyűjtését, rendezését s ezzel megalapozta a Veszprémi Egyházmegyei Gyűjtemény anyagát. Élete utolsó éveit előbb a szentgróti plébánián, majd pedig a veszprémi Szent Ferenc Papi Otthonban töltötte. Egész életében mindenkihez udvarias, finom modorú volt. Rendtársairól és a papokról tisztelettel és szeretettel szólott. Másokhoz vendégszerető volt, maga egyszerűen élt. Apostoli kormányzói fizetését is rászorulóknak adta.

Confrater

Dr. REZEK SÁNDOR ROMÁN O. S. B.
(1916—1986)

1975-ben portugál nyelven kiadott könyve: Deus ou nada (Isten — vagy semmi) találóan jellemzi egyéniségét, gondolatvilágát. Az Istenhez vezető utat vizsgálja, szembeállítván azt az ateizmussal. Egyetemeken és főiskolákon tartott előadásainak foglalata ez a könyv, s azzal a céllal készült, hogy olvasóit további kutatásra serkentse. Állást foglal a 60-as évek főbb szellemi irányzataival szemben (egzisztencializmus, marxizmus, „Isten halálát hirdető" teológusok stb.), és rámutat a modern Isten-bizonyítékok tételeire, amelyek Teilhard de Chardin felfogásában csúcsosodnak ki. Mindezt eleven stílusban, megtűzdelve idéző-, kérdő-, és felkiáltójelekkel.

Ez a lényeg-keresés tette őt fiatal korában Péguy, Prohászka és Bergson, végül pedig Teilhard de Chardin szerelmesévé. Az ő társaságukban találta meg az Istenhez vezető utat, amelyet másoknak is hozzáférhetővé akart tenni. Fenséges és költői lendületű eszményképek voltak számára.

1916. augusztus 3-án született Gödöllőn — jómódú családból. A premontreieknél végzi a gimnáziumot; azt tervezi, hogy piarista lesz, s mégis a bencéseknél köt ki.

1940-ben szentelik pappá. Az egyetemen francia tanári diplomát szerez és filozófiából doktorál. „Prohászka intuíciója és átélése" című tézissel. Péguy-ről szóló első írásai már 1939-ben megjelentek. Kőszegen tanít, de csak rövid ideig, mert katonalelkésznek hívják be. A háború végén amerikai fogságban tölt egy félévet. Utána körülbelül 20 évet Párizsban működik. Egy ideig ifjúsági, majd főlelkész. Elmélyült a francia szellemi életben is. Elsősorban a keresztény egzisztencialisták hatnak rá, élükön Gabriel Marcellel. Fiatal írógárdával alapítja meg az „Ahogy Lehet" című folyóiratot, amely a háború után a hazájától elszakadt magyarság egyik jelentős irodalmi fóruma lett. Ő maga is sűrűn cikkezik a lapban, könyveket ír és fordít, verseskötetet ad ki. Mindenfelé tart előadásokat, lelkigyakorlatokat. 1962-ben ismerkedik meg Teilhard de Chardin írásaival, s az első perctől bűvkörébe kerül. Így 1965-ben, amikor Rendje Brazíliába küldi, két szempontból is új szakasz kezdődik életében. Tanít a magyar bencések gimnáziumában és egy ideig a noviciusmester tisztjét is betölti, de szinte minden erejét és lelkesedését Teilhard de Chardin művei magyarra fordításának és a nemzetközileg is elismert Teilhard Dokumentációs Központ kiépítésének szenteli. Cikkei különböző nyelvű folyóiratokban jelennek meg. Hihetetlen energiával ő maga sokszorosította és „palack-postával" szétküldte mestere munkáinak magyar fordításait. Anyagi okok miatt ebből csak öt kötet jelenhetett meg nyomtatásban.

Lankadatlanul dolgozott, jóllehet egészsége megromlott. Még pannonhalmi szeminarista korában szívizom és szívideg gyulladást kapott. 1972-ben szívoperációt hajtanak rajta végre, de az utolsó két évben egyre rosszabodott az állapota. Végzetes betegségét nehezen viselte el.

1986. május 8-án szűnt meg dobogni ez a lelkesen magyar és Istent kereső szív.

(R.)

HAIGLI SÁNDOR SZILÁRD O.PRAEM.

(1912—1986)

Nagycsákányon, Vas megyében született, 1912. december 1-én. Középiskoláit Szentgotthárdon, a ciszterci atyáknál végezte. Érettségi után, 1932-ben lép be a csornai premontrei apátságba. Ott kapja meg papi kiképzését: 1937-ben szentelik pappá. A Pázmány Péter Egyetemen szerez — summa cum laude — tanári diplomát matematikából és fizikából.

1939-től 1946-ig matematikát és fizikát tanít a rend gimnáziumában, Szombathelyen. A háború után Csornára rendelik: jószágkormányzó és egyben tanár az újonnan megnyílt gimnáziumban.

1950-ben avval a gondolattal vágott a nagyvilágnak, hogy a 800 éves rend magyar ágának szellemi és lelki tőkéjét valamiképpen biztosítsa, továbbfejlessze. 1951-ben érkezett az Egyesült Államokba, a De Pere-i Szent Norbert apátságba, Killeen apát meghívására. A következő években még hat magyar rendtársa talált itt otthonra. Szilárd atya matematikát tanított és a magyar csoport elöljárója lett. 1957-ben Santa Anaban (Kalifornia) működő egyházmegyei középiskola tanári karához csatlakoztak, ahová McIntyre kardinális hívta meg őket. Szilárd atya ott is maradt élete végéig. Több mint egy negyedszázadon át egész nemzedékeket nevelt fel és készített elő egyetemre fizikából. Tanítványai hálával gondolnak rá ma is, mert igen jó alapokat rakott le lelkükben.

1959-ben rohamosan jelentkező cukorbaja miatt fáradtan mond le rendfőnöki megbízatásáról. Santa Anaban marad mint tanár és házfőnök. 1961-ben megvalósult régi álma: Santa Anatól 30 kilométerre délre önálló, csornai alapítású apátság és középiskola létesült. Ebben, a Szent Mihályról elnevezett apátságban ma 22 pap és 17 rendi növendék (novícius, teológus) szolgálja Istent. Santa Anaban nyugdíjba vonult Szilárd atya, s így 1983-tól maga is tanít fizikát a Szent Mihály gimnáziumban. De csak rövid ideig, mert 1985. február 3-án erős agyvérzés bénítja meg. Csaknem másfél évig járja a szenvedés tisztító állomásait. 1986. június 4-én adta vissza lelkét Teremtőjének Santa Anaban. Röviddel előtte Szántó Hubert és két fiatal rendtársa adták fel neki a betegek szentségét.

Fedhetetlen erkölcsi élete, becsülete és kötelességtudása példaként szolgál mindenkinek.

Rendtársai